

VERITATIS IMAGO

TUDOMÁNYOS, MUZEOLÓGIAI, KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

Megjelenik online

www.veritatisimago.hu

2019/2-2020/1

VERITATIS IMAGO

TUDOMÁNYOS, MUZEOLÓGIAI, KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

Megjelenik online, negyedévente

2019/2-2020/1

www.veritatisimago.hu

Főszerkesztő

Dr. Fodor Ferenc

Szerkesztőbizottsági elnök

Dr. Nagy Imre

Vezető szerkesztő

Medgyesi Konstantin

Szerkesztőségvezető

Hegedűs Anita

Tematikus szerkesztők

Bíró-Balogh Tamás

Forgó Géza

Mód László

Nátyi Róbert

Pópity Dániel

Tóth Benedek

Tóth István

Varga András

Varga Sándor

Vukov Anikó Veronika

Technikai szerkesztő

Czukor Péter

A tanulmányok lektorai

Forgó Géza

Hegedűs Anita

Medgyesi Konstantin

Nagy Imre

Tóth István

Logóterv

Magyar Milán

Szerkesztőség

Móra Ferenc Múzeum

Szeged, Roosevelttér 1-3.

E-mail cím: info@veritatisimago.hu

Telefonszám: +36 62 549 040

Kiadja

Móra Ferenc Múzeum (Szeged, Roosevelttér 1-3.)

Felelős kiadó

Fogas Ottó igazgató

TARTALOMJEGYZÉK

TÖRTÉNETTUDOMÁNY

- IFJ. TÓTH ISTVÁN : *A reformországgyűlések hatása Pozsony város életére (1825-1844)* 1
- DEÁK ÁDÁM : *Csanád vármegye képvisellete az 1843/44. évi országgyűlésen* 15
- JANZSÓ KÁROLY: *A szegedi egyetem és a Csanádi püspökség együttműködése 1920 és 1930 között – Erdélyi László Gyula és Glattfelder Gyula püspök kapcsolata alapján* 27

MŰVÉSZETTÖRTÉNET

- NÁTYI RÓBERT: *Adalékok egy baráti és szellemi kapcsolat margójára Vinkler László: Kerényi Károly portréja kapcsán* 40

NEVELÉSTUDOMÁNY

- KOVÁCS-KRASSÓI ANIKÓ: *Móra Ferenc emlékezete közoktatási szövegek dimenziójában* 49

KOMMUNIKÁCIÓ

- HEGEDŰS ANITA – BENE VIKTOR – KISS ANETT – KOTROCZÓ KINGAL: *Gyógyítás kommunikálva – Szegedi orvosi magánpraxisok Public Relations tevékenysége* 59

KIÁLLÍTÁSSZERVEZÉS

- SZILÁGYI KATA – BEREZKI ZSOLT : *Beszélő holtak – Történeti helyszínelők: egy kiállítás elő- és utóélete* 75

RECENZIO

- SZŰCS NORBERT : *„Ó, azok a dudari napok!” Az Institute of Sociology magyarországi falukutatásának emlékezete* 91

A reformországgyűlések hatása Pozsony város életére (1825-1844)

ifj. Tóth István *

* Móra Ferenc Múzeum

Kulcsszavak

reformkor
várostörténet
élet és társadalom

reform era
urban history
life and society

Absztrakt

Az olvasóban felmerülhet az a kérdés teljes joggal, hogy e tanulmány milyen újdonságokkal kíván szolgálni? Hisz az újkori pozsonyi országgyűlések eseményeivel, történéseivel a történettudomány – kis túlzással mondhatjuk – teljesen tisztában van. Arról, hogy az országgyűléseken mi történt, milyen döntések születtek, új információkkal már nem nagyon tudunk szolgálni. Viszont ebben a témakörben elhanyagolt témának számít, hogy az országgyűlés milyen hatással volt a helyt adó (jelen esetünkben Pozsony) város lakosságára, s magára a városra is, milyen események történtek az adott diéta ideje alatt. Munkám a pozsonyi országgyűlések társadalmi hátterét, a városra gyakorolt hatását, eseménytörténetét kívánja megvizsgálni a reformkor során. Kiváltképpen az 1825-1827-es, az 1830-as, 1832-1836-os, 1839-1840-es, és 1843-1844-es országgyűlésekre összpontosít. Az előbb felsoroltakból is jól látszódik, hogy időben is hosszú, nagy témáról beszélünk, így a mű legfőbb célja, hogy adalékokkal szolgáljon ehhez a kevésbé kutatott témához, a későbbi munkák megalapozásához, elősegítéséhez. A feldolgozáshoz a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának N 64-68-as egységeinek dokumentumait, a Preßburger Zeitung és a Pesti Hírlap, a Jelenkor hasábjait, valamint Tóth Árpád, a Miskolci Egyetem docensének munkáit használtam fel. Időközben jelent meg Molnár András munkája, mely szintén a témával foglalkozik, s olyan részeit mutatja be a város életének egy követ levelezésén keresztül, melyek kevésbé vagy talán eddig egyáltalán nem voltak ismertek. Teljes beépítését nem tudtam jelen tanulmány leadásig eszközölni. Az érdeklődőknek, további kutatáshoz kutatóknak, illetve saját magam figyelmébe is ajánlom.

Az 1825-27. évi országgyűlés idején

Mindenféleképpen nagy eseménynek számított a diéta újbóli összehívása 13 év kihagyása után. A *Preßburger Zeitung*, a maga olykor rövid, tömör, lényegre törő fogalmazásával is 2 oldalon közli az eseményt (PZ 1825).

Egy 1825-ös adókönyv alapján tudjuk, hogy a kereskedők 1900, a fogadósok 1050, a varga céhek 696, a pékek 621, a városi bérkocsisok 460, a kávézósok pedig 379 forint adót vetettek ki. Ezek jól mutatják, mely foglalkozások hozták a legjobb bevételeket az országgyűlés idején (Tóth 2017, 212). Jelen fejezetben az elszállásolás összeírására tenném a hangsúlyt. Tóth Árpád, a korszak jeles kutatója, 2017-es munkájában igen jól feldolgozta az ezen időszakra vonatkozó elszállásolási adatokat, így magam mindezt csak kiegészíteni szeretném.

Amint azt tudni illik, az országgyűlés megnyitása előtt a főlovászmester feladata volt a házak összeírása s a követek elhelyezésének biztosítása. Véleményem szerint a főlovászmester is olyan házakat írt össze, melyek méltóak az elszállásolásokra, illetve a követek társadalmi rangját is figyelembe vehette, hogy kinek hol dukál lakni a rangjához képest. A diéta helyszínét biztosító városnak kellett állnia a követek elszállásolását, mely a későbbiekben igen nagy konfliktusforrás lesz.

Ehhez igen kiváló források maradtak ránk, mivel a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának N 64-es fondjában megtalálhatóak a házak összeírásai. Mind az összeíró táblázat, mind a nyomtatott formája kiadott. Tóth Árpád három nyomtatott típusról számol be, ám valójában négyfajta van. Köztük a különbség a részletességben keresendő. Ezek a nyomtatott példányok kiválóan alátámasztják az előbb említett feltételezésemet, hiszen bennük a csoportosítás a betöltött tisztségük alapján van. Észrevehetjük, hogy voltak népszerű utcák, mint a Langegasse, Schöndorfergasse, Hochstrasse, Ventur, illetve, hogy voltak olyan tulajok, akiknek több utcában is volt házuk, lakásuk, úgymint Schmidtnek, Neszternek, az Esterházyaknak. Azt is láthatjuk, hogy olykor egy házzám alá több embert is beosztottak, ez azt feltételezi, hogy olykor a házakban az emeleteket szétosztották, így egy házban több ember is elfért. Természetesen a jobb módú képviselők – főleg a főrendiek – hozták

magukkal az egész háztartást, s lakosztályukhoz még istálló is tartozott. Nem mindig családneveket írnak a háztulajdonos nevéhez, olykor a foglalkozását vagy a betöltött pozícióját, mint richter, bíró, vagy azt, hogy mely testület tulajdona az épület. A tulajdonosok között olykor feltűnik a propria, mely sajátot jelent. Arról, hogy ezzel mire kívánnak utalni, egyelőre csak sejtésünk lehet. Véleményem szerint utalhat úgy magánkézben lévő tulajdonra, hogy a tulajdonos nem pozsonyi illetőségű.

Ugyanebben a fondban és az N fasciculus, 2 (b) jelzetű iratanyag kiváló leírást ad az egyes szálláshelyekről. Valamelyekről igen gyér leírást kapunk, másokról pedig annál részletesebbet, valahol szintenként leírják, mi hogyan néz ki.

A házak és lakások összeírásai alapján láthatjuk, hogy ez a munka nem volt egyszerű feladat, s hogy igen sok lakás megtelt erre az időre. Az első táblázat még arra is igen jól rámutat, hogy nem véletlen a követek egymás mellett vagy a közelben való elhelyezése, hisz így a társasági rendezvények, összejövetelek, találkozások, megbeszélések lebonyolítása még könnyebb volt. Természetesen nem utolsó szempont az sem, hogy az alsó- és felsőtábla is a város központjában ülésezett.

Az 1830. évi országgyűlés idején

Ahogy azt fentebb említettem, a legkiemelkedőbb és legfontosabb esemény Ferdinánd koronázása volt. Mondhatjuk, hogy talán ez a diéta csak a koronázás miatt lett összehívva. Természetesen a város a szokásosnál és az országgyűlés idejéhez mérten is jobban a feje tetejére állt, hiszen rengeteg ember volt kíváncsi az ünnepélyre. Ám a koronázási ceremónia megszervezése igen nagy munkát vett igénybe. Gondoskodni kellett a császári és királyi testőrség és katonai egységek Pozsonyba vezényléséről, hiszen az is idő, mire Bécsből Pozsonyba érnek. Intézkedni kellett a koronázási érmék és országzászlók előkészítéséről, a korona és a koronázási ékszerek Pozsonyba szállításáról, az uralkodó család elszállásolásáról, bevonulásáról, illetve elő kellett készíteni a koronázó templomot, a Szent Márton-székesegyházat. Szeptember 28-án, az ünnepség napján már reggel négy órakor eldőrdültek a Várhegyen felállított ágyúk, jelezve az eseményt. Ezután kezdtek az emberek megtelíteni a város utcáit és tereit, illetve a biztonságra ügyelő katonák, őrcsapatok is ekkor vonultak fel kijelölt helyeikre. A hajnali 4 óra igen meghökkentő lehet az ember számára, ám ez nem véletlen, hisz a ceremónia reggel 7-8 óra tájt kezdődött, így ez a pozsonyi lakosok, vendégek számára volt jelzés, hogy legyen idejük elfoglalni kívánt helyeiket. A ceremónia után a templomból kivezették az újdonsült királyt, akinek körbe kellett járnia a várost (a szigorúan vett belvárost), ahol a nép megtekinthette újdonsült királyukat, így is legitimációt kapván uralkodására. Soós István és Tóth Árpád munkáikban arra kívánnak rájönni, hogy miként tervezték meg a koronázási menet útvonalát: Soós inkább csak leírja az események menetét, míg Tóth reális érveket is keres (itt arra kívánnak utalni, hogy a választ csak az adott országgyűlésre kívánja megtalálni). A logikai rendszer megfelelő, tiszta, átgondolt. Leírja, hogy a belváros szinte minden utcáján végigmegy a menet, olykor még kétszer is. Végigmennek a szűk, 4-5 méteres Zöldház utcán, s onnan nem a tágas Hosszú utcára mennek át, hanem a Nagy Káptalan, majd a Kis Káptalan utcára, ezzel is a római katolikus hit támogatását és előnyben részesítését támogatva. Majd később a nagyobb, tágasabb részekben vonulnak végig, többször (háromszor) érintve a Fő teret, mely szintén központi és legitimációs motívum volt Pozsony és a menet tekintetében. Arra is kitér, hogy egyes nemesi (Zichy, Esterházy, Lamberg, Keglevich családok) igényeket is érinteni kellett, hiszen az ő kedvükre is kellett tenni azzal, hogy a koronázási menet érinti házukat. Ezek gondolata mind jogos, viszont a koronázási menet útvonalát nem csak az adott koronázásra tervezték meg. A XVI. század óta, amióta Pozsony koronázó város, szigorú szabályai és útvonalai is voltak. A koronázási útvonalat mind a mai napig Pozsony óvárosának macskakövei között lévő kis koronák jelzik.

Természetesen felmerül kérdésként az is, hogy ennyi ember befogadására miként volt képes a város. Ezen az országgyűlésen a fogadósok tehettek zsebre nagyobb bevételt, ha csak ezt az eseményt vesszük figyelembe. Pozsonyban 13 fogadó működött, ám Tóth szerint is figyelembe kell venni például még 9 fogadót Váralján is, hiszen fontos volt, hogy közel legyenek a menet útvonalához, illetve így biztosan képesek voltak elszállásolni az embereket. A 13-ból 3 igen közel helyezkedett el az útvonalhoz: a Fekete Sas az Irgalmasrendiek terén, míg a Nádor és a Rózsa a színház mögött. Jónak és népszerűnek számított a Vörös Ökör és a Zöld Fa fogadó is.

Volt, aki magánvállalkozásba kezdett a koronázás idejére: egy bécsi fűszerkereskedő két pozsonyi társával emelvényeket épített három helyszínre, s láthatóságtól függően szabták meg jegyeik árát.

Az előző diétához tartozó adózási adatok alapján valószínűsíthető, hogy ez nem sokat változott, így azok a foglalkozások hozták a legtöbb bevételt (Soós 2017, 33-103; Tóth 2017, 197-213).

Az 1832-36. évi országgyűlés idején

A diéta megnyitásának időpontja 1832. december 16-ra esett. Mint azt tudjuk napjainkban is: a télen történő utazások egyáltalán nem egyszerűek, sőt, olykor veszélyesek is lehetnek. Ha belegondolunk, hogy a kor emberének milyen lehetőségei voltak, illetve milyen volt az akkori úthálózat, infrastruktúra, még nehezebb dolguk volt, ezért is érdekes és szembeötlő az országgyűlés téli kezdete. Mivel Pozsonyban sem volt állandó híd, így természetes, hogy már felszedték a hajóhidat, viszont az országgyűlésre érkező követek miatt I. Ferenc elrendelte gróf Zichy Ferenc főlovászmesternek, hogy tetesse vissza a hajóhidat. Ez meg is történt, s már december 10-én közlekedhettek rajta a követek (J 1832a). Az építmény viszont nem sokáig maradhatott így: december 14-re az idő megint zordabb arcát vette elő és a hidat újból felszedték (J 1832b).

Maga a nádor december 14-én érkezett, 16-án megnyitotta a diétát és már az első napon folytak a bizománylevelek átadásai, illetve az udvarlások. Ekkor nem tudták még, mikor érkezik az uralkodói pár (J 1832b). Az 1832-es esztendőben már nem érkeztek meg. Amit tudunk, hogy maga a nádor december 22-én hagyta el a várost ágyúdörgés és éljenzés közepette (J 1832c).

1833. február 8-ra a Duna vize felolvadt és a jégzajlás is lezajlott. A céllövész egylet ekkor tartotta táncestjét is: a terem, ahol a rendezvényt szervezték, 46 db nemzeti színű zászlóval volt feldíszítve, kivilágított magyar felírások és különleges fényáradat tarkították (J 1833a).

Később beszámolnak róla, hogy az igen erős jégtakaró miatt február 8. és 11. között árvízveszély volt Pozsonyban. Azzal is magyarázták a veszélyt, hogy a várostól lejjebb, a Duna oldalágain megrekedtek a jégtáblák s hirtelen olvadni kezdtek. A kocsutak is le voltak zárva, ám február 11-én megnyitottak egy kocsutat, mivel a nádort is át kellett költöztetni máshová (J 1833b). Az árhullám igen gyorsan levonult, mivel tudjuk, hogy március 6-ra már újból állott a hajóhid a Dunán (J 1833c; Molnár 2019, 469).

A szórakozás, a vándorművészek műsora sem maradhatott el a diéta idején. Egy madame Daburger nevezetű hölgy szórakoztatta a nagyérdeműt, mely inkább kínzásnak tűnhet, hiszen a forrás szerint kezei forró ónban, nyelve forró olajban voltak, lábát pedig izzó vas érintette (J 1833d). A színjátszás szintén megjelent, hiszen a Dunántúli Magyar Színjátszó Társaság Pozsonyban vendégszerepelt, nem is akármekkora sikerrel, hiszen minden jegy elkelt a Vak Béla című előadásukra (J 1833e; Molnár 2019, 473).

Az Állattenyésztő Társaság ülését Pestről Pozsonyba rakta át, mivel a tagság nagyobb része a városban tartózkodott a diéta miatt. Az ülést május 4-én megtartották. Az esemény nyilvános volt, bárki meglátogathatta, akit a hazai gazdaság érdekelt (J 1833f).

Június 12-ről 13-ra való éjjelen a pozsonyi lakosok nem tudtak aludni. A nyári meleg nap után estére egy zivatar tört ki, melyet villámlást kísért, s a Szent Márton-székesegyház tornyába belecsapott, majd az kigyulladt, így egész éjszaka oltották a tüzet, még maga a nádor is részt vett az oltási munkálatokban (bár több, mint valószínű, hogy csak a koordinálásban segített). Sajnos nagy károk keletkeztek, ám az a félelem, hogy a tűz átterjed a város más épületeire is, szerencsére nem következett be (J 1833g; PZ 1833a).

Feltehetően a városban igen nagy volt a koldulás aránya. Ahogy írják: Pozsony teljes iparával küzd a koldulás megszüntetéséért. Presztízis kérdésnek számított, hiszen azt mondták, hogy több városban, sőt még faluban is drasztikusan csökkent a szintje, s nem akarták, hogy Pozsony ebben szégyenletesen elmaradjon a többi településtől (J 1833h). A későbbi országgyűlések alkalmával is megfigyelhető, hogy a király a városnak adott adományában külön keretet különít el az utcai koldulás megszüntetésére. Ám két éven keresztül nem sikerült az ügy előre mozdítása érdekében hatékonyan cselekedni, így a tényleges munka csak 1835 novemberében kezdődött meg (J 1833e).

A következő említésre méltóbb hír, hogy a Duna szeptember és október hónapok fordulóján, a heves esőzések következtében ismét megduzzadt, s néhol ki is öntött (J 1833i).

Egy hideg novemberi reggelen egy meteor okozott igen nagy látványosságot a pozsonyiak számára. Az egyik érdekesség az, hogy reggel történt az eset, s ekkor már bőven pirkadnia kellett volna, így igen nagyok, fényesnek

és látványosnak látták a meteort. A másik az, hogy az írás szerint fel is robbant, nem is oly messze a földtől, melynek igencsak nagy hangja volt, ám nem találták meg a nyomait. Ha maga a hír minden állítása nem is igaz, akkor is nagy hírverést keltett, figyelemfelkeltésnek is megfelelt, illetve ez is jól szemléltette a városban lévő nyüzsgést (J 1833j).

A tél maga igen szeszélyes lehetett 1833-34 fordulóján. Januárból tudjuk, hogy olykor nagyon kemény hidegek voltak, máskor viszont elég hirtelen följenyhült az idő. Erről tanúskodik az is, hogy ismét problémát okozott a hajóhíd otléte. December 26-án a nádor elhagyta a várost, s ezért le kellett rakni, ám még ezen a napon a Duna igen csak megáradt, zajlott, erős szél fújt, ami a hajóhídból öt hajót el is vitt a rajta dolgozó emberekkel. Azt is tudni, hogy igen messzire vitte őket a szél és az áradat, de semmi bajuk nem esett. Ebből következően a híd maradék darabjait is kivették a folyóból (J 1834a).

A nádor január 4-én tért vissza Pozsonyba, s megírták, hogy a Duna vízállása igen magas volt, több helyen ki is öntött, Gútánál, ahol a Kis-Duna és a Vág találkozik, több házat el is sodort (J 1834b). Az idő szeszélyessége tovább foglalkoztatott mindenkit. Megírták azt is, hogy január 20-án reggel a hőmérő 8 fokot mutatott, ami szinte már április időnek számít, illetve arról is szóltak, hogy több virág is kinyílt (J 1834c).

A diéta és a város is – a szokásokhoz híven – az uralkodó születésnapját ünnepelte, s újból pompás díszbe öltöztették a várost, a szokásos 101 ágyúdörgés is megtörtént, illetve a Szent Márton-székesegyházban misét tartottak az ünnepelt tiszteletére (J 1834d). A nádor, elhagyva a várost, ismét szokásos fennforgást okozott a dunai híddal: a hidat február 24-én le is tették, véglegesítve azt a következő télig (J 1834e).

A közegészségügyre is nagy figyelmet fordítottak Pozsonyban, főleg úgy, hogy az országgyűlés idején az emberek száma jócskán megsaporodott, így az esetleges fertőzésveszély is megnőtt. Mint kiderült, minden évben ügyeltek a járványok elkerülésére, s 1834 májusában elkezdtek beadni a himlőoltásokat. Ezt elsőként a nádor és családja kapta meg (J 1834f).

A folyó év októberéből tudjuk, hogy Pozsonyig eljutni gőzhajóval igen nehézkes volt, mivel a vízszint kifejezetten alacsony volt, s a gőzhajók olykor zátonyra futottak, melyek bizonyos esetekben 3-5 napig is ott ragadtak. Így csak a Duna egy szakasza volt járható. Az is kiderül, hogy ez nem Duna-specifikus eset volt, mivel a Tiszán is ugyanilyen esetek történtek (J 1834g).

A hazai kórházakról is vezettek statisztikát 1833. november 1-től 1834. október végéig. Ebből kiderül, hogy a pozsonyi kórháznak ebben az időszakban 1139 betege volt, melyből csak 137 halt meg (J 1835a). Az országos arány 7% volt, Pozsonyban 12%-os volt a kórházban ápoltak halálozási aránya. Úgy gondolom, hogy ez nem nagy arány, ha figyelembe vesszük azt, hogy a 30-as években még nem volt bevett és elterjedt tevékenység a fertőtlenítés, kézmosás, melyet nem sokkal később Semmelweis Ignác szorgalmazott.

1835. március 2-án I. Ferenc elhunyt. Tiszteletére a pozsonyi Szent Márton-székesegyházban gyászmisét tartottak, illetve gyászszínekbe öltöztették a templomot, ahol anno 1792-ben megkoronázták az uralkodót (J 1835b).

A pozsonyi betakarításról is kapunk információkat. A városban és környékén elvileg az az évi termés nem kecsegtetett jónak, s a már betakarított termények sem voltak igazán kielégítőek – ahogy nevezik, az eredmény középszerű volt. Azt is hozzátesszük, hogy a szénatermés ezen a tájon sehol nem lesz elegendő az állatok számára (J 1835c).

Augusztus 3-án az Orsolya-szüzek apáca leánynevelő iskola nyilvános bemutatót tartott: miként dolgoznak, alkotnak, fejlődnek tanítványaik. Ezt nagy meglepetésre a nádorné is meglátogatta, aki elégedetten vette tudomásul, hogy a nővérek igen jó munkát végeznek a leányokkal, s a leányok is igen ügyesen hasznosítják a megszerzett tudásukat (J 1835d).

A pozsonyi hajóhíd kálváriája – vagy lassan már kabarének nevezhető története – nem ért véget ebben az esztendőben sem. November 15-én a nagy hidegre, illetve a tolongó jégre való tekintettel felszedték a hidat (J 1835e). Ám aztán paradox módon november 16-án, ahogy fogalmaznak, „a beállt lágyabb időkre való tekintettel”, a hidat visszaállították (J 1835f). Majd talán a téli időszak végéig, december 12-én végleg ki is vették (J 1835g). Ha csak az adott országgyűlés viszonylatában nézzük a híd kérdését, a helyzet megoldása már-már komikusnak mondható, hiszen ez folytonos problémákat okozott, s olykor az emberi értelem határait

súrolta, miközben – ha a további diétákat figyelembe vesszük – egyszerűbben is megoldható lett volna, ha csak azt vesszük számításba, hogy az egyes üléseket ehhez igazították.

Az 1836-os esztendő elején ismét kiadták a kórházi statisztikákat. 1052 betegből 924 meggyógyult, s 128 halálozott el (J 1836a). Ez szintén 12%-os halálozási arány, mely azt jelenti, hogy az előző időszakhoz képest nem változott semmi, és még mindig jó aránynak mondható.

Február 6. és 20. között meg lehetett tekinteni Pozsonyban Szent Nietus vértanú testét, mint ereklyét. Igen fontos esemény volt ez a városban, főleg a hívők között. Állítólag az ekkor történt keresztelesekkor több gyermek is ezt a nevet kapta. Innen február 20-án továbbvitték végleges helyére, Rozsnyóra, mivel XVI. Gergely pápa Scitovszky János rozsnyói püspöknek és egyházmegyéjének adományozta azt (J 1836b).

Az országgyűlést 1836. május 1-jén zárták le.

Az 1839-40. évi országgyűlés idején

A június 2-án megnyílt diéta előtt már folytak az előkészületek. Már áprilisban lehetett tudni, hogy a Pesti Magyar Színésztársaság az országgyűlés idejére meghívást kapott Pozsonyba, hogy pár hetet töltsenek a városban, illetve ottlétük alatt a városi színházban tartsanak meg 12 előadást (J 1839a; MNL-OL, N. 67). Ez akár az előző diétán megszavazott Nemzeti Színház ügye propagálásának is betudható.

A város előkészítése s főleg a lakhatás, elszállásolás előkészítése kapcsán a főlovászmesteri hivatal az alábbi rendeletet adta ki:

„1) Minden háztulajdonos kivétel nélkül köteles méltányosan részesülni az országgyűlési szállásadás terheiben.

2) Az utazó közönség kényelme tekintetéből a vendégfogadások nem tartozunk ugyan az utazók számára tartott szobákat átengedni, de az istalók és fészerek felét, vagy szükség esetén két harmadát is kötelesek megnyitni e nyilvános célra. Ha az utazókéin kívül egyéb szobák is vannak a vendég- fogadókban, úgy ezek sincsenek a közteher alul fölmentve.

3) F. é.máj. 10kéig minden országgyűlési követlakot tisztán rendbe helyezni s bútorokkal ellátni szükség..

4) A sz. györgyi felmondásidőre s az országgyűlés alatt, rendesen fizető lakóknak, nem mondhatja föl a szállást a háztulajdonos a főlovászmesteri hivatal tudta nélkül, a sz. Iván és Mihály napra történt fölmondások pedig erőnélküliek maradnak.

5) Ha néhány országgyűlési használatra kijelölt lak üres maradna, vagy Országgyűlés alatt megürülne, azt a tulajdonos szigorú büntetés alatt sem maga nem használhatja, sem másnak bérbe nem adhatja, hanem 24 óra alatt a főlovászmesteri hivatalnak bejelenteni tartozik” (J 1839b).

Véleményem szerint ez a rendelet nagyon jól mutatja azt, hogy igen fontos volt a szállások megszervezése és szigorú szabályok vonatkoztak erre, hiszen ha belegondolunk, a királyság összes küldöttét kötelesek voltak elszállásolni a pozsonyiak, mely prioritást élvezett minden mással szemben.

Az országgyűlés előtti napon már előzőnlötték a követek Pozsony városát és felélénkítették azt. Maga a Jelenkor is megírja, hogy csak Pestről több, mint 20 gőzhajó indult el a koronázó város felé, rajtuk a követekkel (J 1839c).

Ami talán az egyik legkiemelkedőbb esemény lehet egy város életében – ha Szeged példáját nézzük – az, mikor az uralkodó látogatást tesz ott. 1839. június 5-én este negyed és fél 8-kor V. Ferdinánd Pozsonyba érkezett, hogy tiszteletét tegye a diétán. „Ő felségük a postautonérkezének, s tömérdek sokaság által harsogó éljennel kísértettek a polgárkatonaság által alakított tisztelgő sor közt egészen a halászkapuig, hol diadalív volt fölállítva a városi czimmerrel s következő átvilágló fölrattal: „Hűség. Vár. Szeretet. Fogad. Örvendezve. Királyunk. Üdvözlő. Honunk. Áldozik. Atyja. Jövel!“ Kividről pedig: „Éljen. Ferdinand 's. Mária. Köz. Öröm. Jelül. Hódoló. Szivbeli. Tisztelettől. Vezetve. Buzogva. Tévé. Sz.K. P. V.“ — A zöld diadalív fölött nemtő lebegett s ő FF. álgyurobaj és harangzúgás közt haladónak egészen szállásukig a primási palotába, hol országunk nádora ő cs. kir. fhgsége, főpapság, nemesség s katonaság üdvözlék ő felségüket. Este fényesen ki volt a város világitva s ő FF. kocsiban kegyeskedének azt megtekinteni” (PZ 1839a; J 1839d).

Őfelsége három napot tartózkodott a városban, majd 8-án távozott (J 1839e). Ám nem sokáig maradt távol a király, hiszen június 23-ra visszatért koronázó városába (J 1839g). De nem egyedül, hiszen a Bourbon-család tagja, a bordeaux-i herceg is tiszteletét tette és az uralkodó mellett vonult. Itt is jól kivehető, hogy a király Pozsonyban való tartózkodása mindig nagy készültséget, pompát és fényűzést vont maga után. Azt is jól mutatja, hogy a város lakossága is mindent megtett azért – és nem csak illemből –, hogy az uralkodó ott tartózkodásához méltó legyen a város és a polgárság hozzáállása. Ez a látogatás sem tartott sokáig – mondhatnánk azt is, hogy csak megaludt Pozsonyban, hiszen másnap, június 24-én már vissza is tért Ausztriába. A sajtó oly részletesen tudósított, hogy az az információ is rendelkezésünkre áll, miszerint az időjárás is igen kedvezőtlen, esős, viharos volt a következő héten (PZ 1839b; J 1839g).

A királyi pár az otlétekor az adakozásról sem feledkezett meg. 4500 pengőforintot adtak jótékony célra, az utcai koldulás megszüntetésére, a siketek és vakok intézetének, több kórháznak, szegényápolóknak, illetve az árvaháznak, ahová maga a királyné is ellátogatott (J 1839h).

A diéta természetesen kiváló eseményt jelentett a vállalkozók számára is. Nyitráról tudósították, hogy igen sok ember utazott át a városon, akik a pozsonyi országgyűlésre kívántak jutni. Egy Kreishammer nevezetű vendégfogadós társasági kocsival szállította utasait minden szerdán és vasárnap reggel 4-kor Pozsonyba, s onnan vissza keddenként és péntekenként (J 1839i). Jól mutatja ez a példa, hogy az országgyűlés igen jó lehetőséget kínált a pozsonyi és Pozsony-környéki vállalkozóknak, így nyugodtan feltételezhetjük, hogy gazdaságilag is segítette a helyieket, kompenzálta a várost és régióját az egyéb (lásd elszállásolások) kiadások miatt.

Az ingyen szállások kapcsán elgondolkodhatunk, hogy az elszállásolások mekkora terhet róhattak a pozsonyi lakosokra. Ezt több, mint valószínű, hogy nem hagyták szó nélkül és egyfajta kompenzációt kívántak elérni. Erről az is tanúskodik, hogy Pest megye kérvényezte és támogatta azt, hogy a pozsonyi háztulajdonosoknak fizessék ki a szállásbért az országgyűlés idejére (J 1839j). Nem lehet elmenni amellett, hogy Pest megye e kérvényénél közrejátszott az az igény is, hogy a diétát Pozsonyból Pestre helyeztessék át. Ezt a kampányukat tovább folytatták a reformerek, majd 1840. január 8-án ismét felvetik a kérdést, amikor már igen markánsan foglalnak emellett állást, hogy Pestre kell költöztetni az országgyűlést. Itt már legfőbb indokként felvetődik az, hogy Pozsony városa és lakossága nem bír el az ingyen szállásokkal, anyagilag nem térül meg nekik az, hogy a diétának otthont biztosítsanak, míg Pesten vannak királyi épületek, melyek nem is a városi, hanem a birodalmi kasszát húznák. Természetesen tovább hangoztatják a pozsonyi szállásadók megfizetését is (J 1840a). Később arra is találunk nyomot, hogy nem csak a pestiek erőltették a szállásbérek megfizetését, hanem a pozsonyiak is kérvényezték azt. Ezt onnan is tudhatjuk, hogy Szepes vármegye Pozsony városának követelését a szállások megfizetése iránt alaptalannak látta (J 1840d).

A Lánchíd tervezője, William Tierney Clark is Pozsonyban járt augusztus 31. körül, majd onnan gőzhajóval tovább indult Pestre. Részleteket nem árulnak el a látogatásról, azt viszont diplomatikusan, ám lényegre törően fogalmazva közlik, hogy néhány napig a városban mulatott (J 1839k; J 1839l).

Egy város élete azonban nem csak pozitívumokkal van tele – igaz ez főleg azokra az időszakokra, amikor feje tetejére áll az élet egy rangos országos esemény miatt. Pozsonyban a bankjegyhamisítás ütötte fel a fejét: már szeptember 4-én beszámoltak arról, hogy győri hamisítók egy izraelita vallású polgáron keresztül kívántak felváltani egy hamis bankót. Később, 21-én meg is neveztek 3 fiatalembert, akik szintén megpróbálkoztak hamis bankjegyek becserélésével – egyikük már visszaesőnek számított 25 esztendősen (J 1839k, J 1839l, J 1839m).

Emellett a különböző műtárgyak kapcsán is érdekes történésekre figyelhetünk fel. Ehrlinger János festőgrafikus állítólag Leonardo Da Vinci egy megöregedett festményét restaurálta s tökéletesen helyreállította. Majd a cikk írója hozzá is fűzi, hogy ő csak ajánlani tudja Ehrlingert ilyen restaurálási munkára (J 1839n). Az, hogy ez egy megtörtént eset vagy sem, az további kutatásokat igényelne, viszont mindenféleképpen számba kell venni azt, hogy ez a „hír” reklámértékkel is felért.

Olyan érdekességről is beszámoltak, miszerint perzsa keresztények, akik az orosz-perzsa háborúban estek fogságba, Bécsbe menet Pozsonyban tartózkodtak. Céljuk a váltságpénzük összegyűjtése volt. Az alsótabla nemes lelkű követői már adakoztak számukra, illetve az ifjúság körében is elindítottak egy adakozási ívet, hogy mihamarabb összegyűljön a kívánt összeg s újra családjaik körében tudhassák magukat (J 1839o).

Természetesen itt nem csak a keresztényi összetartás játszik szerepet, hanem az is, hogy ezzel is megmutassák a követek: nem nagyon szívlelik az osztrák-orsz közzeledést.

A zenei életet sem hagyhatjuk szó nélkül: a pesti vakok intézete hangversenyt adott, melynek igen nagy visszhangja volt, kifejezetten erős érdeklődés kísérte a koncertet. Mint azt megtudjuk, a hangverseny színvonala kiváló és sikeres volt (J 1839p; J 1839q; J 1839r).

A városban a haza bölcsének, Deák Ferencnek a névnapját is igen nagy attrakció övezte: október 4-én fáklyás felvonulást tartottak kisebb éji zenével, mulatsággal” (J 1839s).

Azért, hogy az urak kedvére tegyenek, október 27-re lóversenyt szerveztek Pozsonyba: Magyarországról bármely lovat indítani lehetett, telivérek kivételével. A távolság 2 angol mérföld volt, a tétet a verseny előtt 3 nappal már le kellett adni. A trófea egy ezüst vadkanfej volt, melyet ifj. gróf Eszterházy Mihály adományozott. A verseny 27-én 1 és 4 óra között zajlott. Amit még érdemes tudnunk, hogy kisebb összetűzés is kerekedett a fiatalság és a rendőrök között, mely azonban hamar lecsendesült. A versenyt természetesen egy hatalmas lakoma, ünnepély zárta (J 1839t; J 1839u; J 1839v).

Novemberben a közlekedés Pest és Pozsony között megnehezedett, hiszen a gőzhajók többsége nem tudott közlekedni a nagy apály miatt (J 1839w).

Tudjuk, hogy időközben városi tisztújítás is zajlott, ahonnan tudjuk, hogy városhíró lett: Bajcsy József; polgármester: Namer Antal, több tudós társaság tagja; kapitány: Vetsera Bernát; tanácsnokok: Neszter József, Scharitzer György, Dobelmann György és Ballus Pál; szószóló : Blaskovics János; főügyvéd: Kollarich István; alügyvéd: Schaetzl András” (J 1839x).

Ahogy korábban is jeleztem, a zene igen fontos volt a város életében. Ez nem csak a hangversenyek számában és minőségében érhető tetten, hanem abban is, hogy kik játszottak ott. Korábban a klasszicizmus nagy alakjai már megfordultak Pozsonyban, így nem maradhatott el a romantika egyik legkiemelkedőbb zsenije, Liszt Ferenc sem. December 17-én érkezett Bécsből a városba, s egy hétig tartózkodott itt: mindeközben két koncertet is adott, majd tovább indult december 23-án Pest felé (J 1839y). Ám még nagyobb visszhangot kapott az, amikor Liszt visszafelé utazott. Tudjuk, hogy január 16-án még Győrött adott hangversenyt, majd másnap reggel újból Pozsony felé vette az irányt. Liszt Ferenc dicsérete mellett azt is megemlíti, hogy a pozsonyiak újból élvezhették Liszt művészetét (tehát újabb koncertet adott), illetve hogy a város lakossága mennyire megtisztelve érezte magát, hogy a világhírnévnek örvendő művész ilyen rövid idő alatt kétszer is játszott a városban, ráadásul néhány napot ott is töltött (PZ 1840a; J 1840b). Pozsony városa mind a mai napig valamilyen szinten magáénak tudja Lisztet, de véleményem szerint pontosabb az a megfogalmazás, hogy nagyra becsülik napjainkban is. Ezt mutatván a város több pontján található Liszttel kapcsolatos szobor, emléktábla vagy róla elnevezett közterek, helyek (lásd: 1., 2., 3. sz. kép).

Természetesen a báli szezon sem maradhatott el az országgyűlés ideje alatt. A pesti jótékony asszonyegyesület rendes éves bálját az országgyűlés miatt Pozsonyban tartotta 1840. január 12-én, mivel számos úri család ekkor ott tartózkodott. Az álarcosbálon befolyt összeg 4487 pengőforint volt. A leírtak és a program alapján a fényűzés mértéke nem lehetett csekély (J 1840c).

Az országgyűlés lezárására az udvari főkancellár április 12-én, V. Ferdinánd és Savoyai Mária pedig május 11-én érkezett meg. Mindnyájukat harangzúgásokkal, ágyúdörgésekkel, éljenzéssel fogadták. A diétát aztán május 13-án be is rekesztették (PZ 1840b; J 1840e; J 1840f). Az esemény fontosságát az is mutatja, hogy a *Preßburger Zeitung*, mely minden héten kedden és pénteken jelent meg akkoriban, kivételesen (a pénteki lap rovására, s a keddi szám után) szerdán jelent meg.

Az 1843-44. évi országgyűlés idején

A városban lévő ingyen szállások kérdése már a korábbi diéta során felvetődött mind elvi, mind politikai célokból. Ha végigkövetjük a *Pesti Hírlap* és a *Jelenkor* hasábjait a két ülés közötti időszakban, észrevehető, hogy az előző országgyűlés végeztével a téma és az ügy életben tartásával nem álltak le, de ennek a tárgyalása, s a helyzettel kapcsolatos vélemények főleg 1842-től szaporodtak meg, majd közvetlenül a diéta előtt minden szám kiemelten foglalkozott az ügygel. Ez érzékelteti azt is, hogy a következő országgyűlésen fontos, megoldandó témaként igyekeztek napirenden tartani az ingyen szállások kérdését. Természetesen mindvégig jelen volt

az az elem is, hogy a reformerek ezzel is el kívánták érni az országgyűlés Pestre való helyezését, ám egyre inkább támogatták a pozsonyiakat is, akik már megelégtették a saját kontójukon való szállásoltatást, mondhatni fellázadtak, s egyre jobban harcoltak az igazukért, illetve azért, hogy meg legyenek fizetve a szállásokért (Tóth 2014, 372-387). Ezt a tárgyalás alapjául szolgáló sérelmek közé is kérelmezték felvenni (MNL-OL, N, 68), majd a diéta ideje alatt a cikkek többsége szintén az ingyen szállások és az országgyűlés áthelyezéséről szóltak. Ha a tankönyvek ezzel a kérdéskörrel nem is foglalkoznak vagy csak érintőlegesen teszik azt, fontos kijelenteni, hogy az ingyen szállások ügye központi kérdéskör volt ezen az országgyűlésen, mely nagy vitákat kavart. Az ellentétes érzelmek is megfigyelhetők. Voltak olyan vármegyék, melyek hallani sem akartak a szállások fizetéséért, mások pártolták a kezdeményezést, s voltak, akiknek elege volt Pozsonyból a drágaság miatt: ők szidták a várost, nem szívták a lakástulajdonosokat, Pestre kívánták helyezni a diétát, ám még is kiálltak azért, hogy a pozsonyiaknak a szállásdíj ki legyen fizetve. Itt persze figyelembe kell venni azt, hogy vizsgálatom főleg pesti újságokra épül, így forráskritikát is alkalmazni érdemes.

1843. május 18-án megérkezett az uralkodói pár, akiket a szokásos üdvözlés fogadott: 101 ágyúörgés, harangzúgás, éljenzés. A város ismét pompában úszott, az ablakokból fehér-piros zászlók – Pozsony szabad királyi város színei –, illetve némelyekből nemzeti színű zászlók lógtak, a felállított diadalkapun magyar és pozsonyi címer. A pozsonyi polgárok, előjárók, egyletek és céhek vezetői, a követek és a katonaság is díszes pompában fogadta a királyi családot, mikor gőzösük a kikötőbe ért. Május 20-án a fentebb már említett primás palotában megtartották a királyi ülést. Ezután a város fényáradatba borult, lámpások lepték el az utcákat, bálias hangulat uralkodott. Ez a látvány mind a cikk írója, mind a követek, lakosok, sőt, még a király csodálatát is elnyerte (PH 1843b; PZ 1843; J 1843a). Ahogyan az előző diéta megnyitásakor, most is adakozott az uralkodó a pozsonyi utcai koldulás megszüntetésére, a siketek és vakok intézete számára, több kórház, szegényápolók, árvaházak részére: 4700 pengőforintot adott jótékony célra (J 1843b).

Kiderül számunkra, hogy a diéta ideje alatt a pozsonyi lét nem volt egyszerű. Megemlítik, hogy a követek és szállásadók között sokszor volt konfliktus. Azt is felhozzák a tudósítók, hogy az évtizedes ingyen szállásokért cserébe minden mást jól meg kell fizetniük (PH 1843c). Véleményem szerint az élet mindig is drágább volt Pozsonyban, mikor az országgyűlés ott ülésezett, hiszen mindenki hasznot kívánt húzni belőle – az más kérdés, hogy ebben az időszakban sokkal jobban szembeötlő volt. A követek és szállásadók vitája kapcsán pedig úgy gondolom, hogy valamilyen szinten a követek is hibásak ebben a történetben. Ha a fentebb említett (korábbi diétákon is történt) eseményeket megnézzük, láthatjuk, hogy a társasági élet igen aktív volt, ezeket az eseményeket a követek rendszeresen látogatták. Így nem elképzelhetetlen az sem, hogy sokszor tértek olyan állapotban vissza a szálláshelyükre, mely talán az otthont adók és az ott élők számára sem volt teljesen elfogadható.

Erről az országgyűlésről tudni lehet, hogy a magyar nyelv előretörése kapcsán a horvát követek igencsak ellenszenves érzelmeket mutattak, s a gyűléseken tiltakozásul latinul szólaltak fel, mely igen nagy feszültséget gerjesztett a magyar és horvát követek között, mely feszültség nem maradt csak benn, az ülésterem falai között. Erre van egy kiváló példa, amikor is a horvátok a magyarokat kívánták hergelni. A Zöld fogadó előtt horvát fiatalok magyarokról szóló gúnydalokat énekeltek: „Említésbe hozattak a' magyarok elleni gúnydalok is, milyenek közelebb itt Pozsonyban is a' Zöldfa-fogadó előtt énekeltek némelly ifjak által; ezekre nézve kijelenté ugyanazon megyei követ, hogy ha ezen ellenséges nyilatkozatoknak Horvátországban gát nem vettetik, akkor ő az 1790ki országgyűlésen a' németek ellen irt és énekelt gúnydalt fogja elővenni, és ha ezen németek elleni dal hangozlatóival különbözőleg fognak bánni, mint az illyrekkal, kik a' magyarok ellen teszik ugyanezt, akkor nyíltan ki fogja mondani, hogy az illyrismus oka 's kútfeje nem Horvátországban, hanem másutt van. Ha béke nem lehet a' magyar és illyr közt: legyen vita, míg a' kormány meg nem győződik, hogy a' magyar nemzet magán tapodni senki által nem enged” (J 1843c). Kérdésre ad okot az is, hogy biztosra veszik azt, hogy horvát fiatalok tették ezt a sértést. Biztosan csak horvátok voltak? Lehetek-e benne más nemzetiségiek is ebben a „bűnbándában”? Hiszen tudjuk, hogy nem csak a horvátoknak akadt problémája a magyar nyelv előretörésével.

A magyar cukorgyártók augusztus 20-án Pozsonyba szerveztek ülést. Az eseményt a kerületi kereskedelmi választmány szervezte meg. Céljuk az volt, hogy azon problémákat megvitassák, amelyek esetleg gátolhatják a hazai cukorgyártás fejlődését, illetve hogy az ülés a hazai cukorgyártás iparérdekeinek erős és szükséges

orgánuma legyen (J 1843d).

Az országgyűlés ideje alatt a pozsonyi magyar színház is a figyelem középpontjába került. Az elején még féltették a társulatot, mivel a pozsonyi német színtársulat igazgatója a magyar társulatot a német alá kívánta rendelni (PH 1843), majd a novemberi hírek már arról számoltak be, hogy a pozsonyi magyar színház folyamatosan bukó félben volt, s ez nem méltó egy olyan helynek, ahol országgyűlést rendeznek (J 1843e). A következő év áprilisában a pesti színtársulat sok gondolkodás és huzavona után eldöntötte, hogy elutazik Pozsonyba. Hozzáteszik, hogy félve tették ezt, hiszen tisztában voltak azzal, hogy a pozsonyiak inkább a francia és német előadásokat pártolják (J 1844a).

Természetesen a bűnözés sem maradhatott ki a város életéből. Szabó József 1844. február 20-án éjjel erőszakos betörést követett el a Rózsa nevezetű vendéglőben. Teljes személyleírást adtak róla s listát az ellopott tárgyakról, mely majdnem két hasábot ölelt fel. A hír megírója igen jó nyelvi készségekkel rendelkezett, hiszen a következőre hívta fel az emberek figyelmét: „modora szelíd, képmutatása rendkívüli” (J 1844b).

Sajnos nem csak lopás, hanem emberölés is történt. Orosz Elek, Ung vármegye követe május 22-én Pestre utazott volna, ám június 8-ig nem adott magáról életjelet, mikoris egy mosónő egy véres inget mosott a Dunában, s ezt észrevették. Az ingen rajta volt az O.E. monogram: a mosónőt számon kérték, aki tettét nem tagadta és bűntársaként egy halászegényt nevezett meg (J 1844c). Az ítélet halálbüntetés volt, melyet szeptember 28-án vittek véghez. Végül két férfi volt az elítélt: Kovács Pál és Toronyi István, akiket pallos általi lefejezéssel sújtottak. Elsőként Toronyi Istvánt végezték ki, aki a leírások szerint zokogva, jajveszékelve, életéért könyörögve ment a vesztőpadra, míg Kovács Pál, aki a legfőbb bűnösnek számított, rezzenéstelen arccal ment utolsó útjára. Az eseményt temérdek nézőközönség követte figyelemmel (J 1844d).

Az országgyűlés novemberi zárásáig ennyit tudunk. Amit még kiemelnék, azok a Pozsonnyal kapcsolatos hirdetések. Az megfigyelhető, hogy az előző diétához képest az újságok megváltoztak. Ez a lapok terjedelmére és tematikájára is értendő, illetve több és sokkal interaktívabb hirdetések jelentek meg, illetve már kisebb emblémák is feltűnnek. Legtöbbször a gőzhajó menetrendje található meg az újságokban, mely érthető is, hiszen ez volt a legkényelmesebb és viszonylag gyorsabb közlekedési eszköz Pest-Pozsony-Bécs között.

A diéta – ahogy azt már kifejtettem – a vállalkozókat is segítette. A pozsonyi pezsgőkészítők folyamatosan reklámozták magukat, sőt Pesten is elérhetőek voltak. Ez érthető, hisz az odautazó követek a pesti lapokat is folyamatosan követték, így helyi reklámnak is jó fogás volt. Illetve tudjuk, hogy a követek igen aktív társasági és éjszakai életet is éltek, így könnyen megjegyezheték vagy megköstölhatták az italokat (PH 1843d).

Összegzés

Úgy gondolom, hogy a bevezetésben ígérteket, vállaltakat teljesíteni tudtam, miszerint a megadott pozsonyi országgyűlések alatt milyen események, történések mentek végbe, az országgyűlésen történtek milyen hatással voltak a városra és annak életére, s ezekhez adalékokat is kívántam szolgáltatni. A tanulmány célja a téma elindítása, illetve egy más szemszögből és tágabb értelemben vett nézőpontból való szemléltetése volt. Ezek kiváló alapot nyújthatnak egy további kutatáshoz, melyben az eseményeket is jobban szét lehet válogatni, melyek kapcsolódnak az országgyűlésekhez, s melyek nem vagy csak kevésbé. Az is látható, hogy az élet majd minden szegmensét érintette a tanulmány, a gyilkosságtól kezdve az elszállásolás problematikájáig, érintve a már-már komikus hajóhid történetét, mely komoly gondot okozott az adott országgyűlésen. A kutatások során olyan témákkal is találkoztam, melyek végül sajnos nem kerültek bele munkámba. Ilyen például a Pozsony-Nagyszombat vasútvonal építése, illetve a követek elhalálozása, hiszen igen gyakran lehetett olvasni arról, hogy valamely vármegye követe elhunyt, általában idős kora vagy betegsége miatt.

Ha jobban belegondolunk, maga a téma – ha csak az országgyűlések idejét nézzük – nagyjából 11 év mindennapjait kívánja áttekinteni, mely nem kis feladat. Ezért kívántam egyelőre csak adalékokkal szolgálni. Viszont a fentebb szolgáltatott információkból szépen kitűnik, hogy Pozsony szó szerint felfordult a diéták időszakában. Az elszállásolási összeírásokból is kiválóan látszik, hogy rengeteg ember érkezett ekkor a városba: ezekbe a számokba nem csak a küldöttek, hanem az érdeklődők is beleszámítanak. Úgy gondolom, olykor-olykor kiérződik magának a kornak az atmoszférája, a pozsonyi forgatag, melyben nap mint nap nyüzsgöttek az emberek, a követek az országgyűlésre mentek, s természetesen a mulatozások hangulata sem maradhatott el.

Minden diéta alkalmával megvoltak a város sajátos történései. Ilyen például az 1830-as országgyűlés kapcsán a koronázás, az 1832-36-os diéta esetében a hajóhíddal való küzdelem vagy az 1843-44-es esemény kapcsán a szállásbérek miatt folytatott vita. Ezek mind igen jó példák arra, hogy a városban az élet nem volt egysíkú, unalmas, hanem igazán változatos és sokszínű, unalomra sosem adhatott okot.

Az évek – vagy kijelenthetjük: évtizedek sajtóját megvizsgálva azok fejlődését is végig lehet követni. A Jelenkornál és a *Preßburger Zeitung*nál kétszer is lehet észrevenni erőteljes fejlődést. Mindkettőnél először 1836-ban, mikor is az újságok terjedelme megnőtt. A mottó: kisebb betűk, több szöveg. A Jelenkornál 1842-ben már emblémákat is elkezdtek használni, illetve a reklámok száma és minősége is megnőtt. A *Preßburger Zeitung*nál is 1842-ben jött egy nagyobb váltás: ekkor már nem heti kettő, hanem három alkalommal jelent meg.

Pozsony mind koronázó városként, mind diétavárosként is igen érdekes. Az eddig kevésbé látott, ismert szegmensből tekintve más szemmel is vizsgálható egy-egy diéta. Ha bárki a reformországgyűlésekre gondol és arra, hogy ezt Pozsonyban rendezték meg, nem jut eszébe más, mint az üléstermekben folyó viták, tanácskozások, harcok, országot-világot megmentő kérdésekben való döntések tömkelege. Viszont remélem az olvasó számára is másképp fog megelevenedni Pozsony az országgyűlések idején, hiszen lehet, hogy nem a legnagyobb városok közé tartozott, viszont fontos helyen, útvonalon feküdt: gazdasági, kulturális értelemben is fontos volt Bécs-közeli elhelyezkedése miatt, s aki Bécsből Pestre kívánt menni, az Pozsony városán is áthaladt. Remélem, hogy a XIX. századi Pozsonyról most egy olyan új képet tudtam festeni, mely érdekes, vonzó s eddig kevésbé vagy egyáltalán nem volt ismert.

IRODALOM

Ballagi, Géza (1897): A nemzeti államalkotás kora (1815-1847). In: Szilágyi Sándor (szerk.): *A magyar nemzet története 9.* Budapest: Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat, 1-725. p.

Bérenger, Jean – Kecskeméti, Károly (2008): *Országgyűlés és parlamenti élet Magyarországon 1608-1918.* Budapest: Napvilág Kiadó.

Gergely, András (2005): *Magyarország története a 19. században.* Budapest: Osiris.

Molnár, András (2019): Szabadidő, Szórakozás, társasági élet a pozsonyi diétán. Deák Antal országgyűlési élményei, 1825-1833. In: *Századok*, 2019/3., 463-476. p.

Soós, István (2017): Királykoronázás Pozsonyban 1830. szeptember 28-án. In: Soós István (szerk.): *Egy elfeledett koronázás a reformkorban. Az utolsó pozsonyi uralkodókoronázás 1830 őszén.* Budapest: MTA-BTK-TTI, 37-104. p.

Tóth, Árpád (2005): Társadalmi stratégiák a pozsonyi városiak körében (1783-1848). In: Czoch Gábor – Kocsis Aranka – Tóth Árpád (szerk.): *Fejezetek Pozsony történetéből.* Pozsony: Kalligram, 265-290. p.

Tóth, Árpád (2009): *Polgári stratégiák. Életutak, családi sorsok és társadalmi viszonyok Pozsonyban 1780 és 1848 között.* Pozsony: Kalligram.

Tóth, Árpád (2014): A diétaváros fellázad. In: Dobszay Tamás: *Rendiség és parlamentarizmus Magyarországon a kezdetektől 1918-ig.* Budapest: Országgyűlés Hivatala, 372-384.

Tóth, Árpád (2017): Pozsony város és társadalma az 1830. évi koronázó országgyűlés idején. In: Soós István (szerk.): *Egy elfeledett koronázás a reformkorban. Az utolsó pozsonyi uralkodókoronázás 1830 őszén.* Budapest: MTA-BTK-TTI, 197-214. p.

FORRÁSOK

Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár

- N. 64. Lad. XX. No. 16. Fasc. N 2
- N. 67. Lad. XX. No. 19. Fasc. K 88(b)
- N 68, Lad. XX. No. 20, Fasc. O, 74

Preßburger Zeitung :

- 1825. szeptember 13. p. 1-2. (PZ 1825)
- 1833. június 14. p. 1-2. (PZ 1833)
- 1939. június 7. p. 1-2. (PZ 1839a)
- 1939. június 25. p. 1. (PZ 1839b)
- 1840. január 24. p. 1. (PZ 1840a)
- 1840. május 13. (PZ 1840b)
- 1843. május 22. p. 1-2. (PZ 1843)

Pesti Hírlap

- 1843. május 21. p. 2. (PH 1843a)
- 1843. május 25. p. 3 (PH 1843b)
- 1843. június 8. p. 3. (PH 1843c)
- 1843. június 4. p. 9. (PH 1843d)

Jelenkor

- 1832. december 15. p. 1. (J 1832a)
- 1832. december 22. p. 1. (J 1832b)
- 1832. december 26. p. 2. (J 1832c)
- 1833. február 13. p. 2. (J 1833a)
- 1833. február 16. p. 2-3. (J 1833b)
- 1833. március 9. p. 1. (J 1833c)
- 1833. március 30. p. 4. (J 1833d)
- 1833. április 3. p. 2. (J 1833e)

- 1833. május 22. p. 3. (J 1833f)
- 1833. június 19. p. 2 (J 1833g)
- 1833. július 17. p. 1. (J 1833h)
- 1833. október 2. p. 2. (J 1833i)
- 1833. november 30. p. 1. (J 1833j)
- 1834. január 1. p. 1. (J 1834a)
- 1834. január 11. p. 1. (J 1834b)
- 1834. január 29. p. 2. (J 1834c)
- 1834. február 15. p. 1. (J 1834d)
- 1834. március 1. p. 1 (J 1834e)
- 1834. május 14. p. 2. (J 1834f)
- 1834. október 18. p. 1. (J 1834g)
- 1835. január 10. p. 1. (J 1835a)
- 1835. március 18. p. 1. (J 1835b)
- 1835. július 18. p. 1. (J 1835c)
- 1835. augusztus 12. p. 1. (J 1835d)
- 1835. november 14. p. 1. (J 1835e)
- 1835. november 21. p. 1. (J 1835f)
- 1835. november 25. p. 1. (J 1835g)
- 1835. december 19. p. 1. (J 1835h)
- 1836. január 2. p. 1. (J 1836a)
- 1836. február 24. p. 1. (J 1836b)
- 1839. április 20. p. 1 (J 1839a)
- 1839. május 1. p. 1. (J 1839b)
- 1839. június 1. p. 1. (J 1839c)
- 1839. június 12. p. 1 (J 1839d)
- 1839. június 15. p. 1. (J 1839e)
- 1839. június 29. p. 1. (J 1839f)
- 1839. június 29. p. 1 (J 1839g)
- 1839. július 6. p. 1-2. (J 1839h)
- 1839. július 3. p. 1. (J 1839i)
- 1839. augusztus 31. p. 1. (J 1839j)
- 1839. szeptember 4. p. 1 (J 1839k)
- 1839. szeptember 7. p. 1. (J 1839l)
- 1839. szeptember 21. p. 2 (J 1839m)
- 1839. szeptember 21. p. 3. (J 1839n)
- 1839. szeptember 25. p. 2. (J 1839o)
- 1839. szeptember 28. p. 2 (J 1839p)
- 1839. október 9. p. 1. (J 1839q)
- 1839. október 16. p. 2. (J 1839r)
- 1839. október 12. p. 1. (J 1839s)
- 1839. október 12. p. 2. (J 1839t)
- 1839. október 19. p. 2. (J 1839u)
- 1839. november 2. p. 3. (J 1839v)
- 1839. november 16. p. 1. (J 1839w)
- 1839. november 23. p. 3. (J 1839x)
- 1839. december 21. p. 1. (J 1839y)
- 1840. január 8. p. 1. (J 1840a)
- 1840. január 25. p. 1. (J 1840b)
- 1840. január 22. p. 1. (J 1840c)
- 1840. február 5. p. 1. (J 1840d)
- 1840. április 22. p. 1. (J 1840e)
- 1840. május 16. p. 1. (J 1840f)
- 1843. május 28. p. 2. (J 1843a)
- 1843. június 1. p. 1. (J 1843b)
- 1843. július 6. p. 3. (J 1843c)
- 1843. július 27. p. 2. (J 1843d)
- 1843. november 2. p. 7. (J 1843e)
- 1844. április 21. p. 3. (J 1844a)
- 1844. március 14. p. 6. (J 1844b)
- 1844. június 16. p. 3. (J 1844c)
- 1844. október 6. p. 5. (J 1844d)

1. sz. kép: Liszt pavilon, Comenius egyetem könyvtárának épülete, Pozsony, Ventúrska 11.
Fotó: Christian Berger, 2019.

2. sz. kép: Liszt Ferenc emléktábla a Liszt pavilonon, Comenius egyetem könyvtárának épülete, Pozsony, Ventúrska 11. Fotó: Christian Berger, 2019.

3. sz. kép: Liszt Ferenc szobra, Pozsony, Rudnayovo námestie. Fotó: Christian Berger, 2019.

The Impact of Reform Parliamentary Assemblies on the Life of the City of Bratislava (1825-1844)

István Tóth ifj.

The reader may rightly ask the question: what novelties does this study intend to provide? After all, the science of history is fully aware of the events and happenings of the modern National Assemblies of Bratislava. We are no longer able to provide much new information on what happened there, what decisions were made. On the other hand, the impact of the National Assembly on the population of the host city (in this case Bratislava), as well as on the city itself and what happened during the given Assembly is a neglected topic. My work aims to examine the social background of the Bratislava National Assemblies, their impact on the city and the history of events during the reform era. It focuses specifically on the 1825-1827, 1830, 1832-1836, 1839-1840, and 1843-1844 parliaments. It seems that we are talking about a long period in time so the main goal of the work is to provide additions to this less researched topic, to establish and promote later works. For the processing I used the documents of the N 64-68 units of the National Archives of the Hungarian National Archives, the columns of *Preßburger Zeitung* and *Pesti Hírlap*, *Jelenkor*, and the works of Árpád Tóth, associate professor of the University of Miskolc. In the meantime, the work of András Molnár has been published, which also deals with the subject, and presents parts of the city's life through a correspondence of a commissioner, which were less or perhaps not known at all until now. I could not complete its integration until the present study was submitted. I recommend it to those who are interested, to researchers for further research, and to my own attention.

Csanád vármegye képviselte az 1843/44. évi országgyűlésen

Deák Ádám *

* Szegedi Tudományegyetem, Történettudományi Doktori Iskola

Kulcsszavak

reformkori országgyűlés
követek
követutasítások
követjelentések

reform National Assembly
envoys
envoy instructions
envoy reports

Absztrakt

Tanulmányomban Csanád vármegye részvételét és szerepét vizsgálom az 1843/44. évi országgyűlésen. A vizsgálódásnak két főbb aspektusa lesz: a követutasítások és a követek felszólalásai a diétán. A követutasításokban foglalták össze a megyék azokat a legfontosabb ügyeket, amiket kötelezően támogatniuk kellett a követeknek. Ez a téma még kevésbé kutatott, így szeretnék rávilágítani arra, hogy a későbbiekben milyen fontos lenne ezeknek a forrásoknak a feltárása. A másik fontos kérdéskör a követek felszólalásai, amiket az országgyűlési naplókban rögzítettek. Ezekből meg lehet tudni, hogy pontosan betartották-e küldőik akaratát. Sorra veszem az országgyűlésen felmerült legfontosabb ügyeket és megvizsgálom azokat az utasítások és a követek felszólalásai alapján. Bánhidy Albert és Kállay Ödön képviselték Csanád vármegyét ezen a diétán, röviden az életútjaikba is betekintést nyújtok.

Bevezetés

Tanulmányunkban arra vállalkozunk, hogy bemutassuk Csanád vármegye részvételét és szerepét az 1843/44. évi országgyűlésen a követutasítások és a követek felszólalásai alapján öt témakörön keresztül. Mindezek előtt röviden szeretnénk ismertetni Bánhidy Albert (1807–1890) és Kállay Ödön (1815–1879) politikai pályafutását, akik Csanád vármegye követei voltak ezen a diétán.

Bánhidy Albert

Jogi tanulmányait a bécsi Theresianumban folytatta, ezután Arad és Tolna vármegyékben végezte joggyakorlatát. Az 1830. évi országgyűlésen özvegy báró Rudnyánszky Pálné Fáy Erzsébet és gróf Wartensleben Sándor távollévő főrendek követe volt. 1831. április 27-én jurátus lett a pesti Királyi Táblán a személynök mellett, az ügyvédi esküt 1832. április 4-én tette le. A bécsi magyar királyi udvari Kancellária fogalmazója lett. 1834-ben került Csanád vármegyébe, egy évig táblabírói főjegyző, majd 1835–1840 között a makói járás főszolgabírója volt. 1840. október 15-én Csanád vármegye másodalispánja, majd 1842. október 26-án első alispánja lett, mely hivatalt 1849-ig viselte. Valószínűsíthető, hogy édesapja, Bánhidy Antal közbenjárásával jutott el ilyen magas pozíciókba, aki 1829-ben Arad vármegyében főszolgabíró, majd alispán, 1840-ben pedig királyi tanácsos volt (Nagy 1857: I. 171, Pálmány 2011: I. 807–808, Révai 1911: II. 545–546).

Az 1843. április 27-én tartott közgyűlésen Csanád vármegye követének választották az 1843/44. évi pozsonyi országgyűlésre. Návay László, a korábbi csanádi főszolgabíró írásban tett panaszt Bánhidy megválasztása ellen, szerinte 1840-ben Bánhidy még főszolgabíróként okirathamisítást követett el. Emellett azt is felrótta neki, hogy alispánként nem megfelelően járt el az újoncpénzekkel, a választást pedig lefizetéssel és leitatással nyerte meg. Később Blaskovich Bertalan táblabíró is felszólalt, aki értelmi és erkölcsi tekintetben is alkalmatlannak minősítette Bánhidyt a követség elvállalására. Ennek ellenére a közgyűlés döntő többsége támogatta őt, mivel nem voltak bizonyíthatók a vádak. Bánhidy így reagált a vádakra: „ha állításának csak fele is igaz lett volna, én egy szörnyeteg lennék, melyet nem csak a tisztviselők sorából, hanem a köztársaságból is ki kellene irtani” (Gilicze 2006: 93–96).

1848/49-ben Makó város országgyűlési képviselőjének választották meg, a forradalomhoz nagy reményeket főzött. Miután a kormány Debrecenbe költözött, Bánhidy is velük tartott. A szabadságharc bukása után őt is elítélték, de kegyelmet kapott 1851. augusztus 25-én. 1854-ben Arad vármegye törvényszékének ülnöke lett. 1859. szeptember 14-én édesapja osztrák bárói rangot kapott, amit rá is kiterjesztettek, majd 1875. október 5-én a magyar bárói címet is elnyerte, a simándi birtokadománnyal. 1865. augusztus 26. és 1867. március 31. között Csanád vármegye főispánja volt (Kempelen 1911: 348; Pálmány 2011: 807–808; Ruszoly 1978: 174).

Kállay Ödön

Iskoláit Lőcsén és Egerben végezte, a felsőbb iskoláiról nincsenek pontos feljegyzések. Életrajzírója, Tidrenczel Sándor két lehetőséget is megemlítt: az egyik szerint a debreceni jogi akadémián, a másik szerint Pesten tanult. Pálmány Béla úgy tudja, hogy Lőcsén, majd a debreceni református kollégiumban folytatta tanulmányait, ezután 1832–1834 között az egri líceumban hallgatott jogot (Tidrenczel 1992: 9–11; Pálmány 2011: 974–975).

1836-tól Kállay a politikai életben is feltűnt, 1836. június 14-én az édesapját leváltották a Szabolcs vármegyei alispáni székről, ezért úgy döntött, hogy nem marad otthon, hanem máshol próbál szerencsét, így esett a választása Csanád vármegyére. 1837. október 25-én az akkori csanádi főispán, Kállay István is a pártfogásába vette, először csak esküdt volt a battonyai járásban, majd alszolgabíró lett 1836–1840 között, ezt követően a főszolgabírói hivatalt viselte. 1840. október 15-én a tisztújításon ismét alszolgabíró, majd 1843. október 26-án főszolgabíró lett a battonyai járásban. Az 1843. április 27-én tartott közgyűlésen őt is megválasztották Csanád vármegye követének. Az 1843/44. évi országgyűlés után visszatért Szabolcs vármegyébe. 1844. november 28-tól a nagykállói járás, majd 1848. június 19-ig a nádudvari járás főszolgabírója (Tidrenczel 1992: 12–20).

Kállay Ödön örömmel fogadta 1848-ban a forradalmat és a reformok megvalósulását. Széchenyi a „magyar Danton”-nak nevezte, mert félt a forradalom további radikalizálódásától, Kossuth Lajos és Jókai Mór azonban végig elismerte. Mészáros Lázár úgy nyilatkozott róla mint a forradalom erőinek egyik irányítójáról, gróf Desseffy Emil viszont társadalmi uszítónak tartotta. A nemzetőrség megszervezésében jelentős szerepet játszott Kállay, még be is állt közéjük (Tidrenczel 1992: 21–24). Az 1848. július 2-án összeült első népképviselői országgyűlésen Kállay is részt vett a nádudvari kerület képviselőjeként, a radikálisok taborát erősítette. A zsidó emancipáció egyik fő szószólója volt. 1848. október 3-án ő is a feloszlatott országgyűléssel maradt, sőt, követte a kormányt Debrecenbe, Szegedre és Aradra is. 1848 őszén és telén először Székesfehérváron, majd Komáromban volt az élmezéseiért és a harci morálért felelős kormánybiztos. 1849. április 5-én a Radical Párt egyik alapítója. Az 1849. április 14-én kimondott és 19-én ünnepélyesen kihirdetett függetlenséget és a trónfosztást örömmel fogadta (Tidrenczel 1992: 25–29; Pálmány 2011: I. 974–975). Az 1849. augusztus 13-i világosi fegyverletétel után bujkálni kényszerült, azonban 1849 őszén a császári csapatok elfogták. A forradalom és szabadságharcban végzett tevékenységéért, a függetlenségi nyilatkozat és a Habsburg-ház trónfosztásának a kimondásában való részvételéért felségárulás vádjával 1850. június 26-án kötél általi halálra és vagyonelkobzásra ítélték, azonban Haynau főhadparancsnok megkegyelmezett neki 1850. július 5-én (Tidrenczel 1992: 29–30).

Az 1861. évi országgyűlésen ismét jelen volt Kállay, mint a nádudvari kerület képviselője. Az 1848-as áprilisi törvényeket védelmébe vette és a gróf Teleki László vezette határozati párthoz csatlakozott, később jelen volt az 1865/1868. évi országgyűlésen is. Az ország függetlenségének a biztosítékát a dunai konföderációban látta, a perszonaluniót is csak kényszerűen ismerte el. Ezen okok miatt az 1867. június 8-i koronázási ünnepségen nem is vett részt (ezért a „hét kuruc” egyikének is nevezték.), még ebben az évben, október 10-én lemondott a képviselői tisztségéről is. 1867 nyarán viszont részt vett a Szabolcs vármegyei honvédegylet megalakításában (Tidrenczel 1992: 31–37, Pálmány 2011: I. 974–975).

Kossuth Lajos győzte meg, hogy vállaljon ismét politikai szerepet, ennek hatására 1869. június 6-án Szeged alsóvárosi választókerület képviselőjének választották, majd 1872-ben, 1875-ben és 1878-ban is ugyanúgy. Az 1879. március 12-i szegedi tiszai árvíz által okozott károk eltakarításában még segédkezett, ám 1879. augusztus 5-én meghalt (Tidrenczel 1992: 37–41).

Csanád vármegye részvétele az 1843/44. évi országgyűlésen

Az országgyűlést 1843. május 14-re hívta össze V. Ferdinánd (1830/1835–1848) Pozsonyba. Csanád vármegye a Makón tartott 1843. április 28-i közgyűlésen fogadta el az anyautasításokat, amit Bánhidy Albert vezetésével dolgoztak ki. Emellett a vármegye hét alkalommal adott pótutasítást a követeknek, akiknek minél gyakrabban

(valószínűleg heti-kétheti rendszerességgel) jelentést kellett küldeni az országgyűlés eseményeiről. Az 1843/44-es követutasításokból kitűnik, hogy Csanád vármegye az egyik leghaladóbb szellemű volt ekkor, hiszen az összes fontos reformjavaslatot támogatta, amit később az 1848. évi áprilisi törvényekben megvalósítottak. Pártolták az ősiség eltörlését, a kötelező örökváltság törvénybe iktatását, a nem nemesek birtokbírhatási és közhivatal-viselési jogát. Kiálltak a teljes közteherviselés, a népképviselői országgyűlés, Erdély visszacsatolása, a magyar nyelv ügye, a szólás- és sajtószabadság, a vallásügyi kérdések liberális szellemű rendezése, valamint a szabad királyi városok reformja mellett is (MNL CSML Makó: IV. A. 3. a. 59. k. 1008. sz.).

A követutasítások alapjaiban határozták meg az országgyűlések működését. A vármegyék minden általuk fontosnak vélt kérdésben állást foglaltak, a követek nem dönthettek önállóan. Ha felmerült az országgyűlési tárgyalások alatt egy-egy újabb ügy, akkor meg kellett várniuk megyéjük pótutasítását. A követutasításokkal kapcsolatban jelenleg kevés forráskiadással rendelkezünk, mindössze Borsod (Seresné 1987), Zala (Molnár 2003) és részben Zemplén (Bodnár 1940) vármegye utasításairól készült feldolgozás. Ha feltárnánk szélesebb körben a követutasításokat, jobban megismerhetnénk a vármegyék álláspontját, a diéták működését és új történelmi munkák is születhetnének a reformkori országgyűlésekről. Az utóbbi években két fontosabb mű látott napvilágot a témában: Erdmann Gyula az 1839/40. évi országgyűlés történetét dolgozta fel (Erdmann 2014), míg Dobszay Tamás a reformkori diéták szerkezetéről és működéséről írt átfogó monográfiát (Dobszay 2019). A továbbiakban szeretnék néhány olyan ügyet ismertetni az 1843/44. évi országgyűlésről, amelyekben a csanádi követek aktív szerepet vállaltak.

A szabad királyi városok ügye

A Csanád megyei rendek az anyautasítások 10., 33., 54. és 62. pontjaiba foglalták bele a szabad királyi városok rendezését. A 10. pontban azt a követelményt fogalmazták meg, hogy minden városi polgár beleszólhasson a követválasztásba. A 33. és 54. pontok lényegében megegyeznek, mindkettőben Szabadka szabad királyi város kívánalmait pártolták, amelyek az alábbiak voltak: a királyi kincstártól, a kamarától függetleníteni kell a szabad királyi városokat, azok csak a Helytartótanács irányítása alatt álljanak, ahogy a vármegyék, ugyanis a kettős függés révén a bécsi udvarnak nagy volt a befolyása a városok felett. A tisztviselők és a követek választásába minden polgár beleszólhasson. A városoknak meg kell adni a korábbi szavazati jog számot az alsótáblán, a megyékhez viszonyítva aránylagosan kell a szavazatszámot meghatározni. A városok belső szerkezetét rendezni kell a kor alkotmányos követelményeinek megfelelően. A 62. pontban Késmárk és Szatmárnémeti városok kérelmét támogatták Csanád megyei rendek, melyben azok a királyi városok rendezését kérték, követeléseik lényegében megegyeztek Szabadkáéval. A Csanád megyei pótutasítások több pontja is foglalkozott a városi kérdéssel, most csak a legfontosabbakat emeljük ki. Lőcse szabad királyi város városenkénti egy szavazatot követelt az alsótáblán, amit azonban Csanád vármegye nem támogatott, ezzel szemben a városoknak adandó 16 szavazatot pártolta. Torontál vármegye azt követelte, hogy a megyegyűléseken a szabad királyi városok képviselői is részt vehessenek, ezt viszont pártolandónak ítélték. Szatmárnémeti a kormányzat által javasolt főfelügyelői intézmény¹ ellen szólalt fel, amit támogatott Csanád is, később Besztercebánya is hasonló tartalmú körlevelet küldött a megyékhez (MNL CSML Makó: IV. A. 3. a. 59. k. 1008. sz., 63. k. 379. sz., 65. k. 2032. sz.).

A szabad királyi városok ügyével kapcsolatban a polgárjog megszerzésének kérdése váltotta ki az egyik legnagyobb vitát. A liberálisok szélesebb körnek tették volna azt elérhetővé, míg a konzervatívok szűkre szabták volna ezen jog megszerzését. A csanádi követeknek nem volt pontos utasításuk ez ügyben, csak azt fektették le számukra alapelveként, hogy minél szélesebb réteg számára tegyék elérhetővé annak megszerzését. Kállay Ödön kijelentette, hogy a jelenlegi szerkezet igazságtalan, politikátlan és ellenkezik a közjával. A közember katonáskodik, adót fizet, mégsem szólhat bele a közügyekbe és ezen változtatni kell. A konzervatívok, folytatta, arra hivatkozva nem akarnak befolyást adni a közembereknek, mert szegények és nem elég műveltek (így nem bírják helyesen megítélni a dolgokat), nincs meg bennük a kellő nyugodtság, mint a polgároknak. Kállay azonban megismételte, hogy véleménye szerint ezt a jogot minden városi lakosra ki kell terjeszteni, az értelmiségi réteget külön kiemelte: nem lehet valakit kirekeszteni a polgárjogból csak azért, mert nem tud kimutatni megfelelő tiszta jövedelmet (Kerületi napló: II. 541–542, 73. ülés, 1843. október 9.). A másik csanádi követ, Bánhidya Albert ugyanekkoriban felvetette, hogy a zsidóknak is meg kell engedni, hogy polgárjogot szerezzenek, illetve őket sem szabad kizárni a városi testületekből (Rendi napló: II. 317–318, 98. ülés, 1844. február 10.; Rendi napló: II. 377, 100. ülés, 1844. február 13.).

Az ülést vezető személynök, Szerencsy István kérdőre vonta Kállayt, hogy mi történne akkor, ha sok személy

jutna polgárjoghoz. Kállay erre úgy felelt, hogy jelenleg is sok olyan kismemes van, aki csak három szilvafával rendelkezik, mégis szavazati jogot gyakorol. Ha polgárjogot kapnak a városlakók, fejtegette, abból nem származik hátrány. Kijelentette azt is, hogy a választásoknál a polgárok kevesebb kicsapongást követnének el, mint a nemesek eddig elkövettek. Az elnök szerint azért kell a polgárjog megszerzéséhez vagyoni cenzust kötni, mert a gazdagabbakat nehezebb megvesztegetni, Kállay azonban úgy vélekedett, hogy a gazdagokat is könnyű lefizetni (Rendi napló: II. 350–351, 99. ülés, 1844. február 12.).

A másik nagy vitát a városok alsótáblai szavazatszámát váltotta ki. Az eredeti javaslat szerint 32 szavazatot kapott volna a 47 szabad királyi város, ebben az esetben az 52 megyei szavazatot megduplázták volna. Később a 32 szavazatot 16-ra módosították, a megyei szavazatok duplázása nélkül. A városok a lakosság számuk arányában kaptak volna szavazati jogot (Czoch 2005: 296). Pest város követe, Járó György ezzel szemben a városenkénti szavazatot pártolta. Kállay kijelentette, hogy a városi követek a fennálló viszonyok szerint nem képviselik az egész polgárságot, ezért nem lehet megadni a városenkénti egy-egy szavazatot, ugyanakkor hozzátette, hogy persze a vármegyék is csak a nemességet képviselik, mivel csak ők vehetnek részt a követválasztásban a nép megkérdezése nélkül. Kállay végül a városoknak adandó 16 szavazatot pártolta (Rendi napló: III. 96–98, 112–113, 104. ülés, 1844. február 17.).

Az igazságszolgáltatás kérdéseivel kapcsolatban 1844 februárjában Kállay kijelentette, hogy a szabad királyi városok területén fekvő nemesi kúria épületek is a városi bíróságok alá tartozzanak rendőri és bünbeli esetekben. Emellett az itt található megyei épületek feletti rendőri felügyeletnek is a városi törvényhatóságok jogkörébe kell kerülnie. A vármegyeházákat is a városi törvényhatóságok alá kívánta rendelni. A nagyváradai káptalan, Fogarassy Mihály kijelentette, hogy a város területén található paplakokat, kolostorokat vegyék ki a városi törvényhatóságok joghatósága alól, Kállay Ödön ezzel nem értett egyet, szerinte pap és polgár között ne legyen különbség polgári ügyekben, a papoknak és a paplakoknak is a városi törvényhatóságok alá kelljen tartozni rendőri tekintetben (Rendi napló: II. 229, 93. ülés, 1844. február 5.).

A szabad királyi városok ügye végül hét üzenetváltás után elbukott az országgyűlésen, mivel az alsó- és felsőtábla nem bírt megegyezni a vitatott kérdésekben.

A magyar nyelv ügye és a nemzetiségi kérdés

Csanád vármegye az anyautasítás 28. pontjában fogalmazta meg a követeléseit a magyar nyelv ügyével kapcsolatban, amelyek a következők voltak: Az egyházi miséket, szertartásokat és egyéb szolgálatokat is magyar nyelven kell ezután végezni. Az iskolákban minden tantárgyat magyar nyelven oktassanak. A királyi és kancelláriai iratokat is magyar nyelven adják ki, a pecséteken és a pénzekben is magyar felirat szerepeljen. A bírói, kamarai és minden egyéb hivatalban is a magyar nyelvet kell használni a jövőben. Az alaputasítás 49. pontja szerint Győr vármegye is a magyar nyelv és a tanodák fejlesztése mellett foglalt állást, amit Csanád támogatott (MNL CSML Makó: IV. A. 3. a. 59. k. 1008. sz.).

A magyar nyelv ügyéről az 1840. évi 6. törvénycikk is rendelkezett, amely szerint az országgyűlés és a törvényhatóságok magyar nyelven küldhetik fel irataikat az uralkodónak és a kormányzásoknak. Kállay a Hajdú Kerület követével, Pély-Nagy Gáborral értett egyet a magyar nyelv ügyében. Pély-Nagy indítványozta 1843 nyarán, hogy a királyi hitleveleket, országgyűlési meghívókat, királyi előadásokat, válaszokat, leiratokat ezentúl szintén magyar nyelven adják ki. A törvényeket magyar nyelven szerkesszék, a tanítás magyar nyelven történjen. A polgári, egyházi, katonai és közigazgatási ügyekben is csak a magyart használják (Rendi napló: I. 165, 18. ülés, 1843. július 8.).

Kállay szerint Horvátországra nézve csak azt kell kötelezővé tenni, hogy a magyar nyelvet használják az országgyűlésen, a magyarországi törvényhatóságokkal magyarul levelezzenek, és hozzanak létre magyar nyelvtanodákat. Úgy vélekedett azonban, hogy kevés esély van a gyors megvalósításra, ezért a törvénytervezetben meghatározott tíz évnél hosszabb időt pártolta. Fiume követének, Horhy Mihálynak és Buccari követének, Smaich Bertalannak a kérelmét is támogatta. A tengeremelléki követek azt kérték, hogy a törvényjavaslatot egyelőre ne terjesszék ki rájuk, mert néhány magyar tisztviselőn és magyar tanítón kívül nincs magyar lakos a kerületükben. Ezzel egyetértett Kállay, de kifejtette, később olyan törvényt kell készíteni, ami rájuk is kiterjeszti a magyar nyelv használatát (Kerületi napló: I. 557–558, 16. ülés, 1843. július 6.).

Egy későbbi ülésen a magyar nyelv ügyével kapcsolatban Kállay kijelentette, hogy az osztrák kormányzat

iránt egyáltalán nincs bizalma – valóságos vádbeszédet tartott a bécsi kormány ellen: A mohácsi csatavesztés óta nincs önállóságunk, folyamatosan megfosztottak bennünket jogainktól. Mária Terézia uralkodása alatt bevezették a kettős vámhatárt, ami az országot koldusbotra juttatta. Az így szerzett pénzekből fizették a tisztviselőket, akik valótlán híreket vittek az uralkodóknak és a külföldi sajtóban is rémhíreket terjesztettek a magyarokról, egy példát is említett, az augsburgi Allgemeine Zeitung példáját. Egymásnak ugrasztották a nemzet tagjait, például a vallásügyekben. A csanádi követ megemlítette azt is, hogy jelenleg magasak az adók, a só ára is, ellehetetlenítik a reformokat, a törvényeket nem tartják be, gátolják a sajtószabadságot, a vármegyék által hozott határozatokat nem engedik végrehajtani, perbe fogják a politikai ellenfeleket. Kállay szerint jó törvényeket nem is igen lehet említeni. A kormányzat fő célja, jelentette ki, jelenleg az, hogy összeugrassza a magyarokat a többi nemzetiséggel, emellett az orosz veszélyre is hivatkozott. Úgy vélekedett, a legnagyobb gondot az illírismus jelenti, azonban hozzátette, annak kifejlődése jóval korábban nyúlik vissza, és nem a magyarok hibájából. Kállay Ödön szerint az osztrák kormány azért folytat ilyen politikát, mert irigy és retteg. Megemlítette, hogy a Habsburgok célja Magyarország beolvasztása a birodalomba örökös tartományként. Az örökös tartományok nem bírnak alkotmánnyal, és ezt irigylik tőlünk, a kormányzat viszont attól fél, hogy előbb-utóbb ezek a tartományok is alkotmányt követelnek a maguk számára. A csehek ellen vívott 1620-as fehérhegyi csata tönkretette az érintett tartományok önállóságát, ezért félti tőlük a kormányzat a hatalmát. A vámokkal bennünket is meggyengítettek, és próbálják a liberalizmus eszméinek terjedését gátolni, azonban már az arisztokrácia is kezd ráébredni arra, hogy a nemzettel együtt kell működni (Kerületi napló: III. 130–133, 103. ülés, 1843. november 18.).

1843 decemberében Kállay felrótta sérelemként, hogy Szerencsy István törvénytelennek minősítette azt az 1843. június 26-án hozott alsótáblai határozatot, miszerint csak magyar nyelven lehet felszólalni a diétán. Idézte a személynököt, miszerint a nemzetiségek elleni uszítás nálunk túlfeszített, ám ezt szerinte nem bizonyította példákkal. A csanádi követ ezzel szemben úgy vélekedett, hogy épp a kormányzat kelti a gyűlöletet a magyarok ellen, ezért szerinte a kormányzat iránti bizalom napról napra csökken a nemzetben. A latin nyelvről azt is kijelentette Szerencsy, hogy nehéz a tanácskozástermekből számúzni. Kállay vélekedése szerint ennek oka valójában az, hogy a kormányzat erős kézzel tartja még mindig mesterségesen életben a deák nyelvet, akik annak további használata mellett állnak ki, a haza fejlődése ellen foglalnak állást és a tenni nem akarást pártolják. Amíg a latin nyelvet használták a gyűléseken, nem értették a beszédeket, most, hogy a magyart használják, elkezdtek gondolkozni és vitázni a haza sebeiről és kívánalmairól (Rendi napló: II. 104–105, 79. ülés, 1843. december 5.).

Vallásügyi kérdések

Csanád vármegye a vallásügyi kérdésekben is pártolta a reformjavaslatokat, amelyek a következők voltak: Az egyházak bizonyos javait állami igazgatás alá kell vonni, ennek ellentételezéseként a lelkészeknek pénzbeli fizetést biztosítani. Az alaputasítás 29. pontja rendelkezett arról, hogy a vegyes házasságok ügyét rendezzék és iktassák törvénybe. Az unitárius vallás a Magyar Királyságban is legyen bevett vallás. A felesleges egyházi javakat a népnevelés céljaira kell fordítani, emellett a széküresség alatti jövedelmeket az országos pénztárba kell befizetni. Szerzetesrend működésének engedélyezéséhez szükséges legyen az országgyűlés hozzájárulása. Az ortodoxok ügyét is rendezzék, és szintén iktassák törvénybe. Gömör vármegye köriratban követelte, hogy a világi hivatalokat vegyék el az egyházi személyektől. Nógrád vármegye indítványát is támogatta Csanád megye, amely szerint a katolikus fiatalokat ne gátolják abban, hogy protestáns iskolába járhassanak. Az 52. pontban Bereg vármegye azon utasítását pártolták a megyei rendek, miszerint a római pápától függetlenedni kell, és a placetum regium jogát (királyi tetszvényjog) az uralkodó helyett az országgyűlésre kell ruházni (MNL CSML Makó: IV. A. 3. a. 59. k. 1008. sz.).

Kállay a vallási sérelmekkel kapcsolatban kijelentette, hogy a katolikus egyháznak a fennálló helyzet kedvező, mert nem sérti az érdekeiket. A legnagyobb problémákat a reverzálisok követelése, a kizárólag katolikus papok előtt kötendő vegyes házasságok, illetve az ehhez kapcsoló egyházi áldás megtagadása jelentette. Sérelmezte azt is, hogy az áttérőket erőszakkal akarják megtartani a katolikus egyházban, a hatheti oktatást külön kiemelte, amely nehézkesen, körülményesen folyt és sokszor nem ért véget (Rendi napló: I. 229–230, 25. ülés, 1843. augusztus 11.). Kállay maga is római katolikus vallású volt, de sok katolikus liberális reformerrel együtt támogatta a protestánsok jogainak érvényesítését (Tidrenczel 1992: 9–10).

Bánhidy Albert a borsodi követ, Palóczy László indítványát pártolva szólalt fel több követtársával együtt

ebben a kérdésben. Kijelentették, nem igaz az, hogy a kormányzat csak a katolikusokat tartja egyedüli fő támogatójuknak, az uralkodó nem egy felekezetben keres támaszt, hanem az egész nemzetben, legyen az katolikus vagy protestáns. Palóczy feltette a kérdést, hogy a vallás miért okoz bajokat, majd így felelt: „... az emberek összezavarták a vallást a theológiával; a vallás helyett theológiát tanulnak és tanítanak.” Jézus halála után a vallás teológiává alakult. „A fejedelmek theologusok, a theologusok pedig fejedelmekké lettek.” Sokféle felekezet alakult, folytatta, és mindenki csak a saját felekezetét ismerte el igaznak, a többi eretneknek nyilvánította. Ezek után történelmi példákat is említett a borsodi követ. Végezetül további követeléseket fogalmazott meg: szabályozni kell a vegyes házasságok kötésének módját (protestáns pap előtt is lehessen kötni), a házasságon kívül született és talált gyermekek nevelését, biztosítani a más felekezetű iskolákba és más országok főiskoláira való szabad járhatást, a stóla és egyéb papi fizetések megszüntetését, a temetők szabályozását (más felekezetű is temetkezhessen oda), a magyar ezredékhez protestáns lelkészeket is nevezzen ki az uralkodó, az áttérést ne akadályozzák (Kerületi napló: IV. 510–518, 543, 194–195. ülés, 1844. május 14–15.).

Bánhidya Albert később, 1844 nyarán kifejtette, hogy javaslataival az egyházi tulajdont nem támadta, csak azt akarta elérni, hogy az egyházak bizonyos javairól az állam rendelkezzen és az egyházi alkalmazottak készpénz fizetést kapjanak. Megemlítette, hogy a majorátus, seniorátus és az ősiség eltörlésére már felállítottak egy bizottságot, s az sem jelentett támadást a magántulajdon ellen. A csanádi követ példákat is említett: Spanyolországban, Portugáliában és Oroszországban az egyházi javak állami célokra is szolgálnak. Csanád vármegye is arra az álláspontra helyezkedett, hogy az egyházi jövedelmekről az államnak kell rendelkeznie, hiszen az állam révén jutott birtokokhoz a katolikus egyház. Ezeket a birtokokat viszont csak addig bírhatják, amíg teljesítik a köteleességeiket. Igaz, a magyar klérus a jövedelmei egy részét a népnevelésre, iskolák és templomok építésére fordította, emellett bandériumokat is kiállított. Bánhidya azonban felhívta a figyelmet arra, hogy a bandériumállítási kötelezettség megszűnt és a honvédelmi rendszer az állandó hadsereg felállításával megváltozott. Később még a népnevelésre szánt pénzeket sem az adott célra használták fel. Az így felszabadult jövedelmet nem a nemzet javára költötték, amit sérelmezni lehet. A papi jószágokat az egyháztól el kell venni, mert nem helyes az, hogy nagy birtokok kevés kézben összpontosulnak. Bánhidya kijelentette: „...már pedig a papok az egyházi javaknak csakis, és csupán ideiglenes haszonvevői, haszonélvezői”. Emellett kifejtette azon véleményét, hogy a papok nem tudják egyszerre betölteni hivatalaikat és a birtokok igazgatásáról gondoskodni, előbb-utóbb valamelyiket elhanyagolják. Végül a csanádi követ megemlítette, hogy a borsodi indítványt pártolja azzal a kiegészítéssel, amit Pest megye követe, gróf Ráday Gedeon tett: az egyházi rend tagjai készpénz fizetést kapjanak, és a fennmaradó jövedelmeket közcélokra fordítsák (Kerületi napló: V. 222–224, 249. ülés, 1844. július 31.).

A közteherviselés ügye

A nemesség megadóztatásának terve nem volt sikeres, mivel 52 megye közül csak 19 vette be az utasításai közé a háziadó nemesség általi fizetését. Csanád volt az egyik olyan vármegye, amely kezdettől kiállt a közteherviselés elve mellett, a követutasításokba is belefoglalták azt, hogy a nemeseknek arányosan részt kell venniük a házi, a községi és a hadiadó fizetésében egyaránt (MNL CSML Makó: IV. A. 3. a. 59. k. 1008. sz.). A megyékben hatalmas vitákat váltott ki ez a kérdés. Az egyik legismertebb eset Deák Ferencé, aki Zala megye követe lett volna, de visszalépett, mivel nem került bele az utasítások közé az adóztatás (Kónyi 1903: 1–54, Vörös 1980: 895).

A nemesség megadóztatásának kérdésében a csanádi követek utasításuk alapján támogatták Békés vármegye követének, Szombathelyi Antalnak az indítványát, aki kiállt a közteherviselés mellett. Kifejtette: három tényező járul hozzá az ellentétekhez és az elmaradottsághoz: a vallás, a nyelv megosztottsága, valamint a „nép” és az „arisztokrácia” közötti viszony. Megemlítette, hogy nagy a széthúzás, sokan nem szavazzák meg a javaslatokat, így gátolják a reformokat. Szombathelyi megróttá a nemességet, amiért nem akarnak részt venni a közteherviselésben: „...a jogot nemzetinek lenni követeljük, a terhet pedig nemzetinek lenni el nem vállaljuk” – mutatott rá az ellentmondásra, majd kijelentette: „ki terhet nem visel, mi joga lehet annak követelni?” (Kerületi napló: IV. 326–336, 355, 163. ülés, 1844. március 4.)

A csanádi követek a telekdíj tervét is támogatták, amit gróf Széchenyi István az Adó és a Két garas című munkákban indítványozott. Eszerint az ország minden megművelt hold földje után két garast kellett volna fizetnie az azt megművelőnek egy az országgyűlés által felügyelt országos pénztárba. Ám ez a kezdeményezés

is megbukott, mivel az alsó- és felsőtábla nem bírt megegyezni a beszedni kívánt díj mértékében (Kerületi napló: VI. 324, 331. ülés, 1844. november 5.; Vörös 1980: 908–910).

Tisztviselő- és követválasztási kérdések

Csanád vármegye talán egyik legfontosabb követutasítási pontja a nem nemesek közhivatal-viselési jogának törvénybe iktatására vonatkozó javaslat volt. Emellett támogatták Liptó vármegyének azon követelését, hogy a tisztviselő- és követválasztások ügyét minél hamarabb rendezni kell és a megvesztegetések ellen törvényt kell alkotni. Veszprém vármegye arra szólította fel a rendeket, hogy az országgyűlésen előforduló, főleg a karzaton helyet foglaló ifjúság által elkövetett kicsapongásokat gátolják meg. Ezt Csanád is pártolta, de azzal a feltétellel, hogy a diéta nyilvánossága ez által ne sérüljön (MNL CSML Makó: IV. A. 3. a. 59. k. 1008. sz, 60. k. 1733. sz.).

A megyei választásokkal és kihágásokkal Dombovári Ádám részletesen foglalkozott tanulmányában több vármegye 1843-as anyautasításait felhasználva (Dombovári 2010). Kitért Fejér és Szatmár vármegyék ügyére is, melyekben a csanádi követek is megnyilatkoztak az országgyűlésen. Fejér megyéből több nemes nyújtott be panaszt az országgyűléshez amiatt, hogy az 1843. május 3-án tartott tisztviselő- és követválasztás során a helyszínre kivezényelt katonaság meggátolta őket a szavazásban.² Az országgyűlésen Sárközy Kázmér és Fiáth Ferenc képviselték Fejér vármegyét, akik igyekeztek cáfolni a vádakát. Sárközy szerint orvosi vizsgálatot végeztek az incidens után, de szuronyok által okozott sebeket nem találtak. A követ szerint a folyamodáson olyanok neve is szerepel, akik betegek, fogságban ülnek, vagy távol voltak a megyétől, sőt, olyan neve is szerepelt a listán, aki hivatalt visel. Ezek a személyek szerinte azt nyilatkozták, hogy a kérvényt nem is látták, nem írták alá, illetve annak lényegét nem magyarázták meg nekik. A másik Fejér megyei követ, Fiáth Ferenc is hamisítványnak bélyegezte a folyamodást. Bánhidya Albert ezzel szemben védelmébe vette a panaszfelírást, mert a petíciójogot nem lehet megsérteni. Kijelentette, hogy a követek a megyei utasításokon keresztül kapták az instrukciókat, így könnyebben tudják bizonyítani az általuk vélt igazságot, ám a kisebbség csak ilyen beadványon keresztül tud kommunikálni az országgyűléssel (Rendi napló: I. 291–293, 314, 318–320, 33. ülés, 1843. augusztus 23.).

A másik eset Szatmár vármegyében történt: Uray Bálint, konzervatív, udvarhű vármegyei alispán vezetésével a vármegyei közgyűlésen 1841 decemberében megbuktatták a korábban elfogadott, ún. „szatmári 12 pontot”, köztük a háziadó nemesség általi vállalását.³ Az országgyűlésen Uray ellen többen felszólaltak, s a karzaton ülők is nemtetszésüket fejezték ki. (Horváth 1868: II. 347–350) 1844. március 20-án királyi leirat érkezett az Uray Bálint ellen az alsótáblán elkövetett kicsapongások ügyében. Kállay Ödön kijelentette, ez a leirat a legalkotmányosabb szellemben készült, mivel a kormányzat próbálja meggátolni a rendbontásokat és biztosítani az országgyűlés zavartalan működését. Kállay nem nyilatkozott Uray személyéről, szerinte majd Isten megítéli őt, aki a gonoszok felett is ítéletet mond. A hallgatóságnak csak az a joga, hogy hallgasson, nem követelhetnek egyéb jogokat, és ezt törvénybe kell foglalni, így a jövőben meg lehet gátolni a kicsapongásokat (Rendi napló: III. 314–315, 126. ülés, 1844. március 20.).

A korábbi országgyűléseken sok gondot okozott, hogy olyan személyeket is meghívott az uralkodó, akiknek a Rendekek szerint nem volt joga ott lenni, ellenben voltak olyanok, akik részt vehettek volna a diétán, mégsem kaptak meghívót. Ezért Kállay Ödön előterjesztette Csanád vármegye azon követelését, amit az alaputasítás 26. pontjába is belefoglaltak: az alsótáblán vegyék el a királyi személyenektől a követek megbízólevele hitelességének igazolási jogát, és az országos rendekre bízzák az ellenőrzést, ezzel egy időben a felsőtáblán is hasonló módon járjanak el (Rendi napló: I. 16, 4. ülés, 1843. május 23.).

Szepes vármegye követe, a konzervatív Zsedényi Ede felvetette azon indítványát, miszerint a jelenlegi képviseleti rendszert át kell alakítani, mert ez segíthet fellépni a megyei kihágásokkal szemben. A szepesi követ szerint két módon lehetne orvosolni a problémákat. Az első javaslat szerint képviseleti rendszert kell bevezetni a választásoknál úgy, mint a tanácskozásoknál, vagyis a választók képviselőket választanak maguknak, akik majd a tanácskozási és választási jogot gyakorolják a nevükben. A másik javaslat szerint cenzust kell bevezetni a nemességen belül is, a választók legalább írni-olvasni tudjanak. Kállay egyetértett Zsedényi azon javaslatával, hogy csak a képviseleti rendszer gyökeres átalakítása segíthet meggátolni a megyei kihágásokat, aminek egyik fő oka az, hogy nagy tömegek gyűlnek egybe a szavazások alkalmával. Azonban úgy vélekedett, hogy amíg a követutasítási rendszer fent fog állni, addig nem lehet orvosolni a problémát, mert azoktól nem térhetnek el. Abban is hibát látott, hogy többen vesztegetéssel, lefizetéssel próbálnak több szavazatot gyűjteni, kijelentette: „[...] Péterre vagy Pálra szavazni magában nem vétek, de abban mégis vétket lát, ha valaki más által arra

hagyja magát csábíttatni, vagy mást arra csábít, hogy meggyőződése ellen adja szavát Péterre vagy Pálra.” A titkos szavazással az a probléma, fejtegette, hogy valaki megígéri, hogy szavaz az adott jelöltre, de később mégis másképp dönthet, ami viszont erkölcsstelen. Ezért kell, jelentette ki, törvényt alkotni a vesztegetéssel szemben is, mert ha szankciók nélkül hagyják, pusztán a gazdagok érdekei érvényesülnek (Kerületi napló: III. 377–378, 380–381, 130. ülés, 1844. január 5.).

Kállay később is védelmébe vette egy vesztegetés elleni törvény alkotásának javaslatát, több követ is felrótta a védelmezőknek, hogy ezzel a törvénnyel a kormányzatot támogathák, mivel a kormányzat visszaélne ezzel a törvénnyel és még inkább beleavatkozna a választásokba. A csanádi követ viszont azzal érvelt, hogy a kormányzatnak a törvény elfogadása után sem lenne nyíltabb tere, mert jelenleg is oda küld biztosokat, ahová akar, így akármelyik választásba beleszólhat és manipulálhatja azt. Ha attól félnek, hogy a kormányzat a törvénnyel visszaélhet, akkor ez akármely más törvény esetén is felvethető (Kerületi napló: III. 470–471, 139. ülés, 1844. január 17.).

A követválasztási bíráskodás kérdésében Bánhidya Albert szólalt fel, ezt a jogot szintén az alsótáblára bízta volna. Klauzál Gábor indítványát pártolta, aki kifejtette, hogy a követválasztás szabadsága megítélésének függetlennek kell lenni a kormányzattól, ezért az alsótáblának kell bíráskodni a követek és követválasztási kihágások ügyeiben. Klauzál megemlítette az 1839/40. évi országgyűlésen történt esetet, amikor a törvényesen megválasztott pesti követet, gróf Ráday Gedeont erővel tartotta vissza a kormányzat az országgyűlésen való megjelenéstől (Rendi napló: IV. 118–119, 121, 158. ülés, 1844. június 12.).

Összefoglalás

Bánhidya Albert és Kállay Ödön Csanád vármegye 1844. december 2-i közgyűlésére nyújtották be végjelentésüket a diéta eseményeiről, amit a megyei rendek elfogadtak. Minden fontosabb ügyről beszámoltak, ami az országgyűlés másfél éve alatt történt (MNL CSML Makó: IV. A. 3. a. 66/a. k. 2633. sz.). Összességében megállapítható, hogy a követek aktívan kivették a részüket az 1843/44. évi országgyűlésen, szinte minden jelentős kérdésben felszóltak. Csanád az egyik legliberálisabb vármegyék közé tartozott, hiszen minden jelentős reformot támogattak. A követek közül Kállay jóval aktívabb volt és néha utat engedett indulatainak beszédei közben, Bánhidya kevesebbszer szólalt fel és jóval kimértebb volt. Nem állapítható meg feladatmegosztás közöttük, egy-egy kérdésben akár mindketten is felszóltak, ha azt szükségesnek látták. A követutasításokat pontosan betartották és akkor szólaltak fel, ha ismerték Csanád vármegyei rendek akaratát. Egy-két kivétel azért mégis akadt, amelyben nem volt pontos utasításuk, de támogattak egy-egy fontosabb ügyet, említhetjük például az országgyűlés évente tartásának kérdését. De ez esetben is csak arra hivatkozva szólalt fel Kállay, hogy biztosan ismeri küldői akaratát és nézetét (Kerületi napló: III. 5–6, 10, 100. ülés 1843. november 11.). A követek a diétán végig jelen voltak és rendszeresen leveleztek Csanáddal. Bánhidya és Kállay az itt ismertetett ügyek mellett az ősiség eltörlése, az évenkénti országgyűlés, a szabad községek rendezése, a Partium ügye, a bányatörvény, úrbérrendezés, honfiúsítás, sajtószabadság, büntető-törvénykönyvi javaslat és a túrmezei kerület ügyében is felszólt röviden, ám többnyire csak annyival, hogy támogatják valamelyik követtársuk javaslatát.

A liberális reformmozgalom csalódásként élte meg a diéta bezárását, hiszen csak 13 törvénycikk született. A legjelentősebb a 2. törvénycikk, amely államnyelvvé tette a magyar nyelvet. A 4. és 5. törvénycikkek kimondták a nem nemesek birtokbírhatási és közhivatal-viselési jogát. A 6. törvénycikk rendezte a vegyes házasságok kérdését és az áttérést más hitre.

Kecskeméti Károly készített egy táblázatot a megyék országgyűlésen elfoglalt véleményéről a legfontosabb reformkérdésekben. Kimutatása szerint a vármegyék közül Arad, Bihar és Csongrád támogatták minden reformjavaslatot, Csanád három ügyet nem pártolt. A zsidóknak nem kívánták megadni, hogy a megyei választásokon szavazatjoguk legyen.⁴ Nem támogatták az országos közpénztár felállítását. Emellett a szabad királyi városok reformja kapcsán először nem pártolták a főfelügyelői intézményt, ám később mégis megszavazták (Kecskeméti 2008: 361–363). Mindez azonban pontosításra szorul. A főfelügyelői intézmény létrehozása a kormányerők programja volt, a liberális ellenzék félve attól, hogy az a kormányzati felügyeletet tovább erősítené a szabad királyi városok felett, azt nem támogatta. Ennek megfelelően az elutasítás már szerepelt Csanád megye utasításai között is. A kerületi napló tanúbizonysága szerint az erről folyó második szavazás alkalmával 24-en elleneztek a főfelügyelői intézmény bevezetését (de csak 23 vármegyét sorol fel a napló).⁵ Később Bánhidya az alsótáblán is felszólt, leszögezve, hogy nem támogatják a csanádi rendek annak

létrehozását (Kerületi napló: VI. 103, 292. ülés, 1844. szeptember 25.; Rendi napló: V. 220, 234. ülés 1844. október 1.). Másrészt valójában a csanádi követek pártolták a közteherviseléssel összekapcsolt országos pénztár felállítását, bár az első szavazás alkalmával valóban nem támogatták, vélhetően azért, mert nem volt eléggé kidolgozva a javaslat, később azonban egyértelművé tették igenlő álláspontjukat (Kerületi napló: VI. 206, 308. ülés, 1844. október 14.; VI. 323–324, 331. ülés, 1844. november 5.). Végeredményben tehát egyedül a zsidók vármegyei szavazatát nem pártolták, ennek motívumairól nincs információnk, erre vonatkozó pont nem található sem az anya-, sem a póttutasításokban (Kerületi napló: III. 361, 126. ülés, 1843. december 20.).

Az országgyűlés után 1844 novemberében a kormányzat az adminisztrátori rendszer kiterjesztésébe fogott, ezzel akarta erősíteni a befolyását a megyékben. A megyék nagy része ekkor reformpárti volt, a bécsi udvar ezért hozzálátott a főispánok leváltásához, illetve helyettesítéséhez. Az adminisztrátorok legfontosabb feladata az volt, hogy a megyéjükben tartózkodjanak, felügyelniük kellett az adóbehajtást és a megyei pénztárat, illetve a megyei közgyűlési üléseket is vezetniük kellett. A tervezet kidolgozásával gróf Apponyi György alkancellárt, majd kancellárt bízták meg, néhány hónap alatt 21 új adminisztrátort és jó néhány új főispánt nevezett ki az uralkodó. A kormányzat ezen tervezete sikerrel járt, mivel sok helyen többségbe kerültek az ellenzéki politikusokkal szemben (többek között Csanád vármegyében is). Törvénytelen eszközöktől sem riadtak vissza a közigazgatásban és a tisztújítások alkalmával. Olyan eset is előfordult, amikor a szavazók névjegyzékét manipulálták. Csanád vármegyei rendek is csalódásként élték meg az 1843/44. évi országgyűlést, hiszen megannyi jelentős reformtervezet elbukott, ám az 1848. áprilisi törvényekben mindaz megvalósult, amit követeltek és el szerettek volna érni (Csorba–Velkey 1998: 166).

IRODALOM

- Czoch, Gábor (2005): Pozsony és a „városi kérdés” a reformkorban. In: Fejezetek *Pozsony múltjából magyar és szlovák szemmel*. Gábor Czoch (főszerk.) - Aranka Kocsis - Árpád Tóth (szerk.). Pozsony: Kalligram, 291–310. p.
- Csorba, László – Velkey, Ferenc (1998): *Reform és forradalom (1790–1849)*. Debrecen: Csokonai Kiadó.
- Dobszay, Tamás (2019): *A rendi országgyűlés utolsó évtizedei (1790–1848)*. Budapest: Országház Könyvkiadó.
- Dombovári, Ádám (2010): A megyei választások kérdése és az 1843. évi országgyűlés. In: Háda Béla – Ligeti Dávid – Majoros István – Maruzsa Zoltán – Merényi Krisztina (szerk.): *Nemzetek és birodalmak. Diószegi István 80 éves*. Budapest: ELTE Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék, 127–142. p.
- Erdmann, Gyula (2014): *Szabadság és tulajdon. Az 1839–40. évi országgyűlés története*. Budapest: Országgyűlés Hivatala.
- Gilicze, János (2006): *A földéaki Náray család története. Régi magyar családok 5.* Debrecen: Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága – Tiszántúli Történetész Társaság.
- Horváth, Mihály (1868): *Huszonöt év Magyarország történelméből 1823-tól 1848-ig*. Második kötet. Pest: Ráth Mór.
- Kecskeméti, Károly (2008): *Magyar liberalizmus 1790–1848*. Budapest: Argumentum Kiadó – Bibó István Szellemi Műhely.
- Kempelen, Béla (1911): *Magyar nemes családok 1. kötet, Aágh–Bazzendorf*. Budapest: Grill Károly Könyvkiadó vállalata.
- Kónyi, Manó (1903): *Deák Ferencz beszédei 1842–1861*. 2. kiadás. Budapest: Franklin Társulat.
- Nagy, Iván (1857): *Magyarország családai. Czimerekkel és nemzékrendi táblákkal*. Pest: Ráth Mór.
- Pálmány, Béla (2011): *A reformkori magyar országgyűlések történeti almanachja 1825–1848*. I-II. kötet. Budapest: Argumentum Kiadó – Országgyűlés Hivatala.
- Révai (1911): *Révai Nagy Lexikona, 2. kötet: Arány–Beke*. Budapest: Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság.
- Ruszoly, József (1978): Az országgyűlési népképviselőlet kezdetei Csanád vármegyében (1848-1875). In: *Tanulmányok Csongrád megye történetéből*. XIX. Század. Szeged: Csongrád Megyei Levéltár, 163–264. p.
- Tidrenczel, Sándor (1992): *Kállay Ödön „Az igazi Danton”*. Nagykállói Helytörténeti Füzetek 2. Nagykálló: Nagykálló.
- Varga, János (1980): Megye és haladás a reformkor derekán (1840–1843). In: *Somogy megye múltjából – Levéltári évkönyv 11*. Kaposvár: Somogy Megyei Levéltár, 177–243. p.
- Varga, Norbert (2008): Gróf Batthyány Lajos és a szabad királyi városok ügye az 1843/44. évi országgyűlésen. *Jogtörténeti Szemle*, 2008/3. sz., 7–15. p.
- Vörös, Károly (1980): Az 1843–1844. évi országgyűlés. In: Mérei Gyula (főszerk.) – Vörös Károly (szerk.): *Magyarország története: 1790–1848*. V. kötet. Budapest: Akadémiai Kiadó. 894–922. p.

FORRÁSOK

- Bodnár, Imre (1940): *Zemplén vármegye követi utasításai a reformkorban (1825–1848)*. Debrecen: Debreceni m. kir. Tisza István-Tudományegyetem.
- Fiáth, Ferenc (1878): *Életem és élményeim I-II*. Budapest: Tettey Nándor és Társa.
- Főrendi napló (1844): *Felséges Első Ferdinánd Ausztriai Császár, Magyar- és Csehországnak e néven ötödik koronás királya által szabad királyi Pozsony városába 1843-dik évi május 14-kére rendelt magyar-országgyűlésen a méltóságos főrendeknél tartatott országos ülések naplója*. I-VII. kötet. Pozsony-Pest: Landerer és Heckenast.
- Kerületi napló: Kovács, Ferenc (1894): *Az 1843/44-ik évi magyar országgyűlési alsó tábla kerületi üléseinek naplója* I-VI. kötet. Budapest: Franklin-Társulat.
- Közgyűlési iratok (1844): *Felséges Első Ferdinánd Ausztriai Császár, Magyar- és Csehországnak e néven ötödik apostoli királya által szabad királyi Pozsony városába 1843-ik esztendei pünkösöd hava 14-ik napjára rendeltetett magyarországi közgyűlésnek írásai*. I-V. Pozsony-Pest: Landerer és Heckenast.
- MNL CSML Makó: Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltár Makói Levéltára. Csanád vármegye: IV. A. 3. – Csanád vármegye nemesi közgyűlésének iratai: – a., Közgyűlési jegyzőkönyvek.
- Molnár, András (2003): *„Tekintetes karok és rendek!” Zala megye országgyűlési követutasításai és követjelentései 1825–1848*. Zalaegerszeg: Zala Megyei Levéltár.
- Rendi napló (1843–1844): *Felséges Első Ferdinánd Ausztriai Császár, Magyar- és Csehországnak e néven ötödik apostoli királya által szabad királyi Pozsony városába 1843dik esztendei pünkösöd hava 14dik napjára rendeltetett magyarországi közgyűlésnek naplója a tekintetes karoknál és rendeknél*. I-V. kötet. Pozsony-Pest: Landerer és Heckenast.
- Seresné Szegőfi, Anna (1987): *Borsod vármegye képviselete a reformországgyűléseken. Követutasítások és követi végjelentések*. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltári Füzetetek 21. Miskolc: Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár.

JEGYZETEK

¹ Az uralkodó által kinevezett főfelügyelők intézményének létrehozását a szabad királyi városokban gróf Keglevich Gábor tárnokmester javasolta 1844. március 22-én a főrendi tábla ülésén, mondván, nem létezik olyan köztes tisztség, amelyen keresztül a kormányzat ellenőrizni és végrehajtatni tudná intézkedéseit a városokban (Főrendi napló: IV. 73–74, 128. ülés, 1844. március 22.). Varga Norbert jogtörténész a dualizmus-kori városi főispánokhoz hasonlította a tervezett főfelügyelőket. A városi főispán volt a közgyűlés elnöke, a tisztújításokat vezette és felelősségre vonhatta a tisztviselőket (Varga 2008: 7).

² Két párt létezett ekkor Fejérben, a konzervatívokhoz tartozott például gróf Zichy Domonkos, gróf Zichy Ödön, gróf Zichy Edmund, gróf Károlyi György, gróf Cziráky János és még jó néhány világi, valamint egyházi személy, akik szerették volna Fiáth Ferenc másodalispánt megtartani hivatalában. A reformpártot független birtokosok alkották (az irat fogalmazói), akik Salamon Lajost szerették volna alispánná választani (Közgyűlési iratok: II. 37–40, 44. sz. alatti iratok, 33. ülés, 1843. augusztus 23.). Fiáth Ferenc a visszaemlékezésében arról írt, hogy miután gróf Cziráky Antal szavazást rendelt el, az ellenzéki tábor a Kandó és Salamon neveket kiabálta, ezután a tömeg benyomult az épületbe és a főispán a lakosztályába zárkózott. A hajdúk és a pandúrok egy ideig próbálták megfékezni az embereket, de miután tarthatatlan lett a helyzet, Cziráky Antal a megyeház ablakából intett a szemben lévő katonaságnak, akit Péchy őrnagy (a pontos neve nem szerepel) vezetett be az épületbe, hogy rendet tegyenek. Közben az udvaron verekedés tört ki a két tábor között, akiket a katonák választottak szét. A szavazás ezután rendben lezajlott. Fiáth megemlítette, hogy voltak ugyan sérültek, de nem volt köztük súlyos eset (Fiáth 1878: II. 3–10).

³ A szatmári 12 pont a legfontosabb reformokat pártolta: ősiség eltörlése, nemzeti bank felállítása, kötelező örökváltás, monopóliumok eltörlése, nem nemesek birtok bírhatási és hivatal viselési joga, közteherviselés, sajtószabadság, új büntetőtörvénykönyv készítése, a szabad királyi városok rendezése, népképviselési országgyűlés. 1841 decemberében a Szatmár megyei közgyűlésen Uray Bálint összefogta a tyukodi, csengeri és mátészalkai kisnemeseket, majd felhergelte őket azzal az indokkal, hogy az adómentességük sérülni fog, ha érvényben marad a szatmári 12 pont. A tömeg botokkal jelent meg a gyűlésen és hangosan kiabálta, hogy „nem adózunk”, az ellenzékiek ettől megrettenve visszavonták a pontokat (Varga 1980: 206–211).

⁴ A vármegyei szavazók körét az értelmiségi (honorácior) réteggel kívánták bővíteni.

⁵ A szavazók között olvashatjuk Brassót is, ám ez valószínűleg toll- és nyomdahiba (Kerületi napló: VI. 103, 292. ülés, 1844. szeptember 25.).

Representation of Csanád County at the 1843/44 Diet

Ádám Deák

In this paper I examine the participation and role of Csanád County in the 1843/44 National Assembly. There will be two main aspects to the inquiry: instructions of envoys and speeches by envoys in the National Assembly. In the envoy instructions, the counties summarized the most important matters that the envoys were obliged to support. This topic is less researched so I would like to highlight how important it would be to explore these sources in the future. The other important issue is the speeches of the envoys, which were recorded in the National Assembly's log-books. From these it is possible to know whether the will of their senders has been strictly observed. I will take a look at the most important issues raised in the National Assembly and examine them on the basis of instructions and speeches by envoys. Albert Bánhidly and Ödön Kállay represented Csanád county in this parliament, I will also give a brief insight into their life paths.

A szegedi egyetem és a Csanádi püspökség együttműködése 1920 és 1930 között Erdélyi László Gyula és Glattfelder Gyula püspök kapcsolata alapján

Janzsó Károly *

* doktorandusz (SZTE BTK)

Kulcsszavak

Erdélyi László Gyula
Glattfelder Gyula
Szent Imre Kollégium
Szent Imre emlékévk

László Gyula Erdélyi
Gyula Glattfelder
St. Imre College
St. Imre Memorial Year

Absztrakt

A tanulmány az egyetem és a Csanádi püspökség együttműködésének néhány részletének vizsgálatát, elemzését tűzte ki célul 1920 és 1930 között. (Erdélyi László Gyula és Glattfelder Gyula püspök kapcsolata alapján azonban nem célja a teljes terület feldolgozása.)

Az egyetem és a Csanádi püspökség együttműködése 1920 és 1930 között kimutatható, amelynek jellemző vonásai megfoghatóak Erdélyi László Gyula és Glattfelder Gyula püspök kapcsolata alapján. A kutatás vizsgálta Erdélyi László Gyula OSB pannonthalmi levelezését és az 1920 után írott, nyomtatásban megjelent munkáit, a Szeged-Csanádi Püspökség Levéltárának anyagát, a Szent Imre Kollégium História Domusát, a Szegeden megjelent sajtótermékeket, amelyek az egyetem, valamint a Glattfelder püspök ideköltözéséről tájékoztatnak, továbbá az 1930-as Szent Imre emlékévk és záródoklatról szóló cikkeket és tudósításokat.

A kutatás eredményeképpen elmondható, hogy az egyetem és az 1923-ban Szegedre költöző Glattfelder püspök szorosan együttműködött a következő területeken: egyetemi hallgatók elhelyezése és az intézmény vezetése; katolikus sajtótermék kiadása és egyfajta kulturális reneszánsz megjelenése. (A kutatás a megvizsgált egyházi és világi ünnepek szervezése és lebonyolítása területén a korábbi szakirodalmához két alkalommal járul hozzá.)

Szeged egyetemi várossá válásának 100 éves évfordulójához közeledve ma már történeti távlatból tudjuk megvizsgálni azt a folyamatot, amelynek végére a dél-alföldi város a területileg átalakuló, önálló Magyarország vidéki egyetemi városává vált. Az elmúlt évtizedek megmutatták, hogy Szeged nevéhez szorosan és elválaszthatatlanul kapcsolódik az egyetem. Így vagyunk azzal a kérdéssel is, amikor a Csanádi püspökség kerül szóba. Elképzelhetetlennek tűnik, hogy 100 évvel ezelőtt a szegedi polgároknak még küzdeni kellett azért, hogy ez megvalósuljon. A sors furcsa kölcsönhatásának köszönhetően szinte egyszerre valósul meg a két cél: egyetemi és püspöki székhely lett Szeged. A folyamat közben azonban ma már jól látszik: gazdagodott a Tiszaparti város. Olyan polgárai lettek, akiknek együttműködése újabb – korábban nem remélt – eredmények elérését segítették elő. Egy egyetemi tanár, Erdélyi László Gyula és egy püspök, Glattfelder Gyula kapcsolatán keresztül mutatom be azokat az együttműködési területeket, eredményeket, amelyek megvalósulása meghatározza a város mai arculatát.

Az előzmények

Glattfelder Gyula¹

A 20. század első felének kiváló szónoki képességekkel rendelkező lelkipásztora 1874. március 18-án Budapesten látta meg a napvilágot, a család elsőszülött gyermekeként. Apja, Glattfelder Jakab gazdasági vállalkozásai révén (Lotz 1983, 142-143) előkelő módon tudta taníttatni, nevelni gyermekeit (Kempelen é.n.). Gondoskodása révén Gyula fia a budapesti piarista gimnázium diákja lett. A tanulmányait kiváló eredménnyel végző ifjú érettségije után a Pázmány Péter Tudományegyetem Hittudományi Karának a hallgatója lett. Négy év elteltével az esztergomi egyházmegye szentelte pappá 1896. október 15-én (Magyar Katolikus Lexikon é.n.). A 19. század végének szokása alapján pályája innentől a kor egyházi előírásainak megfelelően alakult és a kiváló személyes képességek alapján gyorsan haladt előre. Előbb mint budapesti hittanár tevékenykedett, majd a Központi Papnevelő Intézet prefektusa lett. A századforduló éveinek hazai gazdasági-társadalmi változásait² látva és a Rerum Novarummal megjelenő új katolikus nézetet megismerve köteleződésként el az ifjúság támogatása

és pártfogása mellett. A családi örökségét felhasználva 1900-ban Pesten, 1908-ban pedig Budán³ alapította meg a Szent Imre Kollégiumot (Csíky 2003), majd az ezen szervezetek fenntartására és támogatására 1901-ben létrejött Szent Imre Internátus Egyesületet. Pappá szentelésének 15. évfordulóján már két éve egyetemi tanári (1909. február 8. – 1911. április 3. között a budapesti egyetem egyetemes egyházi szónoklattan tanára) munkát is a háta mögött tudhatott a még csak 37 éves teológus. Ekkor a fővárosban nagy népszerűségnek örvendő pesti professzorból 1911-ben Temesváron püspök lett.

A temesvári püspöki cím 1907 óta folyamatos változásokon ment keresztül. Az 1907-re súlyos beteg, majd az év végén elhunyt Dessewffy püspököt⁴ a csanádi püspöki székben először Csernoch János (1908-1911) váltotta,⁵ majd Glattfelder Gyula következett, aki 1911-től 1942-ig lett Szent Gellért⁶ 89. utóda.

A piarista forrás erről így írt: „Glattfelder Gyula 1911. május 28-án⁷ foglalja el az ősi Csanádi Egyházmegye püspöki székét, férfikora legszebb virágában. Hatalmas munkabírással megáldott alkotóerő, kiváló hitszónok, egyetemi tanár,⁸ aki életének javarészét a kat. intelligencia nevelésére s a budai Szent Imre kollégium (Csíky 2003; Csíky 2007) megteremtésére áldozta fel, miért is Temesvár városa, s az egész Délvidék a legszebb reményekkel nézett apostoli s kulturális működése elé” (Both 2015, 108). Aktivitását jól jellemezte az 1911 novemberében tartott konferencia, ahol a Szent Imre kollégiumokat a „püspöki kar védelme és felügyelete alá veszi, s kebeléből egy püspök protektort küld ki a csanádi püspök személyében” tartalmú döntés mellett további öt témakörben érintett volt. Egyházi rangjánál fogva tagja lett a főrendi háznak (1885. évi VII. törvénycikk 4§), ahol a politikai életben történő eligazodás tekintetében értékes tapasztalatokat szerzett.

Erdélyi László Gyula

Erdélyi Gyula – a későbbi professzor – 1868. március 2-án született magyar kiscgazda családban (Erdélyi 1909, 3) a Pozsony vármegyében található Zsigárdon (ma Szlovákia, szlovákul Žihárec⁹). A szülők gyermeküket előbb Nagyszombaton taníttatták 1877-től 1882-ig, majd az esztergomi bencés főgimnáziumban folytatta tanulmányait. Ezt követően Erdélyi Gyulát 1884-ben felvették a bencés rendbe,¹⁰ majd Győrben taníttatták a bencések a rendi főgimnáziumban. 1887-ben sikeresen érettségizett, ismét előkerült a rendi név kérdése az egyszerű fogadalom letétele okán (Erdélyi 1909, 3). Az ifjú Erdélyi ekkor (az 1887-88-as és az 1888-89-es tanévben) mint papnövendék a pannonhalmi főapátsági főiskolájában tanult, hittudományi és tanárképző órákat hallgatott.

A következő évek intenzív tanulással, munkával teltek. Vaszary Kolos Ferenc¹¹ főapát engedélyével a budapesti egyetemre küldték történelmet tanulni. Az egyetemen tanárai voltak Salamon Ferenc, Horváth Árpád és a későbbi kolléga, Márki Sándor.

Az első egyetemi év után, a párhuzamosan elvégzett négy év hittudományi tanulmányokkal a háta mögött, 1891-ben áldozó pappá szentelték. Az egyetemi diplomáját 1892-ben vehette át Szerémi György és emlékiratai című tanulmánya (szakdolgozata) eredményeként. A tanulmány megmutatta a fiatal Erdélyi kivételes tehetségét. A Szerémiről írott munka lett egyben a doktori disszertációja is, amelyet summa cum laude minősítéssel védett meg (Eötvös Lóránd Tudományegyetem Levéltára 1890-92).

A századforduló utáni évtizedben az országos hírnévre szert tett ifjú történész, aki a pannonhalmi főiskola tanára volt, de főapáti engedéllyel egyetemi katedrara pályázott. Sikerral, mert 1911-ben, a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen a Magyar Művelődéstörténeti Tanszékre került tanítani. Előbb nyilvános rendkívüli, majd 1912 májusától nyilvános rendes tanára lett tanszékének.

A pannonhalmi rendtörténet több mint tíz év kitartó kutatómunka és szerkesztői után elkészült (Szilágyi 2012, 736-737). A Villányi Szaniszló Béla¹² által elkezdett, de Erdélyi László által befejezett munka kiemelkedő jelentőségű lett. A 21. század embere is „impozáns vállalkozás”-nak tartja (Romsics 2011, 117) és kiemeli „13 hatalmas kötetét”, amely megjelent 1902-1913 között (Romsics 2011, 117).

Utolsó napok...

Az első világháború éveit az ország keleti részén, Erdélyben vészelte át Erdélyi professzor és Glattfelder püspök is. A vesztes oldalra került monarchia végóráinál a közelgő változások a győztesek oldalán álló szomszédok leplezetlen akaratát is mutatják: nem csak a terület kell, hanem a rajta élő népesség is, ha esküt tesz az állam alkotmányára. Ellenkező esetben kiutasítják.¹³ A kor szellemiségének jobb megértéséhez még egy adalékot ad,

ha szemügyre vesszük az Osztrák-Magyar Monarchia egyházi közigazgatásának még vatikáni támogatást is élvező felszámolását¹⁴ (Zombori 2010, 173).

A változás mértékét földrajzi környezetbe helyezve¹⁵ elmondhatjuk: az egyházkormányzat átalakulása a Szent István-i mértéket közelítette. Az új határok „az egyházmegyék mintegy felét – szám szerint 13-at – úgy érintették, hogy teljes egészükben a magyar impériumon kívülre kerültek. Ezek az esztergomi érseki tartományból a kialakuló utódállamhoz, Csehszlovákiához kerül: a nyitrai, besztercebányai és szepesi latin, valamint a munkácsi görög katolikus egyházmegye, ez utóbbi egyetlen plébániája maradt itt. A kalocsai érseki tartományból Romániába az erdélyi püspökség. Az egész gyulafehérvár-fogarasi érseki tartomány Romániához került 3 parókia kivételével. Ugyancsak teljes egészében átkerült Jugoszláviába a zágrábi metropólia. Összesen tehát két érsekség és 11 püspökség” (Gergely 1999, 41).

Témánk és a szegedi vonatkozások miatt csak az ország dél-keleti határainál végbemenő változásokat vizsgáljuk meg.

1) Az új országhatár keleti határvonalának meghúzása következtében székhelyével együtt átkerült Romániába a nagyváradai püspökség nagyobb része (Gergely 1999, 44). „Az 54 plébániából álló (Szilágy megye és Bihar nagyobb fele) egyházmegyét gróf Széchenyi Miklós püspök halála (1923) után a szatmári ordinárius kormányozta az 1930-as egyesítésig. Az egyházmegye itt maradt 24 plébániáját vikárius vezette, majd 1929-ben felállították belőlük a Debreceni Apostoli Kormányzóságot, amelynek adminisztrátora Lindenberger János váradai kanonok, debreceni apátplébános volt. Természetesen ezek az adminisztratúrák is a román konkordátum következményei voltak, hiszen annak életbe lépése után a határon túli ordináriusok semmiféle jurisdíciót nem gyakorolhattak a határon” (Gergely 1999, 44).

2) A Nagyváradtól délebbre fekvő csanádi egyházmegyét az új határok három része osztották. A legkisebb rész 23 plébániával Jugoszláviához került. 1923. február 10-én alakult át Bácsági Apostoli Kormányzósággá, amelynek székhelye Nagybecskerek lett.

3) A 33 plébániával rendelkező területet kapta a csonka Magyarország, amelynek története összefügg a nagyobb rész (153 plébánia) történetével. Ez utóbbit a korábbi püspöki székhelyről – már román fennhatóság alatt lév¹⁶ – Temesvárról irányították.

A püspök Glattfelder Gyula lett, aki 1921. március 19-én Majláth Gusztáv erdélyi püspökkel együtt letette a hűségesküt a román királynak. A harmadik magyar főpap, Széchenyi Miklós nagyváradai püspök később, április 9-én tette ugyanezt (Sas 2002; Romsics Ignác 2018, 306).

Glattfelder püspök 1921. október 15-én ülte meg áldozópapságának 25, püspöki működésének 10 éves jubileumát. Ezután még másfél évig volt itt, 1923. március 27-én hagyta el Temesvárt¹⁷ (Both 2015, 196–197) és ahogy a búcsúkörlevelében írta: „Az Apostoli Szentszék rendelkezése értelmében eltávozom püspöki székhelyemről egyházmegyénk magyarországi kis szegletébe” (Zombori 2010). A Romániából távozás okait vizsgálva legelső helyre a román földreformot kell tennünk (Bélteky 1996; Szeged 1923, 1). Az 1921. július 30-án bevezetett erdélyi földbirtok törvény a 4 püspökség birtokainak 95%-át vette el (Both 2015, 404).

1923. március 29-én a Szeged hasábjain újabb tudósítás jelent meg: *Glattfelder püspök megérkezett Szegedre*. A szintén a vonaton utazó Shvoly Kálmán ezredes naplójában március 28-án a következő rövid bejegyzést olvashatjuk: „Glattfelder Gyula csanádi püspök Temesvárt, az eddigi székhelyét a románok miatt elhagyta, du.2h 30-kor új székhelyére, Szegedre érkezett. [...] ezzel Szeged püspöki város lett” (Perneki 1983, 87). A naplóbejegyzés nem tett említést nagy csomagokról, értékes tárgyakról, de hatalmas pompáról sem, amely az utazó püspököt körülvette volna.¹⁸

A vesztes háború következtében Erdély és vele Kolozsvár is román fennhatóság alá került. A kolozsvári egyetem tanítási nyelve a román lett,¹⁹ az egyetem tanári karának jelentős része Magyarországra távozott.

1912-ben merült fel először a gondolat, hogy Szegeden egyetem létesüljön: akkor a terv meghiúsult, Debrecen lett az újabb vidéki felsőoktatási központ. Az első világháború után, 1919. november 26-án (Kiss 1991, 140) a terv ismét előkerült, de ekkor már egy működő egyetem befogadásáról volt szó. Az 1919 májusáig Kolozsváron működő tudományegyetemet a román hatóságok bezárták. Az 1919 után két évig az ún. felekezeti közti egyetemen dolgozó,²⁰ de bizonytalanságban élő egyetemi tanárok menekülni kényszerültek Kolozsvárról. A

Gaal György által „bujdosó egyetemnek” (Gaal 2012, 83-85) nevezett intézmény több hanyattatott év után, az 1921. évi XXV. törvény értelmében Szegedre került.

A szegedi közvéleményt a *Szegedi Napló* címlapján a költségvetés betérjesztése mellett a következő hír fogadta 1921 áprilisának végén: *Hatvankilenc lakást igényel a kolozsvári egyetem tanári kara.* A rövidhír a továbbiakban közli, hogy a „tanács Bárdos Bélával, a lakáshivatal elnökével egyetértőleg néhány lakást már le is foglalt. A rektor a lakásügyek intézésével dr. Szandler Pál egyetemi tanárt bízta meg” (Szegedi Napló 1921).

A *Délmagyarország* hírlap hasábjain három hónap múlva (Délmagyarország 1921) a következő cikk volt olvasható: *Jönnek az egyetemi tanárok.* „Dr. Márky Sándor és dr. Erdélyi László egyetemi tanárok 8 vagon bútorral és egyéb ingóságokkal tegnap Kolozsvárról Szegedre érkeztek. Dr. Márky Sándor, aki a világtörténelem tanára, 17000 darab könyvből álló könyvtárát is magával hozta, melynek elhelyezéséről egyelőre még nem történt gondolkodás. Dr. Erdélyi a művelődéstörténelmet fogja a szegedi egyetemen tanítani, lakása azonban még nincsen. Itt említjük meg, hogy dr. Tóth Lajos államtitkár az egyetemmel kapcsolatos munkálatok ellenőrzése végett szerdán vagy csütörtökön Szegedre érkezik.”

„Együtt, egymás mellett...” 1924 és 1930

Erdélyi professzor Pannonhalmán lévő levelezésben hosszú évekig egy újszegedi cím is előfordult. A címzett Erdélyi László igazgató úr volt, mint a Szent Imre Kollégium vezetője. A kollégium Historia Domusában a következőket olvashatjuk erről: „...a Szent Imre Bajtársi Egyesület elnöke Reck Endre és tiszt. társai észrevették a Tanítóképző újrabeépítését és felszerelő munkálatait Erdélyi tb. elnök tudtán kívül küldöttséggé alakultak és fölkeresték Szeged város főplébánosát, Várhelyi József prelátust s az ő közbenjárásával vagy külön is megkérték Püspök Urunkat, kegyeskedjék megalapítani a Tanítóképző falai közt a szegedi egyetemi Szent Imre Kollégiumot [mint Budán – J.K.] és Erdélyit kérték igazgatóul.”

A Historia Domus ezen bekezdése előtt azonban Erdélyi professzor a következőket írta, amely más megvilágításba helyezte a fenti történetet: „A budapesti Szent Imre Kör nagy példája követésre talált a kolozsvári egyetemi ifjúságnál is. Ott is megalakult a Szent Imre Kör, s megkezdte áhítatos működését. Több évi működés után e kolozsvári kör tiszteletbeli elnökévé választotta Dr. Erdélyi László bencés egyetemi tanárt, ki csakhamar nagy szép zászlóval ajándékozta meg a kört 1913-ban, s 1921-ben e zászlót nehogy az oláhok elpusztítsák, a Kör elnökségének kérésére áthozta Szegedre. E zászló körül alakult meg még azon évben az új szegedi egyetemi katolikus ifjainak Szent Imre Köre. Hogy az egyetemi Bajtársi-egyesületekkel egyenlőrangú lehessen, a Szent Imre-Kör átalakult Szent Imre Bajtársi egyesületté.²¹ Dr. Tóth Imre kath-köri elnök és tisztársai beleegyeztek, hogy a Szent Imre Kör, illetőleg Bajtársi Egyesület tagjai a katolikus kör helyiségeit használhassák, ami igen nagy jótétemény volt. Erdélyi László tisztb. elnök itt sok előadást tartott, főleg apologetikus, hitvédelmi előadásokat minden vasárnap a déli szentmise előtt. Ezen előadásokból nőtt ki 1922-ben nyomtatásban is megjelent *A legszebb tudomány* c. kis vallásbölcseleti könyv, mely aztán 1924-ben második kiadást is megért. A könyv mindkét kiadása Glattfelder Gyula püspök úrnak ajánlva jelent meg. Már a könyv első megjelenésekor Püspök Urunk Ő Méltósága Szegedi székhelyről kormányozta a csonka csanádi egyházmegyét s mindjárt megkezdte itt is fáradhatatlan tevékenységét” (Szent Imre Kollégium Historia Domus).

Az épület története, amelyben igazgató lett Erdélyi, összefonódott a Szegedi Királyi Katolikus Tanítóképző Intézet történetével (Csillik 2003, 8). 1912-ben az elmúlt évben hivatalba lépett Glattfelder Gyula püspök az intézmény fejlesztését határozta el. Az eltelt közel húsz év alatt a tanítóképző kinötte a korábban megakapott épületét. Így telket kért és kapott Szeged városától, ahol oktatási épületet és internátust is felépíthet. Az építkezés el is kezdődött az Újszegeden kijelölt földterületen, azonban az időközben kitört első világháború lassította, majd a szerb megszállás egy időre le is állította az építkezést. Végül 1923-ra készültek el a Glattfelder püspök által óhajtott korszerű épületek. A pavilonszerű három épület a tágas udvart fogta körül, amelyek főépületében (mai Temesvári körút) folyt az oktatás, az internátusnak szánt épületben helyezték el ideiglenesen az egyetem Szent Imre kollégiumát²² és épült meg egy zenepavilon is (Csillik 2003, 8).

Az elkészült új épületeket 1923/24-ben vette birtokba a tanuló ifjúság. Az akkor kisdiaökként ott lakó Szörényi

József így írt az épületről: „Ugyanis hosszú éveken át ennek az épületnek a II. emeletén volt a két hálóterem a folyosókon elhelyezett mosdóval, a két kis szobából álló igazgatói lakás, két szertár és egy osztályterem. Az I. emeleten kapott helyet az igazgatói iroda, a tanári szoba a leválasztott könyvtárhelyiséggel, két osztályterem és a zeneterem az orgonával. Ez utóbbi valójában ugyancsak tanterem volt, de egyik, fából készült fallal elzárt kis részébe oltár került. A fal szétnyílásával vasár- és ünnepnapokon és gyakran hétköznap reggelenként is az egész terem kápolnául szolgált” (Csillik – Gácsér 1994, 23).

Néhány részlet a szegedi Szent Imre Kollégium Historia Domusából:

„A Szent Imre Kollégium első lakói Ujszegeden többnyire szegény diákok voltak. S itt mutatkozik az első lényeges különbség a budapesti Szent Imre Kollégiumokhoz képest. Ezek a budapesti kollégiumok kedvező nagy kölcsönpénzből a legjobb viszonyok közt fölépítve s ízlésesen, uri módon berendezve nagy számban vonzották a jómódú uri fiúkat. Sőt a két budapesti Szent Imre Kollégium tudatos rangsorba rendezkedett be: a budai előkelőbb lett, nagyobb díjakat szedett, a pestinek a befogadó képessége lett nagyobb, de kisebb díjakat számított.”

„Az ujszegedi kollégium igazgatója tisztában volt a jómódú és kitűnő diákokra alapított kollégium nagy előnyeivel, amelyet nem csupán gazdaságiak, hanem erkölcsiek is, a nemzetmentő célt jelentékenyen szolgálják; de mikor a szegedi egyetem még csak két éves volt, s itt pl. a bölcséleti karon működve 19-36 stb. fölvétel mutatkozott félévenként: igen érthető, hogy az államilag berendezett s nagy kedvezményekkel hívogató Horthy-Kollégium mellett uri ellátásért uri ifjakat követelő Szent Imre Kollégium sem lett volna egyszerre nagyon keresetté.”

Az 1928/29. évi nyomtatott jelentés szerint: „[...] a kollégisták száma 53 volt, noha öt nagy szoba még négy év alatt fokozatosan átment az iskolatestvérek használatába s öt nagy szoba a Tanítóképző internistáinak elhelyezésére. Ezt méltányos nagy okok tették szükségessé, mert végre a kollégium csak vendég volt a Tanítóképző számára emelt épületben. Itt a Kollégium 10 nagy szobára menő lemondása mellett az a tény, hogy továbbra is 53 kollégista könyörgött felvételért vagy talán több is, de az igazgató annyinak könyörgését teljesítette, ellenkezett azon kimondott és tapasztalatilag is helyes elvvel, hogy 3 lakó egy szobában sok s a zavartalan tanulásra nem kedvező. De másrészt bizonyossága annak is, hogy a Kollégium keresett volt és akik megismerték, ragaszkodtak hozzá. [...] A régibb rendes létszám, amennyi számára a Kollégium elegendő bútorral rendelkezett, a 10 nagy szobával apasztott lakásba úgy szorult össze, hogy 3-3 lakó jutott 5 nagyobb szobába, s csak 4 legkisebb szobában lakott egy-egy diák.”

A püspök és a professzor egy történelmi pillanatban még együtt

A Horthy-korszak revíziós gondolatát (Szent István-i állam visszaállítása) és a jubileumi évfordulókat (Szabó 1984, 479-480, 486-87; Csíky 2012) megünnepelni vágyó politikai katolicizmus igyekezett az állam és az egyház kiegyensúlyozott kapcsolatát kifejezni. A politikai stabilizálódás útjára lépett Bethlen István nevével fémjelzett kurzus az 1930-as ünneppésséggel kívánta az ünneplő közönség figyelmét elterelni a gazdasági válság (1929-1932) okozta társadalmi megrázkódtatásokról, és régi fényében feltüntetni az egyházat a hívők szeme előtt. Így a politikai és gazdasági válság idején megszervezett 1930-as ünneppsorozat – és az 1938-ban megszervezett újabb rendezvény –, a Szent Imre- és Szent István-emplékév (a két szent halálának jubileuma) igazán vallási-egyházi jellegű volt (Zeidler 2009, 220).

A szellemi kapcsolatot nem csak az a középkor óta megfigyelhető szokás (Magyar Katolikus Lexikon 1997) adta, amely a jelentős vallási személyiségek testi maradványainak, ruháinak, használati tárgyainak kijáró kultikus tiszteletet és az ebből következő kötelezettségeket mutatja; hanem a hitelességük és őrzésük évszázadokat átívelő feladata is.²³ Emellett meg kell említenünk azt is, hogy az első ezredfordulón a politikai vezetést magukénak tudható személyekhez az évszázadok során különböző jelzők társultak, túl azon, hogy szentek voltak: Szent István, az államalapító; Szent Imre, az ifjúság védőszentje; Szent Gellért, a nevelő, a püspök. A köz számára is elfogadott személyek (szentek) kultuszának megélése a közösség által szervezett nagy ünneppségek, nevüket viselő intézmények segítségével valósítható meg.

Ez a gondolat megjelenik és érzékelhető a további jelentős évfordulók esetén is a két világháború között: 1931-ben Szent Erzsébet halálának 700., 1942-ben Szent László szentté avatásának 750. és Boldog Margit születésének 700. évfordulója volt. A korszak legjelentősebb magyar egyházi eseménye 1943-ban zajlott: ekkor

avatta szentté Boldog Margitot XII. Piusz pápa.

Velence, a zarándoklat és az országos Szent Imre emlékév, 1930

1930-ra mind személyi összetételében,²⁴ mind pedig a megvalósítandó célok tekintetében átalakult a magyar püspöki kar. A fentiek mellett ki kell emeljünk Serédi Jusztinián személyét. A XI. Pius pápa által 1927. december 19-én bíborossá avatott bencés szerzetes kora egyik legfiatalabb magyar főpapja volt. Az 1928-ban még 44 éves teológus, az új kánonjogi kódex szerkesztője és Pietro Gasparri bíboros államtitkár vatikáni bizalmasa került az esztergomi érseki székbe. Jó érzékkel látta a modern médiumok hatását a társadalomra, kifinomult ízlésvilága (Bizzer 2007), római kapcsolatai révén egyfajta a magyarországi „katolikus megújulás” zajlott le az 1930-as évektől. Az elvégzett munkát vizsgálva egy szembetűnően fiatalodó püspök kar képe bontakozott ki. A változásokat Breyer István esztergomi segédpüspök (1929-1933) kinevezése nyitotta, akit később győri megyéspüspökké neveztek ki (1933-1940). Ebbe a sorba illik Shvoy Lajos székesfehérvári (1927-1968) és Grósz József szombathelyi püspök (1936-1944) majd kalocsai érsek kinevezése, valamint Kelemen Krizosztom pannonhalmi főapát (1929-1947) kinevezése is. A korábbi generációból is maradt püspök: a fáradhatatlan szervező, Glattfelder Gyula (1911-1943) csanádi püspök.

Ami a célokat illeti, 1929-ben vetődött fel hivatalos formában, hogy Magyarországon, Budapesten tartsanak nemzetközi eucharisztikus kongresszust. Az eseményre való felkészülés főpróbájaként kell értékelnünk az 1930-as Szent Imre Jubileumi Év egyházi és világi ünnepeit. Az ünnepek megrendezésének céljaként pedig Magyarország nemzetközi kapcsolatainak, tekintélyének erősítését kell kiemlitenünk (Zeidler 2009, 103; Fülöp – Sipos 1998). Ennek részeként kell vizsgálnunk a csanádi egyházmegye zarándoklatát is, amely látványos része lett az országos programnak (Huszár 1930).

Az emlékévre készülés Szegeden

1929 őszén nagy erővel folytak a Szent Imre-év egyházi előkészületei. Az 1929. október 25-i püspöki konferencia részletesen megtárgyalta a teendőket. Ekkor már kijelölték az előkészítő bizottságot, továbbá elfogadták a Szent Imre jubileumi évet bevezető, latin és magyar nyelven Serédi által fogalmazott közös püspökkari pásztorlevelet. Az előkészületekről Glattfelder püspököt Serédi hercegprímás már 1929. október 11-én értesítette levelében (SzCsEL 2410, 1929): „a körlevél tervezetét bátorkodom [...] azzal a tiszteletteljes kérelemmel megküldeni, hogy arra nagybecsű észrevételt már most írásban megtenni kegyeskedjék” (SzCsEL 2410, 1929).

Glattfelder püspök Serédi hercegprímás kérésére intézkedett egy egyházmegyei bizottság létrehozásáról. 1929. december 5-én a szeged-belvárosi római katolikus egyházközség elnökétől kapott a püspöki titkár egy közel 80 névből álló listát,²⁶ amelybe az alakítandó bizottságba tagokat ajánlanak. A listán a Szeged város állami intézményeihez tartozó tisztségviselők nevei szinte kivétel nélkül szerepeltek, így a polgármesteri hivatal, az egyetem, az államvasutak, az igazságszolgáltatásban dolgozók egyaránt. A rendező főbizottság kérésére kinevezték az egyházmegyei bizottságot.²⁷ Ennek tagjai: Várhelyi József pápai prelátus, szeged-belvárosi plébános; dr. Erdélyi László egyetemi tanár, Szent Imre Collegium igazgató; P. Bus Jakab S.J.; dr. Tihanyi Béla kegyesrendi főgimnáziumi igazgató; Sopsich János pápai kamarás, püspöki titkár; dr. Muntyán István kir. ítélőtáblai tanácselnök, szeged-belvárosi egyházközségi világi elnök; dr. Somogyi Szilveszter, Szeged szabad kir. város polgármestere; dr. Somogyi Szilveszterné és Nemes Czike Gáborné. A bizottság feladata a rendezendő egyházmegyei ünnepek központi előkészítése volt.

A kinevezett bizottság 1930. január 20-án délután 5 órakor, a szegedi királyi ítélőtábla épületében tartotta első ülését.²⁸ A felvett jegyzőkönyv²⁹ szerint a bizottság hiánytalanul megjelent és a következő napirendről tárgyalt és határozott: „...belekapcsolódnunk abba a programba, mely nemcsak Budapestet, hanem vidéket is szerveresen akarja beilleszteni a Szent Imre év ünnepi rendjébe. Bennünket csanádiakat e terv különösen közelről érdekel, mert egybe esik egyházmegyénk alapításának 900-ik évfordulójával. Arra kell törekednünk, hogy Szent Imre ünneplését Szent Gellért tiszteletével kapcsoljuk össze. Egyházmegyénk ünnepeinek központja lesz a fogadalmi templom felszentelése.”

Az értekezleten a következő napirendi pontok kerültek megtárgyalásra:

- A templom felszentelése, amelynek napját 1930. szeptember hó 24-re állapították meg.
- A püspök ismertette azon kívánságát, hogy a „mostani főoltárral – Back oltár – szemben Szent Imrének és Szent Gellértnek közös oltára állíttassék” (SzCsEL 2410, 1929).
- „Püspök úr ismerteti azt a tervet, mely szeged egyházmegyei zarándoklatot vezetne Velencébe első Szent püspökének, Szent Gellértnek ereklyéihez. Az értekezlet a zarándoklat idejét június 24-től 30-ig állapítja meg és annak a megszervezését Balogh István dr.-ra bízta” (SzCsEL 2410, 1929).
- A püspöki javaslat, hogy szeptember 28-án, a templomszentelést követő vasárnapon Szegeden katolikus nagygyűlés tartsanak.
- Erdélyi László professzor indítványozta, hogy az ünnepek keretében egy jelképes zarándoklatot tegyenek Magyarországra. A javaslatot a jelenlévők támogatták, de annak kiviteléről később határoztak.
- Tihanyi Béla dr. javasolta, hogy az ifjúságot vonják be az ünnepek keretébe. Az értekezlet úgy határozott, hogy az ifjúság vezetői Erdélyi László dr. elnökle alatt állapítsák meg az ifjúsági ünnepek módját; a női ifjúságot n. Cike Gáborné készítette elő. Az ifjúsági ünnepek időpontjául szeptember 25-26-át és 27-ét jelölte meg az értekezlet.
- Sopsich János javaslatát is támogatták a bizottsági tagok: Szent Imre ünnepén, november 5-én a városi színházban matinét rendezzenek.

A fenti tanácskozás határozatairól Szeged város közönsége 1930. február 10-én olvashatott. Így arról is, hogy szeptember 24-én szentelik fel a fogadalmi templomot, ezzel ünnepelve a szegedi egyházmegye 900 éves évfordulóját. A cikk ekkor tudatta, hogy Glattfelder püspök vezetésével zarándoklat indul Velencébe Szent Gellért hamvaihoz. A zarándoklat 1930. június 24. - június 30. között valósult meg, melynek központjában a június 28. déli 12 óra állt. Ekkor a pátriárka palotájának fogadótermében gyűltek össze a magyar zarándokok, hogy jelen legyenek az ünnepi aktusnál, amikor is Glattfelder Gyula csanádi megyepüspök La Fontaine bíboros kezéből átveszi Szent Gellért ereklyéjét. A terembe lépő ősz pátriárkát a zarándokok háromszor éljennel fogadták. A házi oltárnál mondott rövid könyörgés után a megyésfőpásztor latin nyelven üdvözölte a bíborba öltözött főpapot. A csanádi egyházmegye, mondta, most ünnepli alapításának 800. évfordulóját, ami egyszersmind a magyar kereszténységnek is kilencszázados ünnepe. Ebből az alkalomból az a vágy nyilvánult meg, hogy az egyházmegyét alapító szent vértanú ereklyéjéből egy számottevő részt megnyerjenek az ősi püspökség számára.

Az ereklyék méltó helyre helyezésére 1930 októberében került sor egy ünneppsorozat keretében. Mivel 50 év telt el a város fogadalma óta, már csak egyetlen fogadalomtevő (Zombori Antal ny. városi tanácsos) élt ekkor, aki megérhette a fogadalom beteljesülését. Az elmúlt félszázad alatt sok változás ment végbe: püspöki székhellyé és egyetemi várossá vált Szeged.

Az ünneppsorozat³⁰ a városban 1930. október 22-én kezdődtek, ekkor fogadták Angelo Rotta pápai követet. Másnap került sor az ifjúság Szent Imre és Szent Gellért ünnepére a Dóm téren. Ekkor leplezték le Szent Imre herceg szobrát, melynek kezében ott volt a liliomszál. Az ünnepi beszédet Marcell Mihály pápai kamarás, a budapesti Szent Imre Kollégium igazgatója mondta. Este 6 órától került sor P. Bangha Béla beszédére az alföldi katolikusok első díszgyűlésére a Tisza Szállóban.

Az ünneppsorozat központi eseményére 1930. október 24-én, Szent Rafael arkangyal ünnepén került sor. A reggel 7 órakor tartott szentmise keretében történt meg a templomszentelés. A fogadalmi templom első miséjét Vatikán állam nunciusa, Angelo Rotta celebrálta. A fogadalmi templomot a Magyarok Nagyasszonyának kegyelmébe ajánlották. 12 órakor kezdődött Szeged szabad királyi város törvényhatóságának díszgyűlése a Csanádi egyházmegye alapításának 900 éves évfordulója alkalmából. Estére Serédi Jusztinián hercegprímás és Czapik Gyula nagyváradi apátkanonok is a városba érkezett.

1930 után

Erdélyi professzor feltételezhetően 1929-ban költözött ki a Szent Imre Kollégiumból, hét hosszú év után. Az idősödő professzor a Szent György utca³¹ 12. szám alatt talált magának új otthonát. Itt 1923-ban még tüzelőanyagtelep működött, de 1929-re Sebestyén Endre³² tervei alapján ez megváltozott. A tervező tulajdonában álló villa-bérház készült 1925 és 1929-ben (Ozsváthné Csegezi – Ozsváth 2001, 112-115). Mi lehetett a váltás oka? A kollégiumi igazgatóként is dolgozó professzor mint minden évben, 1929-ben is beadta lemondását, amelyet Glattfelder püspök – a professzor munkáját megköszönve – ez alkalommal el is fogadott. A meleghangú püspöki levél³³ elismeréssel szólt az elmúlt évek kollégiumi munkájáról, közösségépítéséről. A levélnek a következő mondatai azonban már arról szóltak, hogy a 60. életévét betöltött professzor inkább visszatérne oktatói és kutatói munkájához. Véleményünk szerint ekkorra már Glattfelder püspökben is megérett a változás támogatásának gondolata. A 1930-31-re teljesen elkészült új, Dóm téri kollégium vezetésének terhére már nem Erdélyi professzor idősödő vállára szerették volna tenni.³⁴ Az 1930-as években az együttműködés színterei megváltoznak, erről az Olvasó egy későbbi publikációmban olvashat.

IRODALOM

- A pannonbalmi Szent Benedek-rend névtára 1802–1986* (1986). Győr: Széchenyi Nyomda.
- Asztalos, Lajos (2008): *Kolozsvár épített kincsei*. Kolozsvár: Studium Kiadó.
- Bátyai, Jenő (1988): *Torony alatti főmérnök*. Szeged: Szegedi Nyomda.
- Beke, Margit (2008): *Az Esztergomi (Esztergom-Budapesti) Főegyházmegye papsága, 1892–2006*. Budapest: Szent István Társulat.
- Bélteky, József (1996): Sajtóvisszhangok Glattfelder Gyula temesvári püspöki működésének utolsó éveiből. In: *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok*, 1996/3–4, 137–153. p.
- Bizzer, István (2007): Szent Imre kultusz és a modern magyar szakrális művészet 1930–1950 között In: Kerny Terézia (szerk.): *Szent Imre 1000 éve : Székesfehérvár 1007–2007 : Tanulmányok Szent Imre tiszteletére születésének ezredik évfordulója alkalmából*. Székesfehérvár: Székesfehérvári Egyházmegyei Múzeum, 158–174. p.
- Both, Ferenc (2015): *Örven év a temesvári piarista gimnázium történetéből, 1885–1935: műveltség- és kortörténeti tanulmányok*. Budapest: Piarista Rend Magyar Tartománya.
- Császár, Ildikó (é.n.): Az 1927. évi magyar-olasz barátsági szerződés előzményei. Elérhető: http://www.southeast-europe.org/pdf/25/dke_25_m_h_Csaszar-Ildiko_Az-olasz-magyar-baratsagi-szerzodes.pdf Letöltés időpontja: 2016. szeptember 24.
- Csíky, Balázs (2003): A Szent Imre Kör, 1888–1946. In: *KÜT*, 2003/3–4., 130–141. p.
- Csíky, Balázs (2003): Az első felekezeti egyetemi diákegyesület a Budapesti Tudományegyetemen. In: Pásztori Bernadett – Szatmári Alexandra (szerk.): *Pro Scientia Aranyérmesek VI. Konferenciája. Miskolc, 2003. november 28–30. Előadások*. Budapest: Pro Scientia Aranyérmesek Társasága, 39–43. p.
- Csíky, Balázs (2007): A Szent Imre Kör. In: Kerny Terézia (szerk.): *Szent Imre 1000 éve : Székesfehérvár 1007–2007 : Tanulmányok Szent Imre tiszteletére születésének ezredik évfordulója alkalmából*. Székesfehérvár: Székesfehérvári Egyházmegyei Múzeum, 145–151. p.
- Csíky, Balázs (2012): Jubileumi esztendő és katolikus megújulás a Horthy-korszakban. In: Bánkuti Gábor – Varga Szabolcs – Vértési Lázár (szerk.): *A 20. század egyház- és társadalomtörténetének metszéspontjai. Tanulmányok a Pécsi Egyházmegye 20. századi történetéből. Seria Historiae Dioecesis Quinqueecclesiensis 8.*. Pécs: Pécsi Egyháztörténeti Intézet, 135–157. p.
- Csillik, László – Gácsér József (összeáll. és szerk.) (1994): *A Szegedi Királyi Katolikus Tanítóképző Intézet emlékkönyve: 1844–1994*. Szeged: Szegedi Tanítóképzőt Végzetek Baráti Köre.
- Csillik, László (2003): *Szörényi József: Tanítóképző intézeti és főiskolai tanár*. Gyula: APC- Studio.
- Erdélyi László élete és munkái (1909) : A Magyar Tudományos Akadémia számára írt életrajz*. Pannonhalma: Szent Benedek Nyomda.
- Ereklyetisztelet* (1997). In: Magyar Katolikus Lexikon. III. kötet. Budapest: Szent István Társulat, 227–230. p.
- Fülöp, Mihály – Sipos Péter (1998): *Magyarország külpolitikája a XX. században*. Budapest: Aula Kiadó.
- Gaal, György (2012): *Egyetem a Farkas utcában : A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem előzményei, korszakai és vonzatai*. Kolozsvár: Scientia Kiadó.
- Gergely, Jenő (1977a): *A keresztényszocializmus Magyarországon 1903–1923*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Gergely, Jenő (1977b): *A politikai katolicizmus Magyarországon 1890–1950*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó.
- Gergely, Jenő (1994): *Prohászka Ottokár, „a napba öltözött ember.”* Budapest: Gondolat Könyvkiadó.
- Gergely, Jenő (1999): *A katolikus egyház története Magyarországon 1919–1945*. Budapest: Pannonica Kiadó. Elérhető: <http://lexikon.katolikus.hu/T/Temesv%C3%A1r%20szerb%20ki%C3%BCr%C3%ADt%C3%A9se.html> Letöltés időpontja: 2016. szeptember 20.
- Gergely, Jenő (2001): Magyar-szentszéki diplomáciai kapcsolatok 1920–1990. In: Zombori István (szerk.): *Magyarország és a Szentszéki diplomáciai kapcsolata, 1920–2000*. Budapest: Szent István Társulat – METEM, 43–68. p.
- Glattfelder Gyula (é.n.). In: Magyar Katolikus Lexikon. Elérhető: <http://lexikon.katolikus.hu/G/Glattfelder.html> Letöltés időpontja: 2019. december 20.
- Horváth, Gábor (2011): „de minden év egyik napján mindég zárva lesz.” Megjegyzések a szegedi Trianoni kapu szimbolikájához. In: *Deliberationes*, 2011/2., 100–140. p.
- Horváth, Gábor (2013–2014): A Nemzeti Megújodás napja és szegedi emlékei. In: *Deliberationes*, 2013/2. – 2014/1., 108–115 p.
- Horváth, Gábor (2014): A Szegedi Dóm és a tér fogadalmi szimbolikája. In: Herczeg Tamás (szerk.): *Tér, Művészet, Szellemiség. Konferenciakötet*. Szeged: Szegedi Szabadtéri Játékok, 31–41. p.
- Huszár, Károly (szerk.) (1930): *Szent Imre album : A jubiláris ünnepségek története képekben*. Budapest: Szt. Imre Jubileum Rend. Főbiz.
- Kempelen, Béla (é.n.): *Magyar nemes családok*. In: Arcanum digitális tár. Elérhető: <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Kempelen-kempelen-bela-magyar-nemes-csaladok-1/4-kotet-56A5/glattfelder-mori-6DC9/> Letöltés időpontja: 2019. december 17.
- Kiss, József Mihály (1991): Párhuzamos utak. A kolozsvári és a pozsonyi egyetem válságos időszakának történetéhez. In: Kiss József Mihály (szerk.): *Tanulmányok a magyar felsőoktatás XIX–XX. századi történetéből. Fejezetek az Eötvös Loránd Tudományegyetem történetéből 14*. Budapest: ELTE, 123–162. p.
- Kolláti, István (2001): Szeged fogadalma. In: Ábrahám István – Zombori István (szerk.): *A szegedi székesegyház*. Szeged: Szegedi Székeskáptalan, 11–41. p.
- Ladányi, Andor (2004): *Az egyházak és a felsőoktatás a dualizmus korában*. In: Századok, 2004/1., 3–39. p.
- Lotz, Antal (1983): Glattfelder Gyula, az egyházfő és tudós. In: *Vigilia*, 1983/2., 142–143. p.
- Miklós, Péter (2012): Püspökéletrajzok a 19. századi csanádi egyházmegyékből. In: *Deliberationes*, 2012/1., 141–144. p.
- Ozsváthné Csegezi, Mónika – Ozsváth, Gábor Dániel (2001): *Szeged város főmérnökeinek és Mérnöki Hivatalának krónikája*. Szeged: Bába és Társai Kiadó.
- Pernecki, Mihály (sajtó alá rendezte) (1983): *Shvoly Kálmán titkos naplója és emlékirata 1918–1945*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó.
- Romsics, Ignác (2011): *Clio bűvöletében : Magyar történetírás a 19–20. században – nemzetközi kitekintéssel*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Romsics, Ignác (2018): *Erdély elvesztése, 1918–1947*. Budapest: Helikon Kiadó.
- Sas, Péter (2002): Erdélyi Római Katolikus Status. In: *Egyháztörténeti Szemle*, 2002/2., 66–73.p. Elérhető: <http://www.uni-miskolc.hu/~egyhtort/cikkek/saspeter-erdely.htm> Letöltés időpontja: 2018. szeptember 25.
- Szabó, Miklós (1973): Prohászka Ottokár és a katolikus egyházi reformtörekvések 1896–1914. In: *Történelmi Szemle*, 1973/1–2., 257–265. p.
- Szabó, Miklós (1984): Politikai évfordulók a Horthy-rendszerben. In: Lackó Miklós (szerk.): *A két világháború közötti Magyarországról*. Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 494–504. p.
- Szilágyi, Csaba (2012): Erdélyi László: magyar történelem, művelődés- és államtörténet. (Egy bencés tudós munkásságának bemutatása) In: Illés Pál Attila – Juhász-Láczik Albin OSB (szerk.): *Örökség és Küldetés. Bencések Magyarországon*. Budapest: METEM, 736–737. p.
- Szögi, László (1991): Katolikus egyetemalapítási törekvések Magyarországon. In: Ujváry Gábor (szerk.): *Hittudományi fakultások és tanintézetek a XX. századi magyar egyetemeken. Fejezetek az Eötvös Loránd Tudományegyetem történetéből. 13*. Budapest: ELTE, 10–39. p.
- Temesvár szerb kiűrtése* (é.n.). In: Magyar Katolikus Lexikon. Elérhető: <http://lexikon.katolikus.hu/T/Temesv%C3%A1r%20szerb%20ki%C3%BCr%C3%ADt%C3%A9se.html> Letöltés időpontja: 2016. szeptember 20.
- Török, József (1995): Glattfelder Gyula a budapesti tudományegyetem hittudományi karán. In: Zombori István (szerk.): *Igazságot – Szeretettel: Glattfelder Gyula élete és munkássága*. Budapest-Szeged: METEM, 35–37.
- Vadászi, Erzsébet – Zombori, István (2005): *A szegedi püspöki palota*. Szeged: Szeged-Csanádi Püspökség.
- Vincze, Gábor (2006): *A száműzött egyetem*. Szeged: JATE Press
- Zeidler, Miklós (2009): *A revíziós gondolat*. Pozsony: Kalligram Kiadó.
- Zombori, István (2010): Glattfelder püspök és a csanádi püspökség Szegedre költözése 1918 – 1923. In: Zombori István (szerk.): *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. Történeti Tanulmányok. Studia Historica 13*. Szeged: Móra Ferenc Múzeum, 173–190. p.
- Zombori, István (szerk.) (1993): *Igazságot – Szeretettel: Glattfelder Gyula élete és munkássága*. Budapest-Szeged: METEM.

FORRÁSOK

1885. évi VII. törvénycikk 4§

Eötvös Lóránd Tudományegyetem Levéltára, VIII/1 állag,
Bölcsészdoktori szigorlatok jegyzőkönyvei/1 kötet/1890/92
II. félév/19.

Főapátsági Könyvtár, Pannonhalma, Benedictina, BK 493/
I-XVII. dr. Erdélyi László Glattfelder levele.

Szeged-Csanádi Egyházmegyei Levéltár, 2410: Serédi Jusztinián
hercegprímás levele Glattfelder Gyula püspöknek, 1929.
október 11.

Szent Imre Kollégium Historia Domusa

Szegedi Napló, 1921. április 24.

Délmagyarország, 1921. július 21.

Szeged, 1923. március 27.

Katolikus Ébredés, 1924. február 17.

Püspöki rendelet: 1929. december 15. 2410/II.

JEGYZETEK

¹ Glattfelder Gyuláról sajnós nem készült monográfia. Eseményekben gazdag élete és papi pályafutása feldolgozásra került egy tanulmánygyűjteményben: Zombori (2010); továbbá Beke (2008, 230-231), ahol az életrajz mellett bibliográfia is olvasható. A püspökről további három tanulmányt említenék: Horváth (2011); Horváth (2013-2014); Horváth (2014).

² Hogy milyen hatások érthették a húszas évei elején járó fiatal embert, arról bővebben itt olvashatunk: Gergely (1977a); Gergely (1977b); Gergely (1994); Szabó (1973). Az átalakuló oktatásügyről lásd: Ladányi (2004); Szögi (1991).

³ A budai kollégium igazgatója maga Glattfelder lett.

⁴ Dessewffy Sándor kassai kanonokból 1890. január 4-én lett csanádi püspök. Dessewffy közéleti tevékenysége mellett egyházmegyéjére (nyugati felére) is áldozatkészen figyelt. Bőkezűen támogatta a szegedi katolikus tanítóképzőt, a makói gimnáziumot, a temesvári katolikus leányegyesületet, fejlesztette a Csanád vármegyei püspöki birtokot (Püspöklele, ma: Maroslele) plébánia- és templomépítéssel (Miklós 2012).

⁵ Csernoch kalocsai érsek lett.

⁶ A temesvári püspökség 1865 óta őrzött Szent Gellért ereklyét. Az ekkor Temesvárra kerülő ereklyét Trevisanato bíboros, velencei pátriárka küldte Szcitovszky János hercegprímásnak Esztergomba 1865 nyarán. A pátriárka 1865. július 25-én kelt hitelesítő levelével a velencei San Francesco della Vigna Sagrado kápolnájában őrzött ereklyék jelentős része Magyarországra került. A velencei főpap célja a diplomáciai kapcsolatok ápolásán túl a hazai hitelet segítése volt. Erre utal az is, hogy Szcitovszky hercegprímás még ezen évben az ereklyét szétosztotta. A jogutód temesvári püspökségen kívül a győri püspökségre is kerül az ereklyékből.

⁷ 1911. március 18-án nevezték ki csanádi megyéspüspökké.

⁸ Glattfelder 1897-ben doktorált, 1909-ben lett egyetemi tanár. Doktori disszertációjának címe is figyelemre méltó: *A plébánosok jogai és kötelezettségei a plébániai javadalom és jövedelem körül* (Török 1995).

⁹ A község a Nyitrai kerületben, a Vágsellyei járásában található.

¹⁰ Erdélyi Gyula 1884. augusztus elsején öltözött be, vette magára a bencés rend ruháját.

¹¹ Életrajzi adatai: bencés szerzetes, Keszthely (Zala m.), 1832. febr. 12, beölt. 1847. szept. 15, ft. 1854. jún. 6, ász. 1855. máj. 26, 1855-56. gt. Komárom (Komárom m.), 1856-61. gt. Pápa, 1861-69. gt. Esztergom, 1869-85. hf. és ig. Győr (Győr m.), 1885-91. főapát Pannonhalma, 1891-1915. bíboros, hercegprímás, érsek, Esztergom 1913-15. nyug. Balatonfüred. Meghalt Balatonfüreden 1915. szept. 3. (A pannonhalmi Szent Benedek - rend névtára 1986, 88).

¹² Életrajzi adatai: bencés szerzetes, Tóskberénd (Veszprém m.) 1847. szept. 9, beölt. 1863. szept. 8, e. ft. 1866. júl. 22, ü. ft. 1869. júl. 27, ász. 1870. szept. 29, 1870-82. gt. Győr (Győr m.), 1882 - 94. ig. és 1883-94. hg, 1884-94. hf. is Esztergom, 1894-98 apát Bakonybél. Meghalt Bakonybélben 1898. júl. 12. (A pannonhalmi Szent Benedek - rend névtára 1986)

¹³ Az egyetemi tanárok esetét lásd: Vincze (2006, 176-178).

¹⁴ A kérdéstről bővebben: Gergely (2001).

¹⁵ A változásokat térképen közli: Vadászi – Zombori (2005, 94).

¹⁶ 1919. február 28-i békekonferenciái döntés alapján a Temesvár-Buziás vasútvonalat Románia kapja, így a szerb csapatokat ki kell vonni erről a területről. A kivonulás 1919. május 6 – július 27. között történt a terület teljes kifosztása mellett (Temesvár szerb kiűritése é.n.)

¹⁷ Glattfelder Gyulát kiutasították, ő székhelyét ideiglenesen magyar területre, Szegedre tette át. Ezt a Szentszék tudomásul vette és 1923. március 23-án a romániai részből felállította a Temesvári Apostoli Kormányzóságot. Ez pedig a konkordátum értelmében 1930. június 5-én temesvári püspökséggé emelkedett.

¹⁸ Zombori István „néhány bőrröndről” ír Vadászi – Zombori 2005, 12).

¹⁹ 1919. november 3-án nyitja meg kapuit az új román egyetem (Asztalos 2008, 74). 1920. február első napján került sor az egyetem románná nyilvánítására, ahol a még hivatalban lévő rektor – Kolozsváry Bálint – sem volt jelen. Lásd bővebben: Vincze (2006, 36).

²⁰ Az 1919 májusában elvett egyetem állás nélkül maradt egyetemi tanárainak egy része megvárta a békekötést Kolozsváron. E közösség tenni akarása és

az erdélyi felekezetek vezetőinek (Majláth Gusztáv Károly római katolikus, Nagy Károly református és Ferencz József unitárius püspök) felelősség érzete hívja életre a 2 milliós magyar lakosság oktatásáért az ún. felekezetközi egyetemet. A jól kidolgozott terv megoldást jelentett volna a kisebbségi létbe került magyarságnak, azonban a körülmények – a kíméletlen sajtóvisszhang következtében még ellenségesebb közvélemény, a hivataloknak beadott kérelmek válasz nélkül hagyása – a leírt szervezeti felépítés mellé rendelt amúgy is kevés számú egyetemi tanárt a Szamos-parti Athén elhagyására kényszeríti. A tervezett egyetemről részletesebben: Gaal (2012); Kiss (1991,139-141); Vincze (2006, 36-38).

²¹ A román. kath. magyar egyetemi hallgatók Szent Imre Egyesület pártfogói: Erdélyi László, Szandter Pál, Poór Ferenc, Márky Sándor, Csnegery János, David a Leó, Horger Antal, Issekutz Béla, Kubinyi Pál, Menyhért Gáspár, Pfeifer Péter, Reinbold Béla., Rigler Gusztáv, Vidákovits Kamil, Várhelyi József, Somogyi Szilveszter, Aigner Károly, Tóth Imre, Mayer Márton, Czeigler Arnold (Katholikus Ébredés 1924, 4).

²² Az épület ma a Szegedi Szakképzési Centrum Csonka János Tagintézményének E épülete.

²³ Ezen relikviák hitelességét az illetékes egyházi hatóság okmánnyal és pecséttel ellátva bizonyítja. Őrzésére ereklyetartót készítenek.” Elidegenítés. A hatályos egyházjog tiltja az ereklyék eladását. Kiemelkedő és nép részéről nagyon tisztelt ereklyét elidegeníteni vagy más helyre átvinni csak a Szentszék engedélyével szabad (1190. k.) (Magyar Katolikus Lexikon 1197, 224).

²⁴ Az 1927-es év a püspöki kar számára gyászos év volt. Meghalt 1927. április 2-án Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök, június 20-án Hám Antal magyar kegyes tanító rendi tartományfőnök, felsőházi tag; július 25-én Csernoch János hercegprímás. További kellemetlenség a frankhamisítási ügybe keveredett Zadravec István tábori püspök helyzete. 1927 volt az az év is, amikor Románia megkötötte a Szentszékkel a konkordátumot (1927. május 10.; 1929. május 29.: ratifikáció a parlamentben), amely értelmében megszűnt a 900 éves erdélyi püspökség, helyette a gyulafehérvári püspökség elnevezés használható csak. A szintén 900 esztendő nagyváradi püspökség egyesítésre került a szatmári püspökséggel. A parlamenti képviselőlet Alexandru Cisar bukaresti érsek látta el.

²⁵ A hercegprímás ez irányú tevékenysége az Árpád-kor szentjeinek szentté avatásában is érvényre jut.

²⁶ Alacs József, dr. Aigner Károly, Back Bernát, dr. Berecz József, Nemes Cziike Gábor, Gurry Richárd, dr. Debre Péter, Dékány Sándor, dr. Dobay Gyula, Vitéz Bakonyi Imre, dr. Falta Marcel, dr. Fogel József, Gárgyán Imre, dr. Gera József, Gombkötő Antal, dr. Huszthy József, Karg György, dr. Kelemen László, dr. Kiss István, Kocsis Ferenc, Kolb Árpád, dr. Konczvald Endre, dr. Kovács Rókus, Lantos Antal, Lauber József, dr. Kósó István, dr. Lehóczky Károly, Körmendy Mátyás, Vitéz Máriaöldy Márton, Mayer Antal, dr. Menyhárt Gáspár, dr. Mesko Zoltán, dr. Motika Adolf, dr. Muntyán István, dr. Papp Nándor, Papp István, dr. Regdon Károly, Römer Miklós, dr. Scheffer Ferenc, dr. Skultéty István, dr. Somogyi Szilveszter, dr. Szalay József, dr. Szabó József, Szirányi Béla, dr. Szikcsák István, dr. Tihanyi Béla, dr. Tóth Imre, dr. Vinkler Elemér, dr. Zombory Jenő, Zobay Ferenc, Kakuk József, Az alsóvárosi egyh. elnök, Az Americana összes itt föl nem sorolt dominuszai és dominái, dr. Aigner Károlyné, Özv. Aigner Nándorné, Bóra Árpádné, Beck Erna, Gárgyán Imréné, Back Bernátné, Karg Györgyné, dr. Kósó Istvánné, Báró Malcomes Camilloné, dr. Muntyán Istvánné, Nagel Józsefné, dr. Poór Ferencné, dr. Somogyi Szilveszterné, dr. Tóth Imréné, dr. Tóth Mihályné, dr. Buocz Béla, Czigler Arnold, dr. Erdélyi László, dr. Becker Vendel, dr. Gyuritz Sándor, Mihályffy Lászlóné, Nemes Cziike Gáborné, dr. Juhász István.

²⁷ A püspök 1929. december 15. 2410/II. 1929 számú rendeletével kinevezi a bizottságot.

²⁸ Muntyán István szobája volt ez valószínűleg. A meghívó még az ajtószámot is tartalmazta (I. emelet 34. ajtószám).

²⁹ Nincs dátuma, de a két dokumentum „egymásba” volt hajtogatva.

³⁰ Az ünnepségek részletes programját lásd: Kolláth (2001, 30).

³¹ A Szent György utca a mai erdészeti szakközépiskoláig tartott. Attól távolabb lévő, Hódmezővásárhelyre tartó utat Vásárhelyi útnak hívták.

³² Sebestyén Endre (1888-1966): az 1919-es események miatt Mérnöki Hivatali állását föladta és önálló tervezőmérnökként dolgozott tovább. Építész szakértőként és tervezőként dolgozott a Csanádi püspökségnél. Lakó- és üzemépületeket tervezett Back Bernát malomtulajdonos, Pick Jenő szalámigyáros, Vajda Zsigmond földbirtokos részére. Munkáját közel negyven szegedi épület, emlékmű őrzi (Ozsváthné Csegezi – Ozsváth 2001, 112; Bányai 1988).

³³ Főpátsági Könyvtár, Pannonhalma, Benedictina, BK 493/ I-XVII. dr. Erdélyi László Glattfelder levele.

³⁴ Köszönöm Lagzi István, Marjanucz László professzoroknak (SZTE BTK), Vajda Tamás igazgató úrnak (SZTE Levéltár), a Pannonhalmi Főpátsági Könyvtár igazgatójának, Ásványi Ilonának és munkatársainak, édesanyámnak, Janzso Károlynénak és feleségemnek, Szabó E. Gyöngyinek önzetlen, több éves segítségét, melyet kutatásaim során kaptam.

Cooperation Between the University of Szeged and the Diocese of Csanád Between 1920 and 1930. Based on the Relationship Between Gyula László Erdélyi and Gyula Glattfelder

Based on the Relationship Between Gyula László Erdélyi and Gyula Glattfelder

Károly Janzsó

The aim of the study was to examine and analyze some details of the cooperation between the university and the diocese of Csanád between 1920 and 1930. (However, based on the relationship between László Gyula Erdélyi and Bishop Gyula Glattfelder, the aim is not to present the whole area.)

The cooperation between the university and the Csanád diocese can be demonstrated between 1920 and 1930, the characteristic features of which can be grasped on the basis of the relationship between Gyula László Erdélyi and Bishop Gyula Glattfelder. The research examined the correspondence of László Gyula Erdélyi OSB from Pannonhalma and his printed works written after 1920, the material of the Archives of the Diocese of Szeged-Csanád, the History Domus of Szent Imre College, the press products published in Szeged and articles and reports on the 1930 St. Imre Memorial Year and Pilgrimage.

As a result of the research, it can be said that the university and Bishop Glattfelder, who moved to Szeged in 1923, worked closely together in the following areas: placement of university students and management of the institution; the publication of a Catholic press product and the emergence of a cultural renaissance. (The research contributes to the previous literature in the field of organizing and conducting the examined ecclesiastical and secular celebrations in two cases.)

Adalékok egy baráti és szellemi kapcsolat margójára Vinkler László: Kerényi Károly portréja kapcsán

Nátyi Róbert *

* Szegedi Tudományegyetem, Bartók Béla Művészeti Kar

Kulcsszavak

Vinkler László,
Kerényi Károly
Szent-Györgyi Albert
szegedi kultúrtörténet

László Vinkler
Károly Kerényi
Albert Szent-Györgyi
cultural history of Szeged

Absztrakt

1941 és 1943 között Vinkler László (1912-1980) festőművész Polgár utcai műtermében csütörtökönként gyűlt össze az a baráti társaság, melynek Szent-Györgyi Albert természettudós, Kerényi Károly klasszika-filológus, Rusznayk István belgyógyász, Bálint Sándor néprajzkutató, Baróti Dezső irodalomtörténész mellett Sík Sándor piarista tanár, irodalomtörténész is tagja volt. Hermann Egyed történész és Fricsey Ferenc karmester szintén megjelentek az összejöveteleken.

A római ösztöndíj (1936) után hazatért fiatal művész későbbi pályájának alakulására alapvető jelentőségű volt e szellemi körrel való kapcsolata. A tagok közül többnek az arcképét (Sík Sándor, Szent Györgyi Albert, stb.) is megfestette, amelyek nem csupán barátságuknak állítottak emléket, hanem a korszak kiemelkedő, kultúrateremtő alkotóinak ritka, intellektuális közösségét is demonstrálták. Az időközben szétszóródott arcmások közül, a Móra Ferenc Múzeum gyűjteményében található Kerényi portré nemcsak Vinkler korai arcképfestészetének kiemelkedő példája, illetve a professzor ikonográfiájának fontos darabja, hanem a festő fokozatos modernizálódásának és későbbi igazodásának is egyik mérföldköve.

Kerényi 1943-as svájci emigrációja után kapcsolatuk több évtizedre megszakadt – bár Vinkler 1947-ig Kerényi szegedi lakásában lakott –, de a művész egyik Fülep Lajoshoz írt leveléből tudjuk, hogy 1967 nyarán Olaszországban újra találkoztak, amit egy asconai találkozó is követett, melyet 1968 augusztusában – egy három napos látogatás erejéig – még egyszer megismételtek.

Előadásom a stíluselméletén túl, a kép születésében szerepet játszó kultúrtörténeti és művészettörténeti analógiák felidézése mellett, Vinkler alakuló festői stílusában – később, egész életművében meghatározó intellektuális igazodás gyökereire fókuszálva – a fontos szerepet betöltő időszak elemzésére vállalkozik.

Vinkler László (1912-1980) festőművész Szeged képzőművészeti életének sokoldalú, meghatározó, európai irányultságú mestere volt majd félévszázadon keresztül. Az általa 1947-ben, a Tanárképző Főiskolán megszervezett rajz-művészettörténet tanszék vezetői pozíciójának és a hallgatók generációira ható pedagógusi tevékenységének köszönhetően folyamatosan jelen volt a város művészeti életében. A képzőművészet szinte minden területére kiterjedő, hihetetlenül termékeny, elképesztően sokféle stílust integráló, állandó megújulást kereső pályáján végig tekintve, művészként, tanárként, művészeti íróként egyfajta *pictor doctus* képe bontakozik ki előttünk.

A Képzőművészeti Főiskolán Karlovsky Bertalan (1858-1938), majd később Glatz Oszkár (1872-1858) voltak mesterei. Az ígéretes tehetség 1933-ban festett Nagyanyám portréjával elnyerte a Balló Ede-díjat, később a Glatz csoportban festett egyik aktjára pedig megkapta a Fényes-díjat is. Korán szárbaszökkenő, virtuóz portréfestői készsége egész pályáján végig kísérte. A festő maga – annak ellenére, hogy kedvtelve fogadta el és tett eleget a legkülönbözőbb portré megbízásoknak egész életében – végig igyekezett szabadulni az arcképfestő státusz számára fojtogató béklyóitól. A portréi esetében is kamatoztatta rendkívül széles skálán mozgó stílusrepertoárját, mely a római iskola korábbi századok festői tradícióiból eredeztethető monumentalitásától a modernebb kubizáló, sőt absztraháló törekvésekig terjedt.

Tanulmányai végeztével számos kor- és pályatársához hasonlóan ő is az itáliai művészet irányában tájékozódott. Az utolsó akadémiai évében (1935) a római Collegium Hungaricumban kapott ösztöndíj nélküli műtermet és lakást (Szelesi 1975: 249). A korábbi arcmásfestői ambíciói az Urbsban fokozatosan átalakultak. Csodálta a város fantasztikus történelmi múltját, megismerte a novecento klasszikus ihletésű monumentális művészetét, ugyanakkor a sziporkázóan pezsgő kortárs olasz élet is magával ragadta. Az antik művészettől a reneszánszon és barokkon keresztül minden stílusorszak érdekelte. A Palazzo Falconeriben összebarátkozott a szobrász Amerigo Tottal (1909-1984) és Búza Barnával (1910-2010), valamint a festő Chiovini Ferencsel (1899-1981). Az Accademia di Belle Arti-n a korszak neves mesterétől, Feruccio Ferazzitól (1891-1978) freskófestészetet is tanult. Tanulmányait befejezve, 1936-ban költözött vissza Szegedre.

A római iskola *capo maestro*-ja, a moumentális törekvések hazai élharcosa, Aba-Novák Vilmos (1894-1941) éppen ekkor festette a *Hősök kapuja* freskóit a Tisza-parti városban. A Ferazzitól tanultak és Aba-Novák inspirációjának befolyására ez idő alatt fordult érdeklődése a falfestészet irányába, amikor Szegeden a legnagyobb igény jelentkezett a reprezentatív, nagyszabású feladatok megoldására (Nátyi 2019a). A murális munkák mellett – ebben az időben – elsősorban klasszikus beállítású, realista felfogású, reprezentatív portrémegrendeléseknek tett eleget (*Somogyi Szilveszter polgármester portréja, Glattfelder Gyula püspök portréja*). A Képzőművészeti Főiskolán már Karlovszkyknak feltűnt a növendék kiemelkedő portretirozó tehetsége, akiből második László Fülöpöt (1869-1937) szeretett volna képezni. Vinkler éppen ettől a szereptől szabadulva lépett át Glatz mester műtermébe. A harmincas évtized második fele a stíluskeresés, igazodás időszaka volt számára. 1937-ben a párizsi Világkiállítást meglátogató művészre Picasso festészete hatott a legjelentősebb reveláló erővel. Ettől az időszaktól kezdve a spanyol mester megtermékenyítő ösztönzése végig kimutatható a szegedi festő művészetében. Franciaországi élményei után, egy további dél-itáliai tanulmányút (1938) hatására következetesen átalakította hagyományos alapokon nyugvó, akadémista modorát (ifj. Tóth 1940). Hazatérve lépcsőről-lépésre fejlődött a modernizmus irányába kezdetben klasszikus-konzervatív kifejezőmódja, amelyben óriási szerepe volt akkori baráti kapcsolatainak (Temesváry 1942a: 4).

1941 és 1943 között Vinklernek a Polgár (ma Gogol) utcai műtermében csütörtökönként gyűlt össze az a baráti társaság, melynek Szent-Györgyi Albert (1893-1986) természettudós, Kerényi Károly (1897-1973) klasszika-filológus, Rusznyák István (1889-1974) belgyógyász, Bálint Sándor (1904-1980) néprajzkutató, Baróti Dezső (1911-1994) irodalomtörténész mellett a költő, irodalomtudós Sík Sándor (1889-1963) is tagja volt (Gáspárné Zauner 1985: 188).¹ Visszaemlékezők tanúsága szerint Hermann Egyed történész (1895-1970), Fricsay Ferenc (1814-1963) karmester és a festő Dorogi Imre (1890-1976) szintén megjelentek az összejöveteleken (Bálint 1981: 70). A házigazda erre az időszakra így emlékezett: „Ez az időszak a nagy barátságok kora. Műtermi összejövetelekre hetenként ellátogatott hozzám Kerényi Károly, a klasszika-filológia tanára, Sík Sándor, Bálint Sándor és még néhányan, akik szinte észrevétlenül belémoltották a dolgok mértékét, legjobb meggyőződésük szerint. Észre sem vettem, hogy vidéken vagyok, ennek csak pozitív vonásait kaptam. Ebben az időben festettem két portrét is Szent Györgyi Albertről. Munkásságomnak kb. ezt az évtizedét ölelte fel az 1942-ben Szegeden megrendezett gyűjteményes kiállításom” (Szelesi 1968: 529).

1942. december 13-án a Dugonics Társaság szervezésében nyílt meg Vinkler László ezen első összefoglaló tárlata a városi múzeum kupolacsarnokában (Január 3-án, vasárnap zárul Vinkler László képkiallítása 1942: 8). A megnyitón Sík Sándor, a társaság alelnöke méltatta a fiatal festő képeit a közönségnek.² Beszédében pontosan érzékeltette azt a kettősséget, mely Vinkler akkori munkásságának egyik jellemzője volt, jelesül a viaskodást a klasszikus hagyományokkal, illetve az avantgárd és a modernizmus eszközrendszerének megértésére tett lépéseket. Folytatásként december 20-án, a helyszínen Kerényi Károly professzor tartott előadást *Beszélgetés a művészetről* címen, ahol a műértésről, a művészet befogadásáról értekezett, majd elemezte a fordulópontot Vinkler pályáján, Somogyi telepi freskóinak kapcsán. A tudós szerint a teremtő egyéniség fokozatosan bontakozott ki – a több szakaszban készült – nagyméretű falfestményeken (Kerényi professzor előadása Vinkler László képkiallításán: 6).

A kör összetartását bizonyítja, hogy több tagjuk, így Dorogi Imre és később Bálint Sándor ugyancsak publikált egy cikket a Somogyi telepi falképek jelentőségéről Vinkler művészetében (Dorogi 1943: 527-528; Bálint 1943: 9). Úgy tűnik, hogy a Dugonics Társaságot is munkásságuk kibontakozásában természetes terepnek tekintették, hiszen soraiba többen beléptek: Sík és Szent-Györgyi után 1942. február 1-jén Bálint Sándor az *Alsóvárosi templom kegyképéről*, míg Vinkler *Aba-Novák művészetéről* tartott székfoglaló előadást (Felolvasóülés a Dugonics-Társaságban: 6).

Érdekességként említsük meg, hogy december 19-én Hoffmann Edith (1888-1945), a Szépművészeti Múzeum múzeumi igazgató-őre *Karácsony a képzőművészetben* címmel Szegeden tartott előadásában Vinklert jelölte meg, mint a modern vallásos festészet egyik legkiválóbb képviselőjét. Sőt, a művész múzeumi kiállításáról egy alkotást eredetiben mutatott be az egyetem auditorium maximumában összejött szépszámu közönségnek (Karácsony a képzőművészetben 1942: 10). A barátoknak az ígéretes, ifjú tehetséget segítő pártfogása több más ponton is megnyilvánult. Például Sík Sándor *Égig érő torony* című darabját 1943 decemberében Both Béla (1910-2002) rendezésében, a Szegedi Nemzeti Színházban Vinkler díszleteivel mutatták be (Péter 1970: 694; Sík Sándor új drámája, az Égig érő torony a szegedi színházban kerül színre 1943: 9; Szász 1943: 7).

A római ösztöndíj után hazatért művész tehát egy értő és befogadó művészetpártoló, kulturális közösségre talált, akik kapcsolataikkal, szellemi iránymutatásukkal, megnyitóbeszéddel, cikkekkel, esetleges megbízások megszerzésével közvetlenül segítették érvényesülését. Az utókor elemzője már azt is látja, hogy a későbbi pályája alakulására is alapvető jelentőségű volt e szellemi körrel való kapcsolata. Hálóját azzal is leróta, hogy a tagok közül többnek az arcképet – jelenlegi ismereteink szerint forrásokkal alátámaszthatóan – Kerényi, Szent-Györgyi, Sík portréját is megfestette. A már megidézett 1942-es kiállításon természetesen szerepeltette is őket. Nemcsak mint egy Vinkler számára megtisztelő barátság dokumentumaira tekinthetünk rájuk, hanem mint forrásban lévő, alakuló festészetének fontos produktumaiként is értelmezendők (Temesváry 1942b: 10).

A jelenleg a Piarista Múzeum Festménygyűjteményében található Sík Sándorról készült arcképet vizsgálva elmondható, hogy azon – egészen a reneszánsz hagyományig visszatekintően – a tudós vizuális toposza tekint vissza a nézőre.³ A sötét háttérből kibontakozó, fekete reverendába öltözött piarista atya, irodalomtörténész, költő, műfordító alakja szellemi fegyelmet, csendes, bölcs derűt sugároz. A frontálisan beállított, gondolataiba merült modell előtt a nyitott könyv a humanista tudósportrék szokványos attribútuma. A kép egy pályája elején tartó nagyreményű *pictor doctus* klasszikus portretista technikát és erényeket alkalmazó festői tiszteletadása, a pálya zenitjén álló *poeta doctusnak* (Nátyi 2019b: 187-189.). A Szegedi Tudományegyetem birtokában található Szent-Györgyi portrén az előző kép „szigora” oldódni látszik. A tudós nem sötét studiólóban ücsörög, hanem egy világos enteriőr – talán új szegedi villájának nappalija – hármaskamra előtt, kényelmes karosszékebe süppedve fesztelenül pihen. A jobboldalra, a képteréből kifelé irányuló, figyelő tekintet azt az érzést kelti, mintha önfeledt beszélgetés közben leshetnénk meg a Nobel-díjas kutató napjának ritka, felszabadult, otthoni pillanatát.⁴ A Sík-portrétől eltérően – az atmoszférikus hatásokra törekedve – nemcsak a színkála világosabb, de az ecsetkezelés is jóval szabadabban, oldottan bontakozik ki, könnyedebb, levegősebb hatást kölcsönözve a képnek.

Ezekkel a felismerésekkel összefüggésben érdemes megvizsgálunk a Móra Ferenc Múzeum gyűjteményében tanulmányozható Kerényi Károly arcképet, amely hasonló célból készült, mint az előző táblák, tüzetesen megvizsgálva azonban mégis jónéhány észrevételt tehetünk.⁵

A Kerényiről készített – a tudóst fehér köpenyben, valóságosan fénybe állító, éteri – arckép a mindkettőjük életében fundamentális, motiváló szellemi kapcsolatnak állít emléket. A professzor szinte világító asztráteste furcsán „lebeg” a térben, hiszen nem tudjuk eldönteni, hogy inkább ül, vagy esetleg éppen állva támaszkodik a bal könyöke alatt kikandikáló karosszéken. A háttér szinte fojtogató, buja vegetációja mintegy körülöleli az alakot, mintha egy antik márványszobor torzóját venné a természet birtokába. A mediterrán örökzöldekre emlékeztető növények e bonyolult szövevényes, áthatolhatatlan sűrűje valószínűleg a görögséget, s annak archaikus kultúráját szimbolizálják. A lány megvilágítás színes, halvány rózsza, lila, türkiz vibráló felületté varázsolja a fehér köpenyt és alatta a hófehér inget. A tudós arcán és kezein megjelenő nuanoszok vitalitást kölcsönöznek a képnek, amivel a mozdulatlan, érzelemmentes arc maszkszerűsége különös feszültségben áll. A belső figyelemről, koncentrációról valló, távolba révedő tekintet a tudósportrék meditatív hagyományát követi, úgy, hogy közben a festő nem tartotta szükségesnek az ilyenkor szokásos attribútumok jelzését. A combokon nyugodtan pihenő, hosszú, szétnyitott ujjú kezek a kép alsó régiójára koncentrálnak a pásztázó tekintetet, mely az arcról a kézre folytonosan oda-vissza tér.

Az életművet kitűnően ismerő László Gyula (1910-1998) professzor hajszálpontosan elemezte Kerényi hatását a festőre. Köztudott, hogy a magyar tudóst mélyen megihlette Jung archetipikus tana, amiből Kerényi egész rendszert kreált: „[...] Kerényi Károly görög élménye, szinte csak egyik változata az archetípus létének: a görög istenek is bennünk élnek és bennünk születnek újjá, embervoltunk kiteljesedésének menetében. Itt kapcsolódik bele e mélylélektani világba Vinkler László ember-képzésének megformálása. Az a görög világ, amelybe ő elmerül, a mi világunk, a minden korban élő világ, Vinkler László tehát a múlt ürügyén hozzánk szól és magatartása időtlen: korunkban élő időtlen ember ő” (László 1985: 209). Éppen ez a régészprofesszor által idézett „időtlenség” az, amely a Kerényi arcképen is annyira meglep intenzitásával.

Vinkler Kerényi egyik előadása után kereste meg a professzort, amely beszélgetésből később barátság lett. 1941-től a csütörtöki műtermi összejöveteleken Kerényi általában nem klasszika-filológusként nyilatkozott meg, inkább széleskörű irodalmi és tudományos ismeretei jelentették a beszélgetések bázisát, azok kiindulópontját. Gáspárné Zauner Éva – aki egyetemi hallgatóként vendége volt e találkozóknak – leírta, hogy Vinkler akkor készülő, festőállványon hagyott, friss, száradó munkái egyfajta katalizátorai voltak a beszélgetéseknek.

Ekkoriban a művészt itáliai tanulmányútjának alapélményeként az Etna megfestése foglalkoztatta. A legintenzívebb párbeszéd a fogékony, ifjú alkotó és a művészetek felé nyitott, nemzetközi szaktekintélynek számító mitológiakutató között alakult ki. „A társaság tagjaival külön is beszélgetett Kerényi, de senkivel sem annyit és olyan elmélyedten, mint Vinklerrel. Néha éjszakákon át tartó vitákat folytattak. Kölsönös termékenyítő határról volt szó. Kerényi mindig is érzékeny volt a képzőművészetek iránt, Vinkler azonban kitágította érdeklődését főként a kísérletező új művészet irányába. Mindketten nagy mélység felé törtek, alkotók, témák, stílusok és korok legbensejébe hatoltak be vitáikkal, Vinkler művészetére döntő hatással volt Kerényi szelleme” (Gáspárné Zauer 1985: 192).

Persze az összejöveteleken nem csak Kerényi eszme-futtatásait boncolgatták vagy Vinkler születő képeit elemezték, hanem például Sík akkoriban készült verseit is itt olvasta fel a kis közösség tagjainak (Baróti 1985: 206).

Az elkészült festmény gondosan mérlegelt tudatossággal készült. Vinkler nemcsak Kerényi fizikális valóját szerette volna ábrázolni, hiszen ezt a rendelkezésére álló reprezentatív festői eszközökkel könnyedén és professzionálisan végrehajthatta volna, ahogyan ezt számos hivatalos arcképe bizonyítja. Konzekvensen ment tovább a már megkezdett úton. Megszeretett volna felelni a tudós – és a társaság – irányában mutatott bizalmának, a hosszú beszélgetések életre meghatározó iskolájának. Kerényi „időtlen”, idealizált szellemi portréját készítette el.

Szintúgy Zauner Éva tudósításából ismerjük, hogy három változat is készült az arcmáshoz. A két tanulmányjellegű vázlatot a tudós maga nevezte el hattyú- és farkas-képnek, utalva a számára a görög mitológia egyik legmeghatározóbb istenére, Apollón kettős egyéniségének kétféle arcára. Ezt a dualitást egyébként Kerényi többször magára vonatkoztatta: "Farkasnak lenni a szellemtelenséggel szemben, hattyúnak a szellem legfőbb tisztasága előtt" (Gáspárné Zauner 1985: 195). A szegedi közgyűjtemény tulajdonában lévő festmény ennek a kettős arcképnek a szimbolikus megfogalmazása, mely készítője életében éppoly jelképes értelmű, hogy egyfajta fordulópontot jelent Vinkler művészetében. Ebben az időszakban lépett arra az ösvényre, amely kijelölte helyét a modern törekvések sajátos hangvételű útkeresőinek sorában.

A professzor nemcsak előadást tartott a festő kiállításán, hanem kapcsolatait is felhasználva egyengette Vinkler pályáját. Fülep Lajosnak 1942-ben a következőket írta: „Itteni barátaim közül – kevesen vannak! – arra szeretném felhívni a figyelmedet, akinek itt küldöm néhány festménye fotográfiáját: Vinkler Lászlóra. Kettő freskó, egy – az „*Apokalypsis*” – freskótervezet, a festmény pedig legkisebb leányom, Lucia képe. Most olvastattam el Vinklerrel a magyar művészetéről szóló könyvecskédet, mert rendkívül intelligens és komolyan fogékony fiatalember, s ő kért, hogy küldjem el Neked a fényképeket” (MTAKK Ms 4588/5: 246-247). Novemberben pedig némileg csalódottan a számára ingerszegény környezettől ezeket a sorokat vetette papírra: „Itt Szegeden az egy Vinkler Lászlón, a festőn kívül alig van felnőtt férfi, akivel egyáltalán szót lehetne váltani, de mert az ember mégis belé-belé ütközik a többiekbe is, rosszabb ez a Te magányodnál” (MTAKK Ms 4588/7: 300-301).

Továbbá Kerényi ismertette meg Vinklert Szondi Lipóttal (1893-1986), a hazai mélylélektan egyik kiemelkedő alakjával, aki levelezett is a festővel. A három levelet Lengyel András közölte, melyek közül a következő részlet különösen érdekes, kiváltképp az eddig említettek szempontjából: „Egyre világosabb lesz előttem, hogy; mily nagyok a Te lehetőségeid. Olyan kivételesen mély, irracionális tudattalan birodalom tudatos tulajdonosa vagy, hogy csak egészen kivételesen kegyetlen sorsfordulatok akadályozhatnának meg abban, hogy kimaradj korunk legnagyobb festőinek sorából. Ilyen gonosz csapás volna, ha benned a „racionális” elem legyűrné a vulkanikus erejű irracionálisodat” (Lengyel 2001: 147). E részlet is megerősít bennünket abban, hogy Vinkler egyszerre intellektualizálódó, de párhuzamosan a mélyrétegekbe lehatoló művészetére milyen várakozással tekintettek.

Visszatérve Kerényihez, a festő számára a társadalmi és szakmai segítségeken és kapcsolatokon kívül még gyümölcsözőbb volt, hogy az európai gondolkodó felnyitotta érdeklődését a görögség, az ősi mítoszok iránt, mely a további négy évtizedben fundamentálisnak bizonyult. Vinkler maga utalt rá, hogy könyvtárában őrizte a *Homéroszi Himnuszok*nak (Devecseri Gábor fordításában) Kerényi Károlynak az eleusisi misztériumokról szóló bevezető tanulmányával megjelent kötetét, melynek dedikációja így szólt: „Vinkler Lászlónak a szegedi találkozásra emlékeztül 1941 decemberében Kerényi Károly.” A későbbiekben a festő így nyilatkozott: „Ez a tanulmány meghatározó volt számomra: a nász mítoszának széles alapokon való értelmezését adta. Életművem valójában magában hordozta a kérdés magyát, választ a továbbiakban már sohasem kerestem rá Kerényi nélkül”

(Vinkler 1980: 393-410, 403; Felolvasóülés a Dugonics-Társaságban 1942).

A Kerényivel folytatott, szerteágazó távlatokat nyitó beszélgetések hatása apránként beépült az oeuvre-be, s a műteremben születő új munkák szinte mind magukon hordozták a görögség inspirációit, a mítoszok időtlenségét. Fontos, teoretikus, ars poeticának is beillő – posztumusz megjelent – munkájában, a *Művészet és mitológiában* kifejtette, hogy a számottevő váltást festészetében – éppen az elemzett időszakban – a *Kentaurok és Lapithák harca* című monumentális kompozíciójában érte el (Vinkler 1980: 393-410, 403; Felolvasóülés a Dugonics-Társaságban 1942). A festmény színeiben a fekete alakos görög vázák hatását mutatja, míg a kubizmus és a futurizmus szerkezeti elvei érvényesülnek a kép síkjában. Másik ekkori sarkalatos művének, a Tavasznak két változatban elkészített, dinamikus kompozíciói egyaránt igen jól érzékeltetik a klasszikus leány mítoszok szürreális, illetve kubisztikus-futurisztikus parafrázisait.⁶ Ezek – az idézett portrékat követő – művek már Vinkler festészetének új csiráit hordozták, melyek folytatásaként létrejött különböző sorozatok a következő négy évtizedben rangos helyet kellene, hogy biztosítanak alkotójuknak a modern magyar művészetben.

Végezetül essék néhány szó Kerényi és Vinkler későbbi viszonyáról, melynek kibontakozását a földrajzi távolságon túl a politikai, világnézeti képzeletbeli sorompók is tovább nehezítették. Kerényi 1943-as svájci emigrációja után kapcsolatuk több évtizedre megszakadt – bár Vinkler 1947-ig Kerényi szegedi lakásában lakott, abból a prózai célból, hogy azt másnak ne utalhassák ki –, de a művész egyik Fülep Lajoshoz írt leveléből tudjuk (MTAKK Ms 4590/210: 402-403), hogy 1967 nyarán Olaszországban újra találkoztak, amit egy asconai összejövétel is követett, melyet 1968 augusztusában – egy három napos látogatás erejéig – még egyszer megismételtek (MTAKK Ms 4588/52: 410-411). Szintén a Fülep levelezés szolgáltat további adatokat a két „szegedi” barát más találkozóira. 1970. január 21-én a Kerényi házaspár és Vinkler Rómából üdvözlötték a professzort (MTAKK Ms 4590/126: 520). Egy hónappal később Vinkler írt Fülepnek, reflektálva annak korábbi válaszelevelére. Ebből megtudjuk, hogy Kerényi a Germán Archeológiai Intézetben dolgozott, Vinkler pedig hosszabb ideig tartó pármai portréfestői munkáját szakította meg egy öt napos római kirándulás kedvéért (MTAKK Ms 4590/11: 538-539). A találkozások emlékére Vinkler mindig egy-egy rajzot, grafikát, monotípiát ajándékozott Kerényiéknak, melyek végül egy szerencsés véletlennek köszönhetően szintúgy a szegedi közgyűjteménybe kerültek. 2009-ben a professzor Svájcban élő lánya, Cornelia Isler-Kerényi klasszika archeológus adományozta a műveket a múzeumnak (Becsei 2009: 24-27).

Láthattuk: a nemzetközi hírű tudós és az akkor még szellemi és stílári igazodásának lehetőségeit kereső, alakulóban lévő festőművész barátsága, ha a kapcsolat természetéből fakadóan eltérő módokon és különböző hatásokkal is, de mindkettejük számára esszenciális, egész alkotói pályájukat végig kísérő érdeklődés forrásává vált.

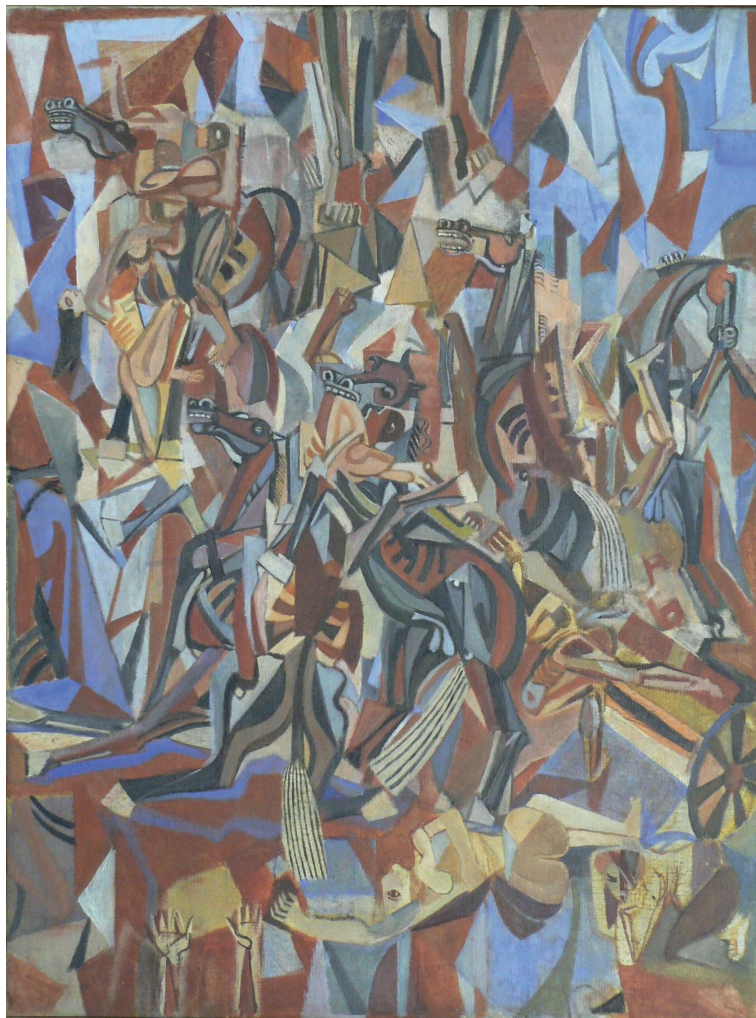
Az egykori Polgár utcai *atelier* csöndes magányában készült barátságportrék napjainkra szétszóródtak, különböző gyűjtemények őrzik egyes darabjait, csak nagy ritkán, egy-egy kiállítás erejéig kerülnek újra egymás mellé. A Móra Ferenc Múzeum gyűjteményében található Kerényi-képmás nemcsak Vinkler korai arcképfestészetének kiemelkedő példája, egy valamikori, a város kulturális életében meghatározó kör letűnt világának dokumentuma, illetve a professzor ikonográfiájának fontos eleme, hanem a festő fokozatos modernizálódásának és későbbi igazodásának is egyik jelentőségteljes mérföldköve.

1. sz. kép: Vinkler László: Kerényi Károly arcképe, Móra Ferenc Múzeum. Ltsz.: 83.57.1, 100 x 75 cm

2. sz. kép: Vinkler László: Somogyi Szilveszter, Móra Ferenc Múzeum. Ltsz.: 50.93.1, 80 x 60 cm

3. sz. kép: Vinkler László: Kentaurok és Lapithák harca, Móra Ferenc Múzeum. Ltsz.: 83.59.1, 147 x 110 cm

4. sz. kép: Vinkler László: Tavasz, Móra Ferenc Múzeum. Ltsz.: 99.64.1412, 123 x 125 cm

IRODALOM

- Bálint, Sándor (1981): A kultúra és az emberség biztonsága (Bálint Sándor válaszol Csapody Miklós kérdéseire). In: *Forrás*, 1981/6., 60-74. p.
- Bálint, Sándor (1943): Vinkler László freskói a somogyitelepi templomban. In: *Délmagyarország*, 1943. november 14., 9. p.
- Baróti, Dezső (1985): Sík Sándor emlékezete. In: Juhász Antal (szerk.): *Múzeumi Kutatások Csongrád Megyében*. Szeged: Móra Ferenc Múzeum, 198-207. p.
- Becsei, Péter (2009): Kerényi Károly emlékei: Vinkler-rajzok kalandjai Asconában. In: *Szeged: a város folyóirata: várostörténet, kulturális és közéleti magazin*, 2009/3., 24-27. p.
- Dorogi, Imre (1943): A Somogyi telepi templom új falfestményei. In: *Délvidéki Szemle*, 1943. II. évf., 527-528. p.
- Felolvasóülés a Dugonics-Társaságban (sz.n.) (1942). In: *Délmagyarország*, 1942. január 29., 6. p.
- Gáspárné Zauner, Éva (1985): Kerényi Károly szegedi évei. In: Juhász Antal (szerk.): *Múzeumi Kutatások Csongrád Megyében*. Szeged: Móra Ferenc Múzeum, 188-197. p.
- Gáspárné Zauner, Éva (1992): Vinkler László önarcképei. In: Juhász Antal – Lengyel András (szerk.): *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1991/92-1*. Szeged: Móra Ferenc Múzeum, 313-330. p.
- Január 3-án, vasárnap zárul Vinkler László képkiallítása (sz.n.) (1942). In: *Délmagyarország*, 1942. december 30., 8. p.
- Karácsony a képzőművészetben (sz.n.) (1942). In: *Délmagyarország*, 1942. december 20., 10. p.
- Kerényi professzor előadása Vinkler László képkiallításán (sz.n.). In: *Délmagyarország*, 1942. december 22., 6. p.
- László, Gyula (1985): Vinkler László rajzairól. In: Juhász Antal (szerk.): *Múzeumi Kutatások Csongrád Megyében*. Szeged: Móra Ferenc Múzeum, 208-212. p.
- Lengyel, András (2001): Szondi Lipót három levele. In: *Thalassa*, 2001/1., 146-150. p.
- Nátyi, Róbert (2019a): „... most kell nekifogni, különben elfut az idő...” Murális törekvések Vinkler László festészetében (1936-1943). In: M. Pelesz Nelli (szerk.): *Tudomány, oktatás, kultúra a két világháború közötti Magyarországon*. Szeged: Radnóti Szegedi Öröksége Alapítvány, 278-302. p.
- Nátyi, Róbert (2019b): Vinkler László: Sík Sándor portréja. Szeged, 1942. In: Koltai András (szerk.): *Hitre, tudásra: A piaristák és a magyar művelődés II*. Budapest: Piarista Rend Magyar Tartománya - Budapest Történeti Múzeum, 187-189. p.
- Péter, László (1970): A kettős végtelen. Sík Sándor válogatott munkái. In: *Tiszatáj*, 1970/7., 694-695. p.
- Sík Sándor új drámája, az Égigérő torony a szegedi színházban kerül színre (sz.n.) (1943). In: *Délmagyarország*, 1943. október 31., 9. p.
- Szász, Ferenc (1943): Az égig érő torony: Sík Sándor színművének bemutatója. In: *Délmagyarország*, 1943. december 2., 7. p.
- Szelesi, Zoltán (1975): Szeged képzőművészete. In: Trogmayer Ottó (szerk.): *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1972/73-2*. Szeged: Móra Ferenc Múzeum.
- Szelesi, Zoltán (1968): Vinkler László. In: *Tiszatáj*, 1968/6.,

527-530. p.

Temesváry, József (1942a): Műterem látogatás Vinkler László festőművésznél. In: *Délmagyarország*, 1942. május 13., 4. p.

Temesváry, József (1942b): Vinkler László képkiallítása. In: *Délmagyarország*, 1942. december 13., 10. p.

Tóth ifj., László (1940): Ezüst ködben úszott az Etna. Látogatás Vinkler László festőművésznél. In: *Szegedi Új Nemzedék*, 1940. október 30.

Vinkler, László (1980): Művészet és mitológia. In: Trogmayer Ottó (szerk.): *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 1978/79-1*. Szeged: Móra Ferenc Múzeum, 393-410. p.

FORRÁSOK

- Kerényi Károly levele Fülep Lajosnak, Szeged, 1942. V. 27. MTAK Kézirattár, Ms 4588/5. *Fülep Lajos levelezése IV*. 1452., 246-247. p.
- Kerényi Károly levele Fülep Lajosnak, Szeged, 1942. XI. 26. MTAK Kézirattár, Ms 4588/7. *Fülep Lajos levelezése IV*. 1489., 300-301. p.
- Szondi Lipót levele Vinkler Lászlónak, 1943. VII. 22. 147.
- Vinkler László és a Kerényi-házaspár levele Fülep Lajoshoz, 1970. január 21. MTAK Kézirattár, Ms 4590/126. *Fülep Lajos levelezése VII*. 3154., 520. p.
- Vinkler László levele Fülep Lajosnak, 1970. MTAK Kézirattár Ms 4590/11. *Fülep Lajos levelezése VII*. 3179., 538-539. p.
- Vinkler László levele Fülep Lajosnak, Szeged, 1968. VI. 20. MTAK Kézirattár, Ms 4590/210. *Fülep Lajos levelezése VII*. 2992. 402-403. p.
- Vinkler László levele Fülep Lajosnak, Szeged, 1968. VIII. 18. MTAK Kézirattár, Ms 4588/52. *Fülep Lajos levelezése VII*. 3006., 410-411. p.

JEGYZETEK

¹ Gáspárné Zauner Éva egy másik tanulmányában is érinti a kör történetét: Gáspárné Zauner (1992)

² Gépiratának másolata, autográf javításokkal a MFM képzőművészeti Gyűjtemény Vinkler-anyagában.

³ Vinkler László: *Sík Sándor piarista provinciális portréja*. Olaj, fa, vászon. 103 x 80 cm. Piarista Múzeum, ltsz.: 2011.28.1.P.

⁴ Vinkler nem csak ezt a portrét készítette tudós barátjáról. Ismert egy konvencionálisabb megoldást alkalmazó, a tudósportrék ikonográfiai megoldásait hívebben követő festménye is, ahol a professzor laboratóriumában éppen mikroszkópja fölél hajol.

⁵ Vinkler László: *Kerényi Károly portréja*. Olaj, vászon. J.j.l.: *Vinkler László*. Móra Ferenc Múzeum, ltsz.: 83.57.1

⁶ Egyik változata, a *Tavaszi I.* a Móra Ferenc Múzeumban található, ltsz.: 99.64.1412

Additions to the Margin of a Friendly and Spiritual Relationship in Connection With László Vinkler's Portrait of Károly Kerényi

Róbert Nátyi

Between 1941 and 1943 a group of friends got together on Thursdays in the studio of the painter László Vinkler (1912-1980) at Polgár Street. The members of this company were: scientist Albert Szent-Györgyi, classical scholar Károly Kerényi, physician István Ruzsnyák, ethnographer Sándor Bálint, literateur Dezső Baróti, Piarist professor and literateur Sándor Sík. Historian Hermann Egyed and conductor Ferenc Fricsay also appeared at these gatherings. Vinkler's connection with this intellectual circle was essential for the development of his later career as a young artist who returned home after the Roman Fellowship (1936). He also painted the portraits of several members (Sándor Sík, Albert Szent-Györgyi, etc.) which not only commemorated their friendship but also demonstrated the rare, intellectual community of the outstanding, cultural creators of the era. Among the scattered portraits we can find a portrait of Kerényi in the collection of the Ferenc Móra Museum, which is not just an outstanding example of Vinkler's early portrait painting and an important piece of the professor's iconography but also a milestone in the painter's gradual modernization and later alignment.

After Kerényi's emigration to Switzerland in 1943, their relationship was broken for several decades – although Vinkler lived in Kerényi's apartment in Szeged until 1947; but we know from a letter from the artist to Lajos Fülep that they met again in Italy in the summer of 1967, followed by a meeting in Ascona. The latter was repeated once again in August 1968 for the duration of a three-day visit.

In addition to stylistic analysis, this study undertakes to analyze the important period in Vinkler's emerging pictorial style, later focusing on the roots of intellectual alignment throughout his oeuvre, while recalling the analogies of cultural history and art history that played a role in the birth of the painting.

Móra Ferenc emlékezete közoktatási szövegek dimenziójában

Kovács-Krassói Anikó *

* Móra Ferenc Múzeum

Kulcsszavak

Móra Ferenc
közoktatás
múzeumpedagógia

Ferenc Móra
public education
museum education

Absztrakt

A szegedi Kultúrpalotában 2020-ban megnyíló Móra-kiállítás alkotó folyamata során izgalmas kérdés, hogy a leendő múzeumlátogatók milyen Móra-ismerettel érkeznek a tárlatot megtekinteni. Milyen előzetes tudáshoz lehet kapcsolódni akár az előkészületek, akár a múzeumpedagógiai tervezés során?

A legutóbbi oktatást szabályozó dokumentum, a Nemzeti Alaptanterv 2012-es verziója szerint a közműveltségi tartalmak között szerepel Móra Ferenc neve. Az 1–4. évfolyam számára a klasszikus magyar szerzők gyermekverseinek, elbeszéléseinek szerzői között van felsorolva névadónk, az 5–8. osztályban azonban már nem jelenik meg Móra-mű. Ez a helyzet annyiban árnyalódik, hogy léteznek Móra Ferenc nevét viselő iskolák, ahol a felső tagozatos diákok feltételezhetően többet foglalkoz(hat)nak Móra-művekkel. A középiskolás korosztály kizárólag abban az esetben találkozik Mórával, ha lakóhelye révén az érettségire való felkészülés során helytörténeti vonatkozásban előkerül egykori igazgatónk szellemi öröksége (Magyar nyelv és irodalom 2017). Előny vagy hátrány ez a kialakult helyzet? Mindezen felvetésekre igyekszik választ adni a tanulmány.

Bevezetés

A szegedi Móra Ferenc Múzeumban a 2019–2020-as év során – egy Európai Unió pályázatnak köszönhetően, fenntartói támogatással kiegészítve – múzeumtörténeti jelentőségű felújítás és átalakítás zajlik. A külső-belső megújítással és korszerűsítéssel párhuzamosan a kiállítások egy része is megújul. Egy látványos Móra-tárlat jön létre *Móra rengeteg* címmel, melynek középpontjában Móra természetszeretete, az élővilághoz fűződő viszonya áll. A látogatók találkozhatnak Móra életének történéseivel, műveivel, de személyes és hivatalos hangvételű levelezéseinek részleteivel is.

A kiállítás célcsoportja elsősorban az általános- és középiskolás korosztály, de a fiatal felnőtteknek, felnőtteknek és családoknak is hasznos időtöltést kínál. A szakmai előkészületek során a kiállítás tervezői és létrehozói elsősorban az iskolai csoportok sajátosságait tartják szem előtt. Az alkotási folyamatban nélkülözhetetlen azt végiggondolni, milyen előzetes ismerettel érkeznek a diákok a tárlatot megtekinteni? Milyen meglévő tudáshoz lehet kapcsolódni akár az előkészületek, akár a múzeumpedagógiai tervezés során?

Ezekre a kérdésekre jelen tanulmány keretei között háromféle módon keresem a választ.

Móra Ferenc jelenléte a közoktatás különböző platformjain

1. Az oktatásszabályozó dokumentumok

Elsőként a céloom azt megvizsgálni, hogy a magyar közoktatás jelenleg érvényben lévő oktatási tartalmat szabályozó dokumentuma mit ír elő a mórái életművel kapcsolatban.

A jelenlegi Nemzeti Alaptantervet¹ a 110/2012. (VI. 4.) Kormányrendelet tartalmazza, fő funkciója a közoktatás tartalmának elvi, szemléleti megalapozása, amely műveltségterületenként adja meg az elsajátítandó műveltségterületeket, fejlesztendő készségeket, képességeket, nevelési célokat. A 2012-es NAT ismeret- és

kompetenciaalapú, rendszerszerű működését a kerettantervek biztosítják. Míg a Nemzeti Alaptantervet a kormányrendelet, addig a kerettantervet a miniszteri rendelet szabályozza. A helyi tantervek mindezek alapján a helyi sajátosságokat figyelembe véve egy adott iskola tantervét jelentik (Polyecskó 2016).

A jelenleg hatályos Nemzeti Alaptanterv szerint Móra Ferenc műveinek tanítása az alábbi előirányzatok mentén jelenik meg az oktatás tartalmában.

A közműveltségi tartalmak felsorolásánál az 1–4. korosztály számára az *Irodalmi kultúra, művek értelmezése* alpont alatt a klasszikus magyar szerzők gyermekversei, meséi, elbeszélései; az egyszerű szerkezetű meseregények, gyermekregények felsorolásánál található meg Móra Ferenc neve. Konkrét műcímet a Nemzeti Alaptanterv – műfajának megfelelően – itt nem ad meg. Az 5–8. osztály számára ugyanezen alpont, vagyis az *Irodalmi kultúra, művek értelmezése* megjelölésénél már nem jelenik meg Móra Ferenc neve, opcionálisan sincs jelen a felső tagozatos korosztály számára. A 9–12. osztály számára megjelölt oktatási tartalmak között Móra Ferenc neve nem kerül említésre, a középiskolás évek alatt Móra Ferenc életművével nem találkoznak a diákok. A középiskolás korosztály abban az esetben találkozhat Mórával, ha lakóhelye révén az érettségire való felkészülés során helytörténeti vonatkozásban előkerül szellemi öröksége. Az Oktatási Hivatal által közreadott középszintű magyar irodalom érettségi tételsorának része a *Regionális kultúra és a határon túli irodalom* mint témakör (Nemzeti Alaptanterv 2012). Móra vonatkozásában konkrét példát említve Kiskunfélegyházán, Móra Ferenc szülővárosában Petőfi Sándor és Móra Ferenc az érettségi tételsor része.

2. Móra-intézmények Magyarországon

Annak feltérképezésére, hogy a leendő múzeumlátogatók milyen előzetes ismeretekkel érkeznek, rendhagyó és sajátos megközelítési mód azt megvizsgálni, hogy mit tud(hat)nak Móra Ferencről azok a diákok, akik az ő nevét viselő intézményből érkeznek. Van-e többlételemű tudásuk, illetve kötődésük Mórához? Jelen tanulmányban ennek feltérképezéséhez azt kutatom, hogy az adott intézmény legtranszparensabb felületén, az iskola honlapján milyen információ jelenik meg róla, illetve vele kapcsolatban. A tartalomelemzés módszerével megvizsgálom minden olyan szöveget, amelyet az adott intézmény közzétesz a névadóról.

Magyarországon jelenleg 35 olyan közoktatási intézmény van, amely Móra Ferenc nevét viseli, ebből 33 általános iskola, egy gimnázium és egy óvoda, általános iskola és gimnázium egyben. Az iskolák az ország legkülönbözőbb pontjain találhatóak, többségében életrajzi kapcsolódás nélkül. Móra Ferenc szülővárosában, alap- és középfokú tanulmányainak színhelyén, Kiskunfélegyházán két intézmény is az ő nevét viseli: a Constantinum Intézmény Móra Ferenc Általános Iskolája, valamint a Móra Ferenc Gimnázium. Budapesten, ahol egyetemi tanulmányait végezte (bár nem ehhez köthetően) összesen három intézmény viseli a nevét, Szegeden viszont, ahol életének jelentős részét töltötte, mára már nincsen Móra Ferencről elnevezett közoktatási intézmény.

2.1. A honlapok elemzése

Kutatásom során valamennyi intézmény honlapját megkerestem. Két kistéleplelésen elhelyezkedő általános iskolának nincsen saját honlapja, a település webes felületén találhatóak információk az oktatási intézményről. A két kivételtől eltekintve az intézmények többségének van saját webhelye, amely nyilvános felületet biztosít az iskolával kapcsolatos legfontosabb információk közzétételére leendő vagy az intézménybe járó diákok számára. Ezeket a felületeket vizsgálva érdeklődésem középpontjában először is az állt, létezik-e konkrét tartalom Móra Ferencsel kapcsolatban. A 35 iskola honlapját felkeresve 20 esetben találtam leírást Móra Ferenc életútjáról és életművéről, jellemzően a honlap Iskolatörténet/Iskolánkról/ Névadónk menüpont alatt.

Ezeket a szövegeket a tartalomelemzés módszerével vizsgálva elsőként a leggyakrabban említett kulcsszavak kerültek kiemelésre. A legtöbb névadói leírásban fellelhető kifejezések, gondolati egységek gyakorisági sorrendben a következők voltak: a Móra-szülők helyzete és foglalkozása, a szegénység és a legfontosabb életrajzi adatok (úgy mint első munkahely Felsőölvön, Szegedre költözés). Csupán ezek után következett a sorban alkotói sokoldalúságának ismertetése (a különböző "szakmák", foglalkozások, közéleti tevékenységeinek felsorolása), s ezeket követően a legfontosabb műveinek megemlézése. Azt, hogy ő gyermekíró (is) volt, ennél is ritkábban említették, ami azért is különösen érdekes adat, mert általános iskolásoknak szóló felületről van szó. További

érdekesség, hogy a Tanácsköztársaság idején történt politikai szerepvállalása viszont ugyanolyan arányban került megemlítésre a leírásokban, mint gyermekírói mivolta. Legismertebb írásainak rövid ismertetése mindezekről messze lemaradva, mindössze három honlapon volt fellelhető, csakúgy, mint a házassága Walleshausen Ilonával. Ugyanígy az ikonikus kortemuzsikáról is ugyanolyan súllyal esik szó, de nem mint a mű címe, hanem mint egyetlen gyermekkori játékszere jelenik meg.

Az iskolai honlapok gyakori sajátossága egy mottó kiválasztása, mely kvázi küldetéstudatot megfogalmazva jelenik meg. Mórának több ismert, gyakran használt tételmondata van. A Móra Ferenc nevet viselő iskolák leggyakrabban, összesen hat alkalommal a következő idézetet használták mottóként rövidebb vagy hosszabb változatban: „Nem vagyok nagy regiszterű orgona, kolompszó vagyok a magyar mezők felett, de fáradt emberek azt is szeretik hallgatni néha. Nem vagyok csillag, csak rózsetűz, de az, amíg ég, meleget tud adni egyszerű embereknek.” További idézetek egy-egy alkalommal jelennek meg mottóként: „Szívemben csak gyermekíró maradok én mindig, még mikor vezércikket írok is.” Szintén tételmondatként jelenik meg „A szeretet az élet,” „Szeresd a gyermeket, a lét fénye ő,”² valamint „Az emberek nem olyanok, amilyenek lehetnének, hanem olyanok, amilyenek lehetnek.” Figyelemreméltó azonban, hogy két olyan Móra-iskola is létezik a megvizsgáltak között, amely nem Móra Ferenc, hanem Szent-Györgyi Albert gondolatát használta mottóként.

A névadói leírások stílusát és szóhasználatát vizsgálva szembevetendő, hogy a szövegek nem a leendő vagy az adott iskolába járó diákoknak szólnak. Fennkölt, olykor patetikus stílusban méltatják Móra Ferenc emberi nagyságát és érdemeit, szóhasználatában olyan kifejezéseket, szófordulatokat használnak, mint „szeretett historizálni”, „írói pályájának delelőjére”, „önemésztő munkával élt”, „tündérien csillogó derűvel”. Az életidegen életmű-leírásokkal párhuzamosan bizonyos intézmények minden nyelvi igényesség nélkül, pongyola stílusban fogalmazták meg névadójuk bemutatását. Ezt a megállapítást támasztják alá a következő mondatok: “Ehhez a családban jó hagyományok adódtak.” „Egész politikai életét a börtön árnyékában töltötte, de valahogy mindig megúszta.” „Ő maga mindig megúszta a kellemetlenségeket, de senki se tudta, milyen kellemetlenség éri, aki jókat mond róla.” Olykor egy adott leíráson belül is különböző gondolati egységek különböző stílusban fogalmazódtak meg – feltételezhetően a szöveg szerkesztésekor többféle forrást felhasználva.

A honlapok névadói leírását elemezve áttekintettem, megfogalmaztak-e valamilyen kötődést Móra Ferenc életútjához, a szövegekből kiderült-e, mi volt a névadás motivációja, aktualitása.

A honlapokon összesen öt esetben, vagyis alig több mint 10%-ban fogalmazódik meg az, miért adták intézményüknek a Móra Ferenc nevet, illetve az, Móra miért követendő példa a diákok számára.

“Iskolánk névadója Móra Ferenc. 4 éve, 1995-től viseljük az ő nevét a gyerekek, a szülők és a pedagógusok kívánságára” – olvasható a rózsaszentmártoni Móra Ferenc Általános Iskola honlapján, melyből nem csak az derül ki, hogy demokratikus módon történt a névválasztás, hanem az is, hogy a tartalmat 20 évvel ezelőtt frissítették (mora-rszmarton.sulinet.hu 2019). A nyírturai Móra Ferenc Általános Iskola küldetése röviden, életrajzi leírás nélkül a következőképpen fogalmazódik meg: “Valljuk, s nap mint nap tettekkel is bizonyítjuk a névadónktól, Móra Ferencről örökölt szellemiséget: A szeretet az élet” (nytmfsuli.infora.hu 2019).

A nyíregyházi Móra Ferenc Általános Iskola a következő mondatokban fogalmazza meg névadójuk méltatását: “Móra Ferenc életében is a legnépszerűbb magyar írók közé tartozott; hatvan évvel a halála után még mindig az; nyilván így marad a jövőben is. Móra Ferenc könyveit jó olvasni: az olvasó gyönyörködik, néha együtt izgul a hősekkel, közben mosolyog, bár érzi, hogy tragédiákról van szó. Az olvasó szívébe zárja az író. Ha az irodalmi érték a szeretetreméltóság – márpedig ez is irodalmi érték lehet –, akkor Móra Ferenc helye a legelső között van. És talán nincs is még egy író, akinél annyira elválaszthatatlan egységben jelenik meg a derűs szelídség és a meg nem alkuvó, kemény férfiasság. És amúgy egész mellékesen, alighanem ő a legnagyobb magyar ifjúsági író. És ez önmagában sem kevés. De Móra ennél sokkal több” (mora-nyh.sulinet.hu 2019). Az időpontra utalás alapján kikövetkeztethető, hogy egy igen régi, 25 évvel ezelőtti tartalom olvasható Móráról az iskola honlapján, ugyanis Móra Ferenc 85 éve hunyt el.

A következő szöveg röviden fogalmazza meg az intézményi attitűdöt Móra iránt: „Móra Ferencet választottuk iskolánk névadójának, akinek élete, munkássága, határtalan emberszeretete példamutató.” A jászladányi Móra-iskola egy rövid életrajzi leírás végén „indokol” is a következő mondatokkal: „Mi az, amit ma is követendő példaként tekinthetünk? A tudás utáni vágy, az érdeklődés az ismeretlen iránt, embertársaink szeretete, tisztelete.

Törekvés a jobbra, szebbre tisztességes munkával. Ezt a kincset szeretnénk továbbadni a jövő nemzedékének mi is” (mora-jladany.sulinet.hu 2019).

A különböző iskolák honlapjait vizsgálva az tapasztalható, hogy – feltételezhetően azonos forrásokat használva – a névadói leírásnál előfordulnak hasonló vagy közel azonos szövegek. Így fordulhat elő, hogy bizonyos gondolati elemek többször is olvashatóak. „Móra Ferenc életében is a legnépszerűbb magyar írók közé tartozott, a halála után még mindig az; nyilván így marad a jövőben is. Móra Ferenc könyveit jó olvasni: az olvasó gyönyörködik, néha együtt izgul a hősökkel, közben mosolyog, bár érzi, hogy tragédiákról van szó. Az olvasó szívébe zárja az író. Ha az irodalmi érték a szeretetreméltóság – márpedig ez is irodalmi érték lehet –, akkor Móra Ferenc helye a legelső között van. Ő a legnagyobb magyar ifjúsági író. És ez önmagában sem kevés. De Móra ennél sokkal több” (redics.hu 2019). Az idézett mondatok *A magyar irodalom arcképcsarnoka* Mórát bemutató fejezetéből (Hegedűs 1995) szószerinti forrásként kerültek az iskolák internetes felületére.

A manifeszt tartalmi elemek gyakoriságát tekintve egyértelmű, hogy az életrajzi leírásokban Móra Ferenc családjának a szegénysége áll a középpontban. Ez olyannyira jellemző, hogy sokszor tartalmi pontatlanság, sőt, a túlzás eszközeit is felhasználva emelik ki ezt a tényt az iskolák („Móra Ferenc 1879. július 19-én született Kiskunfélegyházán egy szegényes kis kunyhóban.” „A család lakott Jászárokszálláson, Jászberényben, majd Szegeden.” „Móra Ferenc gyermekkorában úgy élt, mint a többi falusi gyerek.” „Egyetlen igazi játék a körtemuzsika volt, az olcsó kisvárosi portéka, melyhez görcsösen ragaszkodott, mint legdrágább kincséhez.” [moraf-rlak.hu 2019]).

A fenti részleteket olvasva az látszik, az iskolák névadói leírása egy saját(os) narratívát hozott létre a mórói életút bemutatásakor. Móra az elszegényedett paraszti család, szücsmester apa és kenyérsütő anya gyermekeként egy küzdelmes gyermekkor maga mögött hagyva a tanulásnak szentelte az életét – ezek azok a tipikus gondolatok, amelyeket a szövegek közvetítenek. Móra életéről az iskolai leírások a szegénység narratíváját alkotják meg. Kérdés lehet, vajon pedagógiai céllal teszik ezt, vagy a művein keresztül ezt az üzenetet tartják a legmarkánsabbnak?

Móra Ferenc szövegeinek egy részében a főhős kifejezetten nehéz körülmények közt küzdve, a tanulást és tudás lehetőségét különös értéként kezelve jelenik meg. Az írásokban konkrét utalással vagy némi áthallással saját gyermekkorára téve említést, az olvasók Mórát képzelik el a történetek főszereplőjeként. Gyáni Gábor (2016) szerint „a jelenből visszatekintő látószög pedig a magyarázatot kínálja, mint a megismerés kívánatos és lehetséges módozatát.” Ezt támasztja alá Szajbély Mihály (2016) narratíva-megközelítése, mely szerint az alapkérdés nem az, hogy egy narratíva igaz vagy sem, hanem az, hogy elfogadható, magyarázó és megvilágosító erejű vagy sem. A Móra-olvasó tehát a szövegek, illetve – jelen esetekben – az iskolai honlapok névadói leírásai alapján a nehéz sorsú gyermekkort rekonstruálja, mely önálló narratívává nőtte ki magát.

3. Az alsós tankönyvek vizsgálata

Erre a kérdésre választ adva, célszerű azt elemezni, melyek azok a Móra-művek, melyek kötelező vagy szabadon választható módon jelen vannak a tankönyvekben.

Az általános iskolai alsós tankönyveket vizsgálva az látható, hogy a mai magyar tankönyvpiacon jelentős átalakulás zajlik. 2017-ben, a tankönyvek ingyenessé tételét (ofi.hu 2017) követően megjelent az aktuális kormány által támogatott tankönyvcsalád, az Eszterházy Károly Egyetem Oktató- és Fejlesztő Intézete által összeállított *Újgenerációs tankönyv-sorozat*. Elemzésünk során elsőként a fent említett tankönyvekben keressük Móra Ferenc szövegeit.

A tankönyvcsalád az 51/2012. (XII.21.) számú EMMI rendelet 1. számú melléklete értelmében megfelel a *Kerettanterv az általános iskola 1–4. évfolyama számára megfogalmazott 1.2.1. Magyar nyelv és irodalom tantárgy előírásainak*. Ezt figyelembe véve az 1. osztályos tankönyvben két Móra-szöveget olvashatunk: a *Zengő ABC*-t, valamint a *Talpas* című írást. Irodalomtörténeti vonatkozású kiegészítés, hogy a *Zengő ABC* nem az eredeti, Móra által írt változatban közölt. Móra Ferenc „Jó az Isten jót akar” szöveggel írta a vers 12. sorát, mely 1925-ben, Voinovich Géza közreműködésével, a Kir. Magyar Egyetemi Nyomda által kiadott ábécéskönyvben jelent meg először. Az 1940-es évek végén változtattak a szövegen Vészits Endréné Móra Panka hozzájárulásával „Jó

az anya jót akar” mondatra. A dédunoka, Vészits Andrea a rendszerváltást követően megkereste a kiadókat az eredeti szöveg visszaállítására érdekében, ez több-kevesebb sikerrel történt.³

A 2. osztály számára írt kétkötetes *Olvasókönyv*ben három Móra-szöveg található: *A jó orvosság*, *A mi utcánk és a Madarak iskolája*. A harmadik osztályos olvasókönyv – szintén kétkötetes – *Olvasókönyvében* különböző tematikus egységekhez illeszkedve szintén három Móra-írás található meg olvasmányként: *A csókai csóka*, *A didergő király és az Anyának*. A negyedik osztályosoknak írt tankönyvben Móra Ferenc írásai a *Mondák, regék, legendák* témakörben jelennek meg (magyar monda, Móra Ferenc feldolgozása címkével ellátva), úgy mint a *Rege a csodaszarvasról*, *A hunok hazát keresnek*, *A magyarok útra kelnek és Árpád, a honalapító*.

A *Romi-Suli tankönyvsorozat*⁴ szerzői, Romankovics András és Romankovicsné Tóth Katalin az Elsős ábécés olvasókönyvet a hangoztató-elemző-összetevő módszerrel⁵ dolgozták ki. Ebben a tankönyvben összesen két Móra Ferenc-írás olvasható: *A csókai csóka* és a *Zengő ABC*⁶. A 2. osztálynak szánt tankönyvben egyetlen Móra-szöveggel, a *Kíváncsi hópelyhek* című írással találkozhatnak a kisiskolások. A harmadik osztályosok már öt Móra-szöveget találnak a tankönyvükben, *A századik könyv*, *A hadak útja*, *A kis bicebóca*, *A méhek trombitása* és a *Tükrös Kata* című írások különböző témakörökben vannak jelen az olvasókönyvben. A negyedik osztály olvasókönyve szintén öt Móra-olvasmányt tartalmaz: a *Vallató vacsora*, *A csaló*, *A szánkó*, *Makó és Kecskemét közt* és *A furulya* című írásokat.

A régi *Apáczai Kiadó tankönyvsorozatja* szintén az Eszterházy Károly Egyetem Oktatáskutató és Fejlesztő Intézetének gondozásában jelent meg új címmel és tartalommal, valamennyi évfolyamon más-más szerző vagy szerzőpáros közreműködésével. Az első osztályos tankönyv meghatározott időintervallumra (2018. május 16. – 2023. augusztus 31.) kapott tankönyvi engedélyt *Első olvasókönyvem* címmel. A tankönyv két Móra-írást tartalmaz: egy verset *Este* címmel, valamint *Az én titkaim* című olvasmányt. A másodikosoknak szánt, *Hétszínvarázs* című olvasókönyv 2018. május 23-tól kapott tankönyvi engedélyt. A tankönyv kilenc Móra Ferenc-szöveget tartalmaz teljes terjedelmében vagy részleteiben. A következő írások kötődnek Móra nevéhez: *A cinege cipője*, *Levelek hullása*, *Hulló pelyhek*⁷, *A csókai csóka*, *A fecskék*, *Hogyan tanultam meg olvasni*, *A könyvszé vált kakas*, *Nagyapó* és *A jó orvosság*. A tankönyvsorozat harmadik része, *Hétszínvirág* címmel hat Móra-művet, illetve műrészletet közöl. Az olvasókönyvben megjelenik A kis bicebóca története kétféle részletben, *A csaló*, *A szánkó* című kispróza művek, *Rege a csodaszarvasról*, *Az Isten kardja és az Árpád, a honalapító legendája* Móra tollából. A negyedik osztálynak szánt tankönyv *Hétszínvilág* címmel – mely 2016. március 29-én kapott tankönyvi engedélyt – összesen három Móra-olvasmányt tartalmaz. A diákok megismerhetik a *Sohse volt király bánata*, *A Kóchuszár és a Tiszteljék nagyjainkat!* című szövegeket részletként.

A szegedi székhelyű *Mozaik Kiadó tankönyvsorozatja* 2013 óta adja ki változatlanul olvasókönyveit az alsó tagozatos korosztály számára. Tartalma a hatályos kerettanterv előírásainak megfelelően szerkesztett, valamennyi kötet szerzője Földvári Erika. Az *Ábécés olvasókönyv* 1. osztályos gyermekeknek *A méhek trombitása*, *A cinege cipője*, *A csókai csóka*, *Megjötték a fecskéink*, *Zengő ABC*⁸, *Az első könyvem*, *Az én titkaim*, *Szeretem én nagyon* című írásokat tartalmazza. A 2. osztályosok *Olvasókönyve* összesen tizenöt teljes szöveget vagy szövegrészletet közöl Móra Ferenc-től, a következő címekkel: *Az olvasókönyv*, *A kis bicebóca*, *A kis bicebóca ebédje*, *A cinege cipője*, *A makk-vitéz*, *Nagyapó*, *A Mitvisz meg a fiai*, *Kíváncsi hópelyhek*, *Hogyan tanultam meg olvasni*, *Mindenféle házakról*, *Madarak iskolája*, *A bal kéz*, *A virágok panasza*, *Bölcs Palkó*, *A világ vándora*. A harmadikosok tankönyve különböző tematikus válogatásban a következő írások vagy azok részleteit ismerteti: *Szeptemberi emlék*, *A cinegék királya*, *Szép karácsony szép zöld fája*, *A két Forintos*, *Anyának*, *Rege a csodaszarvasról*, *A hunok hazát keresnek*, *Az Isten kardja*, *Árpád, a honalapító*, *Hunyadi kardja*. A tankönyvsorozat utolsó kötete, az *Olvasókönyv negyedik osztályosoknak* tizenegy szöveget közöl különböző témakörök részeként. A közölt írások a következők: *Három Matyi*, *Felhőországban*, *Nagy ebéd volt nálunk*, *A szánkó*, *A becsei molnárok*, *A karcagi mák*, *Az utolsó szegedi bég*, *Csikáló*, *A kis kuruc*, *Furfangos Tamádi*, *Kevély Kereke*.⁹

Az *Újgenerációs tankönyvsorozat* 4. osztály számára összeállított *Anyanyelv és kommunikáció* című könyve a tulajdonnevek helyesírásának tanulásakor hozza fel példaként Móra Ferenc nevét, a róla elnevezett múzeumot és a közintézményeket. Rövid leírásban összefoglalja a Móra Ferencsel kapcsolatos alapvető tudnivalókat és érdekességeket.

Jelen tanulmány kizárólag a használatban lévő tankönyvek vizsgálatára vállalkozott. Az elemzés során az látható, hogy a legújabb kiadású, Újgenerációs tankönyvek közül a legkevesebb Móra-szöveget, míg a

hagyományosnak tekinthető, legtöbb kiadást megért Mozaik Kiadó olvasókönyveiben olvashatóak Móra-írások a legnagyobb számban. A tankönyvek szövegeinek elemzése során az is látható, hogy nem csupán a szövegek mennyisége változott, hanem a szövegtípusok is. A hagyományosnak tekinthető ún. „mozaikos” tankönyvekben nagyobb arányban olvashatóak önéletrajzi ihletésű írások, melyekben sokkal erőteljesebben jelenik meg a szegénység témaköre. Az Újgenerációs tankönyvek olvasmányjaiban a négy év során egyetlen szövegben sincs jelen Móra gyermekkorának vagy főhőseinek mélyszegénysége, míg a Mozaik Kiadó által kiadott tankönyvekben már a 2. osztálytól megjelennek. A Romi-Suli tankönyvek olvasói csupán a negyedik osztályban találkozhatnak a szegénység leírásával, míg a volt Apáczai Kiadó tankönyveiben szintén már a 2. osztályban jelennek meg Móra életének történéseit tartalmazó írásai.

Kiegészítés

Közoktatási szempontból jelentős változás zajlik a tanulmány megírásával párhuzamosan. 2020. február 1-jén nyilvánosságra hozták a Nemzeti Alaptanterv 2020-as verzióját,¹⁰ melyet 2020. szeptember 1-jén vezetnek be az első, az ötödik és a kilencedik évfolyamokon. A sokat vitatott és megosztó közoktatási dokumentum a magyar nyelv és irodalom tanítására vonatkozó óraszámait csekély mértékben csökkenti, ám ez nem vonatkozik az általunk vizsgált korosztályra. Az alaptanterv az 1–4. osztály számára összeállított „Alkotók, művek a gyermekirodalomból” felsorolásnál nem említi egyetlen szerző nevét sem, ám a Nemzeti Alaptantervhez kapcsolódó, azt kiegészítő Kerettanterv az általános iskola 1–4. évfolyama számára különböző struktúrában javasolja Móra Ferenc műveinek tanítását. Az alsós évfolyamokon a törzsanyag között szerepelnek *A cinege cipője*, *A hunok hazát keresnek*, *Az Isten kardja*, *Furfangos Támadi* és *Kevély Kereki* című Móra-művek, illetve törzsanyaghoz kapcsolódó kiegészítő tartalomként a *Levelek hullása*, *A csókai csóka*, *Zengő ABC*, *A kíváncsi hópelyhek*, *Harmatos zöld fűben...* és *Bem apó kisdobosa* című Móra-írások (Kerettanterv az általános iskola 1-4. évfolyama számára 2020). Mindenképpen figyelemreméltó tény, hogy az új kerettantervi ajánlás sem törzsanyagként, sem kiegészítő tartalomként nem említi Móra Ferenc klasszikusát, a Kincskereső kisködmönt, nem csupán teljes terjedelmében, hanem részleteiben sem. A Nemzeti Alaptanterv az 5–8. évfolyam számára az „Alkotók” pontban felsorol neveket, amelyek között Móra Ferenc nevét is említi. A kiegészítő kerettantervben egyetlen Móra-mű jelenik meg; a „Választható ifjúsági vagy meseregény” alpontban a Csilicsali Csalavári Csalavér van feltüntetve Szabó Magda: *Tündér Lala*, Fekete István: *A koppányi aga testamentuma* és *Bogáncs* című regényeinek egyik alternatívájaként (Kerettanterv az általános iskola 5-8. évfolyama számára). A 9–12. évfolyam számára a Nemzeti Alaptanterv és az azt kiegészítő kerettanterv nem tesz említést Móra Ferenc egyetlen művéről sem (Kerettanterv a gimnáziumok 9-12. évfolyama számára 2020).

A fent említett változások fényében mindenképpen fontos lesz elemezni, hogy a 2020 őszen piacra kerülő tankönyvek milyen módon építik be a NAT 2020 irányelveit és a kerettantervben megfogalmazott pontosításokat.

Összegzés

A tanulmányban – a célkitűzésnek megfelelően – azt vizsgáltam meg, Móra Ferenc írásai pontosan hol és hogyan jelennek meg a mai közoktatásban. Ezt kutatva elemeztem a jelenleg hatályban lévő Nemzeti Alaptanterv erre vonatkozó előírásait, a Móra Ferencről elnevezett oktatási intézmények honlapjain a névadói leírásokat és a jelenleg hatályos tankönyvek olvasmányait – tettem mindezt azért, hogy képet kapjak a Móra-múzeumba és a leendő Móra-kiállításba látogató diákok előzetes tudásáról.

A tankönyvelemzések során tetten érhető egy tendencia arra vonatkozóan, hogy az újabb kiadású tankönyvekben egyre kevesebb Móra-művel találkozhatnak a diákok. Az is látszik, hogy a Móra-iskolák névadói leírásai nincsenek összhangban az intézményben megszerzett tudás tartalmával. A következőkben ennek mélyebb megismerése érdekében célszerű megkeresni az adott intézményeket. A kérdőíves kikérdezés során azt érdemes feltérképezni, hogy milyen rendezvények, extracurriculáris programok és tartalmak jelennek meg az iskolában névadójukhoz köthetően.

A leendő Móra-kiállítás látogatóit fogadva arra készülhetünk, hogy a diákok kevés előzetes ismerettel rendelkeznek Móra Ferencről. Ez szoros összefüggésben áll az alsós tankönyvek Móra-szövegeinek csekély

számával, valamint azzal, hogy a felső tagozatban és a középszintű oktatásban már egyáltalán nincsenek jelen Móra-művek.¹¹ A készülő kiállításban azt a Móra Ferencet szeretnénk bemutatni, akit talán kevésbé ismernek a közoktatás (volt) résztvevői: az örökké aktuális, jó humorú, természetszerető embert, a „zöld” Mórát, akinek írásain keresztül meglevenedik gondolatvilága és hibáival együtt szerethető karaktere.

Újgenerációs	Zengő ABC Talpas	A jó orvosság A mi utcánk Madarak iskolája	A csókai csóka A didergő király Anyának	Rege a csodaszarvasról A hunok hazát keresnek A magyarok útra kelnek Árpád, a honalapító
Romi-Suli	A csókai csóka Zengő ABC	Kíváncsi hópelyhek	A századik könyv A hadak útja A kis bicebóca A méhek trombitása Tükrös Kata	Vallató vacsora A csaló A szánkó Makó és Kecskemét közt A furulya
AK	Este Az én titkaim	A cinege cipője Levelek hullása Hulló pelyhek A csókai csóka A fecskék Hogyan tanultam meg olvasni A könyvvé vált kakas Nagyapó A jó orvosság	A kis bicebóca A csaló A szánkó Rege a csodaszarvasról Az Isten kardja Árpád, a honalapító	Sohse volt király bánata A Kóchuszár Tiszteljük nagyjainkat!
Mozaik	A méhek trombitása A cinege cipője A csókai csóka Megjötték a fecskéink Zengő ABC Az első könyvem Az én titkaim Szeretem én nagyon	Az olvasókönyv A kis bicebóca A kis bicebóca ebédje A cinege cipője A makk-vitéz Nagyapó A Mitvisz meg a fiai Kíváncsi hópelyhek Hogyan tanultam meg olvasni Mindenféle házokról Madarak iskolája A bal kéz A virágok panasza Bölcs Palkó A világ vándora	Szeptemberi emlék A cinegék királya Szép karácsony szép zöld fája A két Forintos Anyának Rege a csodaszarvasról A hunok hazát keresnek Az Isten kardja Árpád, a honalapító Hunyadi kardja	Három Matyi Felhőországban Nagy ebéd volt nálunk A szánkó A becsei molnárak A karcagi mák Az utolsó szegedi bég Csikaló A kis kuruc Furfangos Támadi Kevély Kereki

1. sz. melléklet: A különböző tankönyvcsaládokban található Móra-művek felsorolása évfolyamonkénti bontásban, 1–4. évfolyam.

IRODALOM

- Gyáni, Gábor (2016): Esemény és narratíva: a múlt és a jelen mint nézőpont. In: *A történelem mint emlék(mű)*. Elérhető: http://real.mtak.hu/46030/1/Gyani_A_tortenelem_mint_emlekmu_u.pdf. Letöltés időpontja: 2019. november 19.
- Hegedűs Géza (1995): *A magyar irodalom arcképcsarnoka*. Elérhető: <https://mek.oszk.hu/01100/01149/html/mora.htm> Letöltés időpontja: 2019. december 4.
- Ingyenesen biztosítja a megújult tankönyveket az állam (2017). In: *ofi.hu* Elérhető: <http://ofi.hu/hir/ingyenesen-biztositja-megujult-tankonyveket-az-allam> Letöltés időpontja: 2019. december 4.
- Móra Ferenc (1907): *Könnyes Könyv*. Elérhető: <https://mek.oszk.hu/00900/00971/>
- Polyecskó Dóra (2016): *NAT – Kerettanterv – Helyi tanterv – Tanmenet: Rugalmas tanmenet*. Elérhető: <https://neteducatio.hu/nat-kerettanterv-helyi-tanterv-tanmenet-rugalmas-tanmenet> Letöltés időpontja: 2019. december 10.
- Szajbély Mihály (2016): *A homokvárépítés öröme*. Elérhető: <https://mek.oszk.hu/16000/16025/16025.pdf>. Letöltés időpontja: 2019. december 15.

FORRÁSOK

- Jászladányi Móra Ferenc Általános Iskola. Elérhető: <http://morajladany.sulinet.hu> Letöltés időpontja: 2019. december 7.
- Kerettanterv az általános iskola 1–4. évfolyama számára* (2020). Elérhető: https://www.oktatas.hu/kozneveles/kerettantervek/2020_nat/kerettanterv_alt_isk_1_4_evf Letöltés időpontja: 2020. május 7.
- Kerettanterv az általános iskola 5–8. évfolyama számára* (2020). Elérhető: https://www.oktatas.hu/kozneveles/kerettantervek/2020_nat/kerettanterv_alt_isk_5_8/ Letöltés időpontja: 2020. május 7.
- Kerettanterv a gimnáziumok 9–12. évfolyama számára* (2020). Elérhető: https://www.oktatas.hu/kozneveles/kerettantervek/2020_nat/kerettanterv_gimn_9_12_evf/ Letöltés időpontja: 2020. május 7.
- Magyar nyelv és irodalom. A vizsga leírása* (2017). Elérhető: https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/erettsegi/vizsgakovetelmenyek2017/magyar_nyelv_es_irodalom_vl.pdf Letöltés időpontja: 2019. december 4.
- Nemzeti Alaptanterv* (2012). Elérhető: https://ofi.hu/sites/default/files/attachments/mk_nat_20121.pdf Letöltés időpontja: 2019. november 26.
- Nemzeti Alaptanterv (2020)*. Elérhető: <https://magyarkozlony.hu/3288b6548a740b9c8daf918a399a0bed1985db0f/megtekintes> Letöltés időpontja: 2020. május 7.
- Répcselki Móra Ferenc Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola*. Elérhető: <https://www.moraf-rlak.hu> Letöltés időpontja: 2019. december 11.
- Rédicsi Móra Ferenc Általános Iskola*. Elérhető: <http://www.redics.hu/oldal.php?id=7> Letöltés időpontja: 2019. december 11.
- Rózsaszentmártoni Móra Ferenc Általános Iskola*. Elérhető: <http://www.mora-rszmarton.sulinet.hu> Letöltés időpontja: 2019. december 12.
- Répcselki Móra Ferenc Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola*. Elérhető: <https://www.moraf-rlak.hu> Letöltés időpontja: 2019. december 11.
- Rédicsi Móra Ferenc Általános Iskola*. Elérhető: <http://www.redics.hu/oldal.php?id=7> Letöltés időpontja: 2019. december 11.
- Rózsaszentmártoni Móra Ferenc Általános Iskola*. Elérhető: <http://www.mora-rszmarton.sulinet.hu> Letöltés időpontja: 2019. december 12.

A MÓRA-ISKOLÁK WEBES ELÉRHETŐSÉGE:

XVI. kerületi Móra Ferenc Általános Iskola: <http://www.mora16.hu>
Bokodi Móra Ferenc Általános Iskola: <https://bokodisuli.gportal.hu>
Borsodnádasi Móra Ferenc Általános Iskola: <http://www.altisk-bnadasd.sulinet.hu>
Constantinum Intézmény Móra Ferenc Általános Iskolája,
Kiskunfélegyháza: <http://kecskemet.imami.hu/altalanos-iskolak/kiskunfelegyhaza-mora-ferenc-katolikus-altalanos-iskola>
Csepeli Móra Ferenc Általános Iskola: <http://moracsepel.hu>
Dombrádi Móra Ferenc Általános Iskola, Gimnázium és Alapfokú Művészeti Iskola: <https://dombradiiskola.wordpress.com>
Dunaújvárosi Móra Ferenc Általános Iskola és Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény: <http://www.mora-duj.sulinet.hu>
Endrefalvi Móra Ferenc Általános Iskola: <http://www.efalvaiiskola.sulinet.hu>
Érdi Móra Ferenc Általános Iskola: <http://moraiskola.erdcenter.hu/public/moraiskola/hu/index.html>
Fegyverneki Móra Ferenc Általános Iskola: <https://www.mora-fegyvernek.hu>
Hajdúdorogi Móra Ferenc Általános Iskola: <http://mora.hajdudorog.hu>
Jászládányi Móra Ferenc Általános Iskola: <http://mora-jladany.sulinet.hu>
Kántorjánosi Móra Ferenc Általános Iskola: <http://www.kantorjanosi.hu/kozsegunk/alapfoku-kozoktatasi-intezmenyek/mora-ferenc-altalanos-iskola/>
Kecskeméti Széchenyivárosi Arany János Általános Iskola Móra Ferenc Általános Iskolája: <http://keszeiskola.hu/mora-ferenc-altalanos-iskola/>
Kerekegyházi Móra Ferenc Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola: <http://www.mfai.hu>
Kesznyéteni Móra Ferenc Általános Iskola: <http://kesznyeten.hu/iskola.php>
Kiskunfélegyházi Móra Ferenc Gimnázium: <http://moragimi.sulinet.hu>
Kiskunmajsai Móra Ferenc Óvoda, Általános Iskola és Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény: <http://mora-majsa.sulinet.hu>
Kispesti Móra Ferenc Általános Iskola és Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény: <http://mora.kispest.hu>
Mályi Móra Ferenc Általános Iskola: <http://www.mora-malyi.sulinet.hu>
Mórahalmi Móra Ferenc Általános Iskola: <http://www.morahalom.sulinet.hu>
Mosonmagyaróvári Móra Ferenc Általános Iskola: <http://www.moraiskola.hu>
Nyíregyházi Móra Ferenc Általános Iskola: <http://www.mora-nyh.sulinet.hu>
Nyírturai Móra Ferenc Általános Iskola: <http://www.nyrtumsuli.infora.hu>
Rábatamási Móra Ferenc Általános Iskola: <https://moraferencaltalanosiskola.webnode.hu>
Répcelaki Móra Ferenc Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola: <https://www.moraf-rlak.hu>
Rédei Móra Ferenc Általános Iskola: <http://redemora.lapunk.hu>
Rédicsi Móra Ferenc Általános Iskola: <http://www.redics.hu/oldal.php?id=7>
Rózsaszentmártoni Móra Ferenc Általános Iskola: <http://www.mora-rszmarton.sulinet.hu>
Sülysápi Móra Ferenc Általános Iskola: <http://mora-sulytap.sulinet.hu>
Szigetújfalvi Móra Ferenc Általános Iskola: <http://www.morasuli.hu>
Taktaszadai Móra Ferenc Általános Iskola: <http://www.taktaszada.hu/iskola.php>
Valkói Móra Ferenc Általános Iskola: <http://iskola.valko.hu>
Zalakarosi Móra Ferenc Általános Iskola: <https://www.mora-iskola.hu>
Zuglói Móra Ferenc Általános Iskola: <http://moraiskolazuglo.hu>

ELEMZETT TANKÖNYVSOROZATOK:

Újgenerációs tankönyvek: Olvasókönyvek általános iskola 1-4. korosztály számára. Kiadó: Eszterházy Károly Egyetem / Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet.
Romi-Suli tankönyvek: Olvasókönyvek általános iskola 1-4. korosztály számára. Kiadó: Romi-Suli Könyvkiadó.
OFI-tankönyvek: Ábécés általános iskola 1-4. korosztály számára. Kiadó: OFI-Apáczai.
Mozaik tankönyvcsalád: Olvasókönyvek általános iskola 1-4. korosztály számára. Kiadó: Mozaik Kft.

JEGYZETEK

¹ A kutatómunka és a tanulmány megírásának, valamint megjelenésének időpontjában a 2012-es NAT van érvényben.

² Az idézet hibásan használt. A helyes citátum: „Szeresd a gyermeket! A lét napfénye ő.” (Móra 1907)

³ Az adatokat közölte: Vészits Andrea

⁴ A Romi-Suli Könyvkiadó és Továbbképző Műhely Mogyoród gondozásában megjelent tankönyvsorozat.

⁵ Szintetikus-analitikus, 1978 óta használt módszer, a tankönyv szerzőpárosának kidolgozásában.

⁶ A vers az eredeti szöveggel közölt.

⁷ A mű eredeti címe: Kíváncsi hópleyek

⁸ A vers 12. sora „Jó az anya jót akar” változatban közölt.

⁹ Az adatok összefoglalása az 1. számú mellékletben található.

¹⁰ A dokumentum elérhető a Magyar Közlönyben (Nemzeti Alaptanterv 2020).

¹¹ Amint már említettük, ez alól kivételt képez Kiskunfélegyháza, ahol az érettségi tételsor részeként a regionális kultúra egyik elemeként megjelenik Móra Ferenc életműve.

The Recollection of Ferenc Móra in the Dimension of Public Education Texts

Anikó Kovács-Krassói

During the creative process of the Móra exhibition, which opens in 2020 at the Ferenc Móra Museum in Szeged, it is an exciting question how well will future museum visitors know Ferenc Móra when they arrive to the exhibition. What kind of prior knowledge can we connect to during the preparations and the museum education planning?

According to the most recent document which regulates education, the 2012 version of the National Core Curriculum, the name of Ferenc Móra is in the public education curricula. In the 1st-4th grades Móra is listed among the authors of children's poems and short stories by classical Hungarian authors, but Móra's work no longer appears in the 5th-8th grade. This situation may be different in schools named after Ferenc Móra, where upper secondary students are presumably more interested in Móra's works. The high school students meet Móra only if the intellectual heritage of the author can be found in the context of local history during their preparation for graduation. Is this situation an advantage or a disadvantage? The study tries to answer all these questions.

Gyógyítás kommunikálva

Szegedi orvosi magánpraxisok Public Relations tevékenysége

Hegedűs Anita* – Bene Viktor** – Kiss Anett** – Kotroczó Kinga**

* Móra Ferenc Múzeum

** Szegedi Tudományegyetem, Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék

Kulcsszavak

Public Relations
egészségügyi kommunikáció
egészségügyi marketing
magánpraxis

Public Relations
health communication
health marketing
private practice

Absztrakt

Tanulmányunk középpontjában a Public Relations és az egészségügy kapcsolata áll a magánpraxisok tekintetében. Egy-egy magánpraxis online megjelenése ugyanis nagyban befolyásolhatja az adott praxis sikerességét, hiszen a 21. században legtöbb esetben az internetes keresések alapján találnak rá a potenciális páciensek az adott magánrendelésre. Ezért egy-egy magánklinika, magánrendelés honlapjának megjelenése, használhatósága, információtartalma meghatározza, mennyire tartják megbízhatónak a felhasználók – hiszen a bizalom az egyik legfontosabb alapja az orvos-beteg kapcsolatoknak.

Jelen kutatásunk során Szegedi magánpraxisok honlapjait vizsgáltuk PR-szemponatok alapján: egy 44 pontból álló szempontrendszer szerint pontoztuk, értékeltük a kijelölt oldalakat. Célunk volt feltérképezni, milyen tipikus problémákkal találkozunk, illetve mennyire tekinthetőek felhasználói szempontból minőségűek ezek az oldalak.

Marketing és PR az egészségügyben¹

A marketing egyre inkább jelentőséget kap az egészségügyben: különböző szakirodalmak, kézikönyvek, tanácsadó online weboldalak állnak rendelkezésre (például: Straub 2017), melyek a magánpraxisok számára kínálnak különböző segítséget a magánrendelések marketing-tevékenységének erősítése érdekében.

A marketing megfelelő kapocs lehet a szervezetek és a potenciális fogyasztók között, hiszen az egészségügyi információk egy speciális formáját képes nyújtani (Kay, 2007). Egy széleskörű szolgáltatási kínálat kialakításával és promotálásával az egészségügyi intézmények segíthetik intézményük előre jutását, versenyképességük erősítését (Elrod & Fortenberry 2018).

Fontos említést tenni az úgynevezett stakeholderekről, azaz érdekgazdákról az egészségügy tekintetében is. Ők azok, akik valamilyen közvetlen vagy közvetett kapcsolatban állnak egy szervezettel, legyenek akár személyek, akár csoportok (Chikán 2008). Kotler és társai (2008) az egészségügyön belül három érdekgazdacsoportot azonosítottak:

- a kezelésben részesültek (betegek, páciensek, fogyasztók és családjaik, baráti és egyéb közösségeik);
- a közszféra intézményei (ez országonként változhat, Magyarországon kiemelkedően meghatározó);
- magánszektor szereplői (beszállítók, finanszírozók, ellátók).

Jelen kutatásunk kapcsán főként az első és a harmadik kategóriát tekintjük relevánsnak.

Az egészségügyi marketingnek nincsenek erőteljes megkülönböztető jellegzetességei – véli Kotler és Clarke (1987). Véleményük szerint ennek legfőbb oka a nonprofit jelleg, felmerül tehát a dilemma, hogy a forprofit, magánjellelű egészségügyi szektorra értelmezhető-e ez az állítás. A különböző szereplők ugyanis különbözőképpen viszonyulnak a marketinghez; kritikus nézetek is megjelennek az egészségügyi marketing kapcsán, melyek a következők:

- drága, pénzpazarló,
- tolakodó,
- manipulatív,
- csökkenti az egészségügy minőségét,
- az egészségügyi intézményeket versenyre kényszeríti,
- felesleges keresletet teremt (Simon 2010: 38).

Ezek a kritikák a magánpraxisok esetében másképpen értelmezhetőek, mint a nonprofit szektor kapcsán. A pénzpazarlás kritikáját máris elvethetjük, hiszen nem közpénzből történik a marketingtevékenység finanszírozása. A tolakodás és manipuláció kritikája fennáll, azonban a tolakodás szintje a szenzitív téma és adatok, információk miatt jóval alacsonyabb, mint más területeken, a manipuláció pedig szintén kevésbé jelenik meg: a szervezetek igyekeznek valamilyen közösségi cél apropóján felépíteni marketingtevékenységüket (Simon 2010). Az egészségügy minőségének kritikája is felmerülhet a magánpraxisok tekintetében, hiszen ha valaki jól hirdet, kiváló színvonalú honlappal rendelkezik, az nem jelenti azt, hogy kiváló szakember is (Kotler 1987). Azonban egy egészségügyi magánszolgáltatás akkor is lehet alacsony minőségű, ha az adott praxis nem használ marketingeszközöket; tehát nem a marketing a felelős az alacsony színvonalért – állítja Simon (2010). A versenyhelyzet kritikája a magánpraxisoknál éppen ellentétes: az egészséges verseny rákényszeríti a szolgáltatókat, hogy magasabb minőségben végezzék tevékenységüket, ha hosszútávon szeretnének az egészségügyi magánszektorban fennmaradni. A felesleges kereslet kritikája is felmerül – ezt jogosnak tekinthetjük, hiszen előfordulhat, hogy feleslegesen vesznek igénybe egészségügyi szolgáltatásokat a páciensek, sőt, felesleges egészségügyi kockázatvállalás esete is fennállhat (például: plasztikai sebészet tekintetében). A magánszektor esetében viszont nem másoktól veszik el az erőforrásokat, mint a nonprofit szektornál, illetve a marketing nélkül is jelen van a felesleges kereslet (Simon 2010).

A marketingkommunikáció elemeként említi Simon (2010) a Public Relations területét az egészségüggyel kapcsolatban. Főként a termékpublicitás, a sajtókapcsolatok és a lobbizás egységét tartja a PR részének, ugyanakkor megemlíti az úgynevezett Marketing PR-t (MPR) is, szintén az egészségügy vonatkozásában (Simon, 2010). Az MPR alkalmas arra, hogy segítse az alap marketingtevékenységet, kiegészítse és hatékonyabbá tegye azt. Véleményünk szerint ide tartozik a weboldalak megfelelő, felhasználóbarát kialakítása és üzemeltetése is.

Szintén fontos fogalom az egészségügyi marketing kapcsán a márkázás, avagy branding területe. Randall (2000: 13) szerint „a márkázás alapvető stratégiai folyamat, amelynek megvalósításában a vállalat minden egysége részt vesz [...]; a márkának mindig értéket kell közvetítenie és ezt a fogyasztó szempontjából kell meghatározni; a márka folytonos kapcsolatban áll vásárlóival és fogyasztóival – ez a kapcsolat idővel változhat, de a vállalatnak állandóan azon kell munkálkodnia, hogy fennmaradjon.” McKinsey (1994) szerint mindemellett a márka része a versenyelőny megszerzésének is.

Rossiter és Percy (1997) úgy véli, hogy a kommunikációs célok meghatározásakor fontos lépés a márkatudatosság kialakítása (azaz a fogyasztó emlékezzen az adott márkára és képes legyen megkülönböztetni a többi márkától), a márkaattitűd figyelembe vétele (a potenciális fogyasztók felmérjék, hogy aktuális szükségletüket ki tudják-e elégíteni az adott márka használatával), valamint a márkamegvásárlási szándék elérése (a fogyasztók „magukat utasítják” egy márka kiválasztására). A márkázás tehát azért is fontos, mert versenyelőnyt jelenthet az adott szervezet számára (Lassar et al 1995; Sirisha & Kishore Babu 2014; DeVries & McKeever 2008): terjeszkedési lehetőséget adhat és megoldást nyújthat a versenytársak promóciós nyomásával szemben (Farquhar 1989), így az egészségügyi intézmények is elkezdtek hirdetéseket használni, hogy növeljék a márkaerejüket, az orvosok és beteg közötti bizalmi kapcsolat erősségét (Devers & Brewster & Casalino, 2003). Fokozottan igaz ez a magánszektor esetében.

A márkázás képes arra, hogy csökkentse a fogyasztói kockázatot egy-egy termék megvásárlásakor (Kim et al. 2008) – igaz ez az egészségügyi szolgáltatásoknál is. Az egészségügyi intézmények esetében az üzleti célok elérésének érdekében kulcselemet jelent a márkanév (DeVries & McKeever 2008 : Barbis 2012). A márkaépítés az egészségügyben mindenki feladata (Stevenson, 2006) – tehát szükséges hozzá a munkatársak,

kollégák pozitív hozzáállása és lojalitása is (Grensing-Pophal 2011; Stevenson 2006).

Az online márkázás szintén fontos eleme az egészségügyi marketingnek és PR-nek, hiszen ennek a szektornak is szembe kell néznie az internet gyors terjedésének és fontosságának jelenségével (Valjak & Draskovic 2011). A betegek nézőpontja komoly változásokon ment ugyanis keresztül: egy-egy probléma kapcsán a páciensek az interneten keresnek diagnózist és kezelési lehetőségeket, a korábbi erősteljes beteg-orvos bizalom átalakulóban van (Kay 2007).

Az online márkázás fontos eszköze a weblapok használata (Janal 1998). Az egészségügyi intézmények is felismerték már ezt a szükségletet, hiszen ahogyan korábban említettük: a betegek többsége az internetről tájékozódik az orvos meglátogatása előtt és után is (Thomas 2008). Noha a nonprofit szektorban a kórházaknak kihívást jelenthet egy korszerű honlap üzemeltetése: a legnagyobb problémaként jelölték meg egy kutatás során a weblapfejlesztéshez és folyamatos -menedzseléshez szükséges munkaerő hiányát (Shepherd & Fell 2003), mely napjainkban is mindenképpen jelenlévő probléma, mely az anyagi erőforrások hiányával indokolható. Ez a jelenség előfordulhat a magánsectorban is, amikor egy-egy magánpraxis nem ismeri fel az online jelenlét minőségének fontosságát. Ezt támasztja alá az is, hogy a potenciális páciensek nem csak konkrét magánrendelésekre keresnek rá, hanem betegségekre is: ha egy magánrendelés honlapja általános, betegségekkel kapcsolatos információt is tartalmaz, az mindenképpen versenyelőnyt jelent. A páciens a betegség tüneteinek, kezelési módjainak, stb. elolvasása után nagyobb valószínűséggel választ kezelőorvost az adott weboldaltól (Laing et al. 2002).

A weboldalak megfelelő kialakítása tehát nagyban befolyásolhatja a fogyasztói magatartás alakulását: a felhasználói élmény megerősítheti vagy éppen meggyengítheti az adott márka képét. Janal (1998) a következő szempontok figyelembe vételét emeli ki a honlapok kialakítása kapcsán:

- fontos a célmeghatározás: mi a honlap célja? Eszerint alakítsuk ki a tartalmat és a domain nevet;
- fontos a precíz elrendezés, a jó átláthatóság akkor is, ha nagyobb mennyiségű információt közvetít az oldal;
- javasolt elemek, melyeket egy jól felépített honlapnak tartalmaznia kell: a szervezet nevét, logóját, küldetésmeghatározását, a regisztráció lehetőségét, vásárlói vélemények megjelenítését, beépített levelezési rendszert, kapcsolatfelvételi információkat, térképet, a legutóbbi frissítés keltét, professzionális minőségű fotókat, videókat, kellemes, mutatós kinézetű megjelenést, átlátható, könnyen kezelhető menürendszert, nyelvhelyességet, stb.

Vizsgálatunk szempontrendszerét ezen elemek figyelembe vételével alakítottuk ki.

A vizsgálat módszertana, vizsgálati szempontrendszer

A vizsgálat a szegedi magánpraxisok weboldalainak PR-szempontú kutatására koncentrált. A fókuszban egy PR-alapú, kvalitatív szempontrendszer állt: arra voltunk kíváncsiak, hogy a vizsgált oldalak felhasználói szempontból milyen mértékben felelnek meg az átlagfogyasztói – jelen esetben magánrendelést kereső betegek – elvárásainak.

A vizsgálati szempontrendszert a bemutatott irodalmak alapján alakítottuk ki. A mindenkori nézőpontot a laikus szintű, nem professzionális használhatóság jelentette. Ennek megfelelően összesen 6 kategóriában jelöltünk ki vizsgálati szempontokat, melyek a következők: technikai használhatóság, praktikum; közvetlen branding elemek; kiemelt operatív jellegű tudnivalók, alapinformációk; a használhatóságot, megértést segítő elemek; kiemelt szakmai tartalmak általánosságban; kiemelt szakmai tartalmak a praktizáló orvosok kapcsán.

A kijelölt szempontcsoportokba tartozó vizsgálati kérdések között eldöntendő, kiegészítendő, valamint skálán értékelendő kérdéseket alakítottunk ki, melyek az alábbiak:

1. Technikai használhatóság, praktikum

- Mennyire egyszerű a weboldal címe?
- Mennyire átlátható az oldal?
- Görgetésnél vagy lapozásnál elcsúszott/átrendeződött-e az oldal?
- Maga a szöveg mennyire olvasható? A sorokat mennyire volt könnyű követni? A blokkok mennyire voltak jól elhelyezve?
- Nyelvtani hiba, elírás található-e?
- Mennyire átlátható a menürendszer?
- A menüpontok/linkek jól működnek? Ha nem, akkor mi történt a várt hatás helyett?
- Az oldalon található-e kereső?
- Mennyire volt használható mobil eszközökön a weblap? Mennyire akadályozták az egyéb zavaró tényezők?
- Előfordultak-e felugró reklámok? Ha igen, akkor relevánsak voltak?
- Frissítik rendszeresen a weboldalt?

2. Közvetlen branding elemek

- Van-e a magánpraxisnak logója?
- Egyedi azonosítást lehetővé tévő márkanév megjelenik-e az oldalon?
- Egyedi azonosítást lehetővé tévő-e a domain?
- A páciensek véleményei megjelennek-e az oldalon?

3. Kiemelt operatív jellegű tudnivalók, alapinformációk

- Mennyire kap nagy szerepet az elérhetőségek feltüntetése a weboldal kialakításában?
- Mennyire gyorsan található meg a rendelési idő?
- Van-e árlista?
- Rendelkezik-e a weboldal kapcsolatfelvételi lehetőséggel?
- Lehet-e online időpontot foglalni?
- Vannak információk a rendelő megközelítésére vonatkozólag?

4. A használhatóságot, megértést segítő elemek

- Több nyelven is elérhető az oldal? Ha igen, mennyire jó a fordítás?
- Van-e a látássérülteket segítő opció? Ha igen, akkor mi?
- Az oldalon az illusztrációk leíróak vagy naturalisztikusak?
- Található-e galéria? Ha van galéria: milyen?

5. Kiemelt szakmai tartalmak általánosságban

- Mely menüpontok kapják a legnagyobb hangsúlyt a honlapon?
- Van külön menüpont az egyes területeknek, melyekkel az orvos foglalkozik?
- Vannak-e feltüntetve szerződéses partnerek?

- Rendelkezik ismeretterjesztő funkcióval a weboldal? (Vannak leírások a problémákról, tájékoztatók?)

6. Egyéni szakmai tartalmak a praktizáló orvosok kapcsán

- Találhatóak-e fényképek az orvos(ok)ról?
- Az orvos(ok) tanulmányainak felsorolása
- Az orvos(ok) speciális szakmai területeinek felsorolása
- Az orvos(ok) szakmai publikációinak felsorolása
- Az orvos(ok) küldetésnyilatkozata (cél, elhivatottság)
- Az orvos(ok) tudományos tisztségeinek, szakmai eredményeinek, elismeréseinek, kitüntetéseiének felsorolása

A skálás vizsgálati kérdések esetében egy 1-3-5 pontozásos rendszert használtunk a kutatás során, ahol általánosságban az 1 a gyenge, nem megfelelő működést, a 3 a közepes, elfogadható működést, míg az 5 a kiváló működést jelezte.

A kutatás során összesen 100 dél-alföldi magánpraxis vizsgálatát végeztük el a fenti szempontrendszer alapján. Jelen tanulmányban a szegedi magánrendeléseket vizsgáljuk: összesen 66 szegedi magánpraxis weboldalát tártuk fel. A kiválasztás alapját a legnépszerűbb hazai webes keresőoldal, a Google.com találati listája jelentette. A „szeged”, „magánrendelés” keresőszavak használatával megjelenő, releváns találatokat vizsgáltuk. Ezen vizsgálati módszer alapját az jelentette, hogy egy szegedi magánrendelést kereső átlagfelhasználó is ezen keresőszavak és módszerek mentén kezdi meg keresését, amikor magánrendelésekről szeretne bővebb információt szerezni. Az adatok gyűjtését három különböző számítógépről végeztük, így a találati lista sorrendje változott a különböző számítógépek tekintetében. Általánosságban elmondható, hogy alapvetően legfeljebb az első 5 találati oldalon megjelenő releváns találatokat vizsgáltuk, mivel egy átlagfelhasználó sem halad ennél hátrébb a találati listában. A különböző gyűjtőoldalakra mutató találatokat nem vizsgáltuk: az egyedi találatokat emeltük be a kutatásba.

A kutatás eredményeinek bemutatása

A vizsgált oldalak komoly szakterületi színességet mutatnak. A többféle orvosi szakterületen tevékenykedő magánklinikákon kívül főként a következő egyéni magánrendelések kerültek be vizsgálatunkba: alvászavar, belgyógyászat, bőrgyógyászat, fogászat, fül-orr-gégészet, gyermekgyógyászat, idegsebészet, kardiológia, neurológia, ortopédia, plasztikai sebészet, pszichiátria, rehabilitáció, sebészet, szemészet, szülészeti-nőgyógyászat, traumatológia, urológia, vénás problémák.

A vizsgált oldalak többsége egyéni magánrendelés. A korábban említett 1-3-5 skálás értékelés értékeit pontszámokká alakítottuk, így kívántuk értékelni, mely magánrendelések honlapjai kapták a vizsgálat során a legmagasabb értékelést és mely rendelések weboldalai maradtak el az elvárt szinttől. Ennek alapján az öt legjobb értékelést elért honlap között két fogászati klinikát, egy széles szakterületen szolgáltatást nyújtó magánklinikát, valamint két magánrendelést találunk. A pontszámok alapján összeállított rangsort egy magánklinika, valamint négy magánrendelés zárja.

Általánosságban elmondható, hogy a vizsgált oldalak rangsorának első felében (1-33. hely) több magánklinikát találunk, mint egyéni magánrendelést – ugyanakkor a rangsor második részében is találhatóak magánklinikák. Ez az eredmény a következőt mutatja: az, hogy egy professzionálisabb, szélesebb szakmai háttérrel rendelkező klinikáról van szó, nem jelenti automatikusan azt, hogy az online térben is professzionálisabban vannak jelen. 2019-2020-ban a professzionális honlapok elkészítése már nem függ olyan nagy mértékben az anyagi erőforrásoktól, mint történt ez 10-20 évvel ezelőtt. Tehát elmondhatjuk, hogy a magánrendelés jellege (egyéni vagy klinikai rendszerű) nem határozza meg automatikusan a rendelés(ek) honlapjának PR-szemponturnak minőségét.

A korábbiakban jeleztük, milyen szempontrendszer alapján alakítottuk ki a különböző vizsgálati kérdéseket, s ezeket milyen nagyobb kategóriákba soroltuk. A honlapok elemzését ezen kategóriák mentén haladva végezzük el.

Technikai használhatóság, praktikum

Az oldalak kapcsán fontos vizsgálati szempont, hogy mennyire könnyen megtalálhatóak, milyen könnyen és egyszerűen használhatóak. Ezek a kritériumok mindenképpen fontosak a felhasználói élmény szempontjából: a potenciális páciens meggyőzhető egy jól kialakított, könnyen kezelhető weboldal, ugyanakkor el is tántoríthatja egy logikát nélkülöző, bonyolult menürendszerrel rendelkező honlap, ahol az alapinformációk nehezen érhetőek el.

A magánrendelés megtalálása, a Google találati oldalon történő elhelyezkedése kapcsán fontos a weboldal címének egyszerűsége, könnyű megtalálhatósága, megjegyezhetősége. A vizsgált oldalak tekintetében az oldalak többségénél (38 elem) egyszerű, könnyen megjegyezhető honlap címet találtunk és mindössze 7 esetben jegyeztünk fel bonyolultabb, nehezen követhető domain nevet, ahol a központozás okozhat problémát (például: orto-pharma-reha.hu, gyermek-fogorvos-szeged.hu, stb.) (1. ábra).

Szintén a felhasználói élményt javíthatja, ha egy honlap felépítése jól átlátható: ez a vizsgált oldalak többségénél nem jelentett problémát, hiszen 74%-ban könnyen átlátható, jól követhető weblapot találtunk, nehezen átlátható, zavaros oldalt pedig nem tártunk fel. Mindez azt jelzi, hogy a honlapok létrehozásánál komoly figyelmet szentelnek a felhasználóbarát kialakításnak. A közepesen átlátható értékelést kapott oldalak között ugyanolyan arányban találhatunk egyéni magánrendeléseket, mint magánklinikák weblapjait.

Szintén a felhasználói élmény szempontjából fontos az oldal kialakítása: szinte az összes (63 eset) vizsgált oldal tekintetében tökéletesen működő oldalt találtunk görgetés esetén. Szintén ehhez a témakörhöz kapcsolódik a weblapok szövegének olvashatósága: 58 esetben tökéletesen vagy megfelelően olvasható weblappal találkoztunk.

Olvasás közben fontos a sorok megfelelő követhetősége: ebből a szempontból követhetetlen oldalt nem találtunk, azonban a vizsgált oldalak mindössze 56%-ánál találtunk kellemesen kialakított, könnyen követhető szövegeket. Ez mindenképpen fontos akkor, ha hosszabb, nagyobb mennyiségű szöveg olvasásáról van szó (2. ábra).

Logikusan és esztétikusan kialakított szövegblokkok a vizsgált elemek mindössze 48%-ánál jelentek meg, mely azt mutatja, hogy a szövegek, szövegblokkok esztétikus, a könnyű olvashatóságot segítő elrendezésére a magánrendelések körülbelül fele fektet csak hangsúlyt (3. ábra).

Egy weboldal minőségét nagyban jelzi, hogy nyelvtani hibákat mekkora mértékben tartalmaz az adott lap: a sok nyelvtani hiba, elütés nem kelt bizalmat a potenciális páciensekben, sőt, arra is alkalmas, hogy a magánrendelést végző orvos(ok) szakmai hozzáértését is megkérdőjelezze. A vizsgált oldalak tekintetében azonban ilyen negatív jelenséggel nem találkoztunk: mindössze két oldal esetében fordult elő kisebb helyesírási probléma, de ezek nem voltak nagyon zavaróak felhasználói szempontból.

A menürendszer kezelhetősége, logikus felépítése szintén fontos része a weblapok felhasználói élményének. A vizsgált oldalak szinte mindegyikében (62 eset) nagyon könnyű kiigazodást találtunk, teljesen áttekinthetetlen oldallal pedig nem találkoztunk.

A menüpontok működése is jól koordinált: a különböző linkek, menüpontok 94%-ban tökéletes működést mutattak és csak 5 esetben működtek valamilyen hibával. Ez az arány kifejezetten jónak mondható, azonban ki kell emelnünk, hogy a 6%-os problémaarány is gondnak tekinthető, hiszen a menüpontok a honlapok működésének alappillérei (4. ábra).

Azonban mindenképpen sajnálatosnak tekinthető, hogy a vizsgált weblapok mindössze egynegyedénél (26%) találtunk beépített keresőt. Ez az arány rendkívül alacsony: egy weboldal könnyű használatának fontos eleme a keresési lehetőség, hiszen egy-egy bonyolultabb menürendszer esetében segít a felhasználónak a keresett információ minél gyorsabb megtalálásában. Ezt az arányt mindenképpen erősítésre érdemesnek tekintjük.

Ahogy korábban arról már írtunk, a mobileszközök használata egyre gyakoribb: a felhasználók nagyobb eséllyel

keresnek rá a rendelésre okostelefonról vagy tabletről, mint számítógépről. Éppen ezért a mobil eszközökre történő optimalizálás szintén fontos eleme egy weboldal optimális működésének. A vizsgált oldalak esetében mindössze az 56%-uk volt tökéletesen optimalizálva, 42%-uk bizonyult közepesen használhatónak, míg 2%-uk teljesen használhatatlannak mutatkozott. Ez az arány a téma fontosságához képest rendkívül alacsony, így mindenképpen javasolt ezen terület fejlesztése a magánpraxisok tekintetében (5. ábra).

A különböző felugró reklámok két csoportba sorolhatók: a „belső” reklámok egy-egy, a magánrendeléssel kapcsolatos kedvezményre, újdonságra hívhatják fel a figyelmet, míg a „külső” reklámok egy bizonyos, a magánrendeléshez nem vagy csak részben kapcsolódó, külsős terméket vagy szolgáltatást hirdetnek. A vizsgált 66 oldal egyikénél sem találtunk felugró reklámokat – ezt az eredményt pozitívan értékeljük, hiszen a felhasználókat negatívan befolyásolják a banneres hirdetések.

A weboldalak frissítése az egyik alapvető, kiemelkedően fontos eleme a weboldalnak: kiemelten érvényes ez a különböző klinikák esetében, ahol az orvosok rendszeresen változhatnak, cserélődhetnek. A vizsgált honlapok túlnyomó többségénél (89%) nem találtunk frissítésre utaló információt, 5% esetében rendszeres a frissítés, míg 6% esetében nincs rendszeres frissítés. A rendszeres frissítés, illetve a frissítési időpontok elérése segíti a bizalom kialakítását: a rendszeresen frissülő weboldalakkal szemben nagyobb bizalmat mutatnak a felhasználók.

Közvetlen branding elemek

A vizsgálat során feltérképeztük, rendelkeznek-e közvetlen branding elemekkel a különböző weboldalak.

A logó segít a márka megkülönböztetésében, egyedivé és könnyebben megjegyezhetővé teszi azt. A logó éppen ezért kiemelten fontos egy olyan kompetitív, sok versenytárral rendelkező szektor esetében, mint amilyen a magánrendelések területe. A vizsgált szegedi magánpraxisok többsége felismerte ezt a versenyelőnyt is lehetővé tevő eszközt: háromnegyedük rendelkezik egyedi logóval és csak 26%-uk esetében nem találtunk logót az oldalon. Szinte kivétel nélkül egyéni magánrendelések azok, melyeknek nincs logója, tehát a klinikák mindegyike fontosnak tartja egyedi logó kialakítását, valamint az egyéni rendelések esetében is megjelenik a logók feltüntetése, használata.

Szintén a megkülönböztetést segíti az egyedi domain név kialakítása: ez már jóval erősebb képet mutat. A vizsgált oldalak 95%-a egyedi domain névvel rendelkezik. Az 5%, ahol nem jelenik meg egyedi domain név (borgyogyaszat.hu, borgyogyasz.at) egyéni rendelések esetében jelenik meg. Kiemelendő a www.borgyogyasz.at cím, mely egy osztrák domain névre utal, egyúttal némi humoros megoldást is sugall. Ez a domain azonban nem megfelelő a honlap egyedivé tétele szempontjából.

Egyedi márkanevek megjelenését is vizsgáltuk az oldalakon: 89%-ban találtunk egyedi márkanevet (ez lehet a klinika neve vagy az egyéni magánrendelés egyedi neve is). Ez az arány mindenképpen pozitívnak tekinthető.

A márkázás egyik fontos eleme a fogyasztók, azaz a páciensek véleményének vizsgálata, a pozitív visszajelzések használata a kommunikáció során. A pozitív visszajelzések, személyes vélemények segítik a márka erősítését, bizalmat keltenek az adott magánrendelés tekintetében. Ugyanakkor ennek fontosságát a vizsgálat alapján kevés magánrendelés ismerte fel. A vizsgált weblapok mindössze 17%-ánál találtunk véleményeket, mely egy kiaknázatlan területnek tekinthető: elégedett páciensekkel nagy valószínűséggel mindegyik magánrendelés rendelkezik, így az ő „megszólaltatásukban” komoly lehetőség rejlik a magánpraxisok számára (6. ábra).

Kiemelt operatív jellegű tudnivalók, alapinformációk

A honlapokon kiemelt helyen szereplő, legfontosabb információk segítik a gyors információszerzést, melyre az átlagfelhasználó pozitívan reagál: az interneten általában a lehető leggyorsabban szeretnének információhoz jutni, melyhez elengedhetetlen nem csak a weboldal logikus felépítése, hanem a legfontosabb információk (pl.: rendelési szakterületek, rendelési idő, elérhetőség) minél gyorsabb elérése is.

A vizsgált oldalak 64%-ánál az elérhetőség mindegyik oldalon látható, 32%-uknál pedig egy-két helyen tüntetik fel. Ez az arány megfelelőnek tekinthető: ezek alapján a magánrendelések felismerték ezen alapinformációk fontosságát. Ugyanakkor három vizsgált oldalnál nehezen megtalálható ez a kiemelten fontos adat (7. ábra).

A rendelési idő szintén kiemelt fontosságú információ, mely feltüntetése vegyes képet mutat a különböző

oldalak tekintetében. A főoldalon a vizsgált oldalak mindössze 36%-a jeleníti meg a rendelési időt, azonban szintén ugyanilyen arányban kellett hosszabban keresni a rendelési időt – ha egyáltalán azt feltüntették. Ez az utóbbi arány kifejezetten magasnak tekinthető, hiszen a potenciális páciensek igyekeznek időbeosztásuknak megfelelően magánrendelést választani: ez a hiányzó adat eltántoríthatja őket az adott oldalról.

Az árlista feltüntetése is fontos tartalmi elem: a páciensek általában a kiszámíthatóságot keresik egy-egy magánrendelés esetében, melynek fontos eleme a költségek megbecsülése. Ennek ellenére a kutatásban résztvevő oldalak 48%-ánál nem tüntettek fel semmilyen árazásra vonatkozó információt, mely a márkázás egyik fontos eleme lehetne.

A kapcsolatfelvételi lehetőség szintén fontos összetevője az alapinformációknak, melyet felismertek a vizsgált praxisok, klinikák is: mindössze egy oldalnál hiányzott ez a lehetőség. A kommunikációt könnyebbé teheti a beépített levelezési mező, mely automatikusan a megfelelő címre küldi az érdeklődést. Ilyen mezőt azonban a kutatásba beemelt weblapok mindössze 27%-ánál találtunk – ez az elem tehát fejlesztésre szorul.

A kapcsolatfelvételi mezőhöz köthető az online időpontfoglalás lehetősége: a felhasználók bizonyos része kerüli a személyes vagy telefonos kommunikációt és az egyszerűbb időpontfoglalási módszert, avagy az online időpontfoglalást részesíti előnyben. A vizsgált oldalak mindössze 23%-ánál adott ez az online lehetőség. Túlnyomó többségben a klinikák rendelkeznek ilyen lehetőséggel, mindössze két egyéni magánrendelés esetében találtunk online időpontfoglalási mezőt.

A rendelők megközelítése is fontos eleme az alapinformációknak. A vizsgált oldalak közül mindössze egy esetben nem találtunk erre vonatkozó információt, míg több, mint kétharmad esetében beágyazott Google-térkép segíti az eligazodást, mely jó aránynak tekinthető (8. ábra).

A használhatóságot, megértést segítő elemek

A szegedi magánrendelések kapcsán kiemelt fontosságú lehet a többnyelvű weboldal akkor, ha a praktizáló orvosok az adott nyelven tudnak kommunikálni vagy legalább angolul/németül alapszinten beszélnek. Ennek két oka van: a román és szerb határ közelsége, valamint a városban tanuló és dolgozó külföldiek aránya. A vizsgált oldalak 20%-ánál, tehát nem túl magas arányban találtunk idegennyelvű tartalmat. Az idegennyelvű oldalak egyharmada (38%) esetében azonban ez a fordítás nem megfelelő, mely mindenképpen rontja a márka megítélését, professzionális megjelenését.

A magánrendelések esetében, főként a szemészeti szakterülettel is foglalkozó praxisok kapcsán alapvető elvárásnak tekinthető az úgynevezett akadálymentes oldalváltozat megjelenítése. Azonban a 66 vizsgált oldal egyike sem rendelkezett ilyen változattal, mely főként a látássérülteknek jelent nagy segítséget. Ennek pótlása mindenképpen tanácsos a szemészeti rendelések kapcsán, hiszen versenyelőnyt jelenthet egy ilyen oldalváltozat elkészítése.

Vizsgálat alá vetettük az oldalakon megjelenő illusztrációkat is: főként leíró jellegű illusztrációkkal talákoztunk (80%), naturalisztikus illusztrációk 18%-ban fordultak elő. A magánrendelés típusa határozza meg, hogy mely megoldás a hatékonyabb: mindkettő megfelelő branding alap lehet. Ugyanakkor a túlságosan naturális vizuális tartalom (például műtéteket szemléltető fotók, videók megjelenítése) kontraproduktív hatással is bírhat (9. ábra).

A galéria megjelenítése a márkázást erősítő tényező lehet: ehhez eredeti fényképekre (nem stock fotókra), jó minőségben, esztétikusan elkészült fotókra van szükség. A vizsgált weblapok többségénél (59%) nem található galéria: noha a rendelőről, az ott folyó munkáról készült fotók erősíthetik a rendelő megítélését. Azok az oldalak, ahol található galéria, 85%-ban releváns tartalmakat (a rendelőről, betegekről, kezelőkről, kezelésekről készült fotók) kínálnak. A legtöbb galériát a magánklinikák esetében találtuk, az egyéni rendelések kisebb arányban mutatnak fel galériát.

Az orvosokról a vizsgált oldalak 88%-ánál találunk fotókat. Ezek közül 33% azonnal, a főoldalon látható, míg 55% a főként az egyik aloldalon jelenik meg. Az orvosokról készült professzionális, esztétikus fotók segítik a bizalom kialakítását, hozzátesznek a brand erősítéséhez, ezért indokolt mindegyik orvosról lehetőleg a főoldalon fotókat közölni. Természetesen több orvost foglalkoztató magánklinikák esetében ez nem minden esetben kivitelezhető, azonban érdemes ez esetben is könnyen elérhető aloldalra helyezni a fényképeket (10. ábra).

Kiemelt szakmai tartalmak általánosságban

A teljes magánrendelésre, magánklinikára vonatkozó tartalmak is meghatározzák egy-egy honlap megítélését. A leggyakrabban használt menüpontok: kapcsolat (34%), rólunk (31%), árak (20%) és galéria (15%). Az alapinformációk mellett tehát fontosnak tartják a bemutatkozást: a cél az, hogy a potenciális páciensek megismerjék az adott rendelés történetét, szakterületét (11. ábra).

A magánrendelés szakterületének, szakterületeinek általában van külön menüpontja, ahol az orvosi szakterület elemeit, tudnivalóit mutatják be: a vizsgált oldalak 68%-a rendelkezik ilyen menüponttal. Mindezt azért tekintettük kiemelésre méltónak, mert maga a szakterület bemutatása is erősítheti az orvos szakmai kompetenciájának megítélését, s így az adott rendelés brandjét is.

Szintén a rendelés brandjét erősíti a különböző szakmai partnerek feltüntetése, mely a vizsgált oldalak kétharmadánál (67%) megjelenik. A nagy presztízsű szakmai partnerek megjelenítése erősíti az adott rendelés megbecsülését, nagyon bizalmat ébreszt a potenciális páciensekben.

A weboldal ismeretterjesztő elemei is a branderősítés eszközei lehetnek: a különböző tájékoztatók, leírások a betegségekről, tünetekről erősíthetik az orvosok felé tanúsított bizalmat. A honlapok szinte mindegyikénél (65 esetben) található rövid vagy részletes leírást az adott szakterület jellemző betegségeiről, mely kiemelten jó aránynak tekinthető: a rendelések felismerték ennek a márkaerősítő tényezőnek a fontosságát.

Egyéni szakmai tartalmak a praktizáló orvosok kapcsán

Az általános szakmai tartalmak mellett vizsgáltuk az egyéni, orvosokkal kapcsolatos szakmai tartalmakat is.

Az oldalak több, mint felénél (56%) az alap szakterületen kívül nem jelenik meg speciális terület az orvosok esetében – ennek pótlása mindenképpen indokolt, hiszen ez a tényező segít a versenytársaktól történő megkülönböztetésben, valamint erősítheti a márkát magát is (12. ábra).

Előfordulhat, hogy az adott orvos nem rendelkezik speciális szakterülettel, azonban szakmai alaptanulmányokat mindannyian kötelezően folytattak. Ennek ellenére az orvosok tanulmányait a vizsgált oldalak egyharmadánál (35%) egyáltalán nem jelenítik meg. 20% esetében megtörtént az oktatási intézmények felsorolása, azonban a teljes tanulmányi múlt bemutatása a vizsgált oldalak 45%-ánál jelenik csak meg. Ennek erősítése mindenképpen indokolt, hiszen ez az elem is versenyelőnyt jelenthet és erősítheti a brandet is. Jellemzően inkább a klinikák esetében marad el a tanulmányok felsorolása.

Szintén ezen két elem erősödését segíti a szakmai publikációk, tanulmányok feltüntetése, mely a tudományos tájékozottságot, szakmai elismertséget támasztja alá. Ennek ellenére a vizsgált weblapok 86%-ánál semmilyen mértékben sem kerülnek a publikációk feltüntetésre: 66 oldalból csak 9 honlapnál találtunk publikációkkal kapcsolatos adatokat. Szinte kivétel nélkül az egyéni magánrendeléseknél jelenik meg a publikációk felsorolása, a klinikáknál nem találkozunk ezzel az elemmel (13. ábra).

A vállalati szféra egyik fontos PR-eleme a küldetésnyilatkozat meghatározása, mely a szervezet céljait, látásmódját, elhivatottságát és világlátását kívánja szemléltetni, s egyúttal képes versenyelőny kialakítására is. Vizsgálatunk során a küldetésnyilatkozathoz hasonló információkat, szakmai célokat, elhivatottságra vonatkozó gondolatokat kerestünk az oldalakon. Az összes vizsgált oldal kétharmadánál (68%) nem találtunk küldetésnyilatkozathoz hasonló információt, 27%-nál megtalálhatóak voltak ezek a gondolatok, de nem kiemelten. Mindössze három oldal esetében jelent meg a küldetésnyilatkozat a főoldalon vagy külön menüpont alatt. Az egyéni rendelések és a klinikák esetében ugyanolyan arányban jelenik meg ez az információ (14. ábra).

A vizsgált oldalak 71%-ánál a tudományos tisztségek, szakmai eredmények, elismerések, kitüntetések nem jelennek meg. Ennek oka természetesen nem tárható fel jelen vizsgálat módszereivel: nem tudható, hogy nem rendelkezik az adott orvos ilyen elismerésekkel vagy nem tartotta relevánsnak, hogy feltüntesse az oldalon. Összesen 13 oldal esetében találtunk ilyen információt, főként az egyéni magánrendelések esetében (15. ábra).

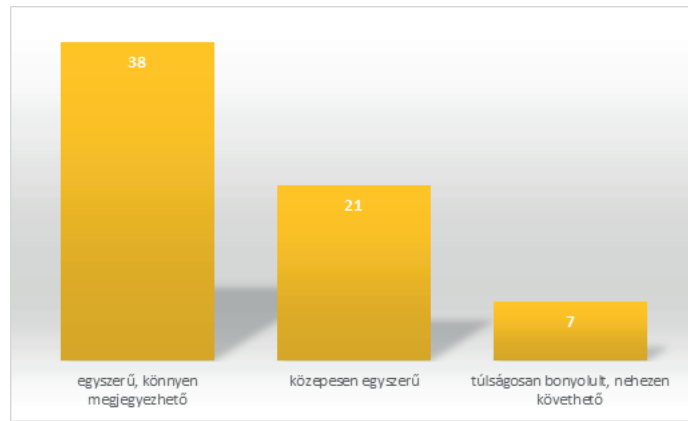
Az egyéni szakmai tartalmak vizsgálata kapcsán összességében elmondható, hogy az egyéni magánrendelők honlapjain jelennek meg nagyobb arányban ezek az információk. A magánklinikák többségükben nem

fordítanak komolyabb figyelmet a náluk rendelő orvosok egyéni elismeréseinek, szakmai teljesítményének bemutatására: a klinika brandjét nem erősítik ezekkel a tartalmakkal, noha ez kitörési pont lehet és segíthet a márka erősítésében. Az egyéni rendelések honlapjain pedig szinte kötelezőnek tekinthető ezen személyes szakmai elemek használata, hiszen így vehetik fel a versenyt a több orvost tömörítő klinikákkal márkázás tekintetében: náluk egyfajta selfbranding-ként is megjelenhet ez a terület. Ugyanakkor az elismerések feltüntetésének hiánya nem tárható fel jelen vizsgálat módszereivel: nem tudható, hogy nem rendelkezik az adott orvos ilyen elismerésekkel vagy nem tartották relevánsnak, hogy feltüntessék ezeket az oldalon.

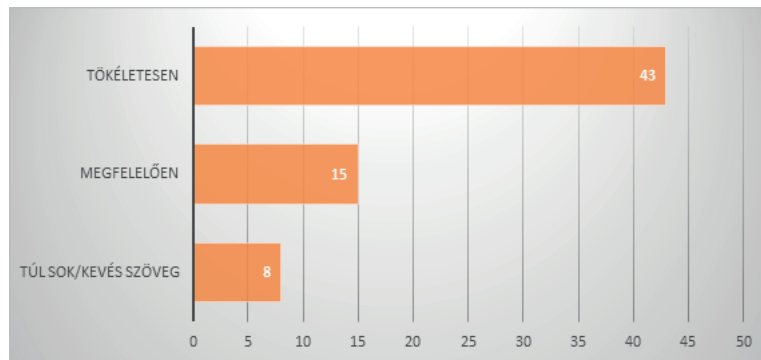
Összegző gondolatok

A kutatás segítségével egy pillanatképet kívántunk felvázolni a szegedi magánpraxisok online márkázásával, weblapjuk PR-szemponitú használhatóságával kapcsolatban. Összességében elmondhatjuk, hogy a magánrendelések többsége tisztában van az online márkázás fontosságával: honlapjaik professzionálisan szerkesztettek, megfelelnek az alapvető felhasználói elvárásoknak. Ugyanakkor meglepő eredményt jelent, hogy a vizsgált oldalak egyike sem rendelkezik akadálymentes verzióval, mely mindenképpen jól jelzi, hogy további fejlesztésekre van szükség ezen a területen. Egyúttal kijelenthetjük, hogy az egyéni magánrendelések esetében inkább a selfbranding jelenségével találkozhatunk.

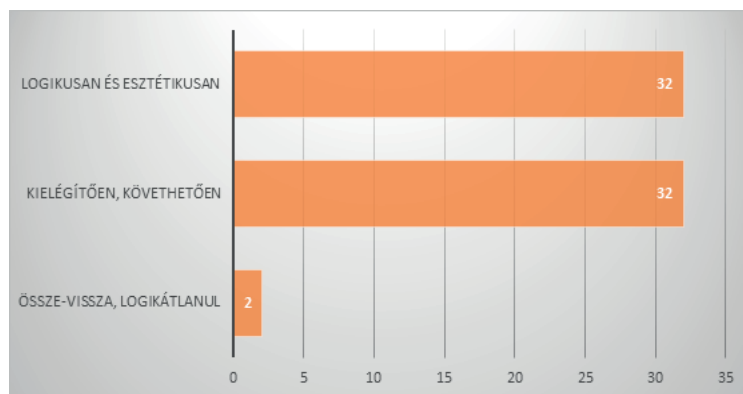
A kutatást az EFOP-3.6.1-16-2016-00008 azonosítójú, EU-társfinanszírozású projekt támogatta.

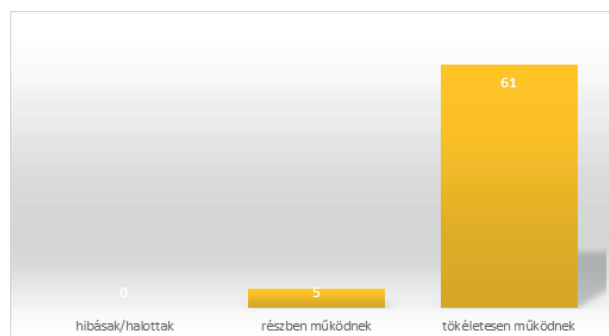
1. ábra: A vizsgált weboldalak domain nevének bonyolultsága, 2020.
A szerzők szerkesztése.

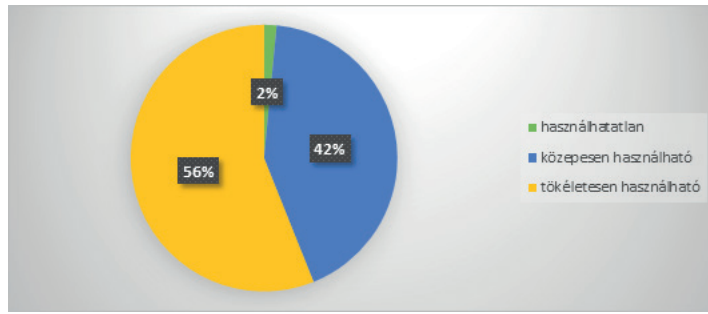
2. ábra: A weboldalon megjelenő szövegek olvashatósága, 2020.
A szerzők szerkesztése.

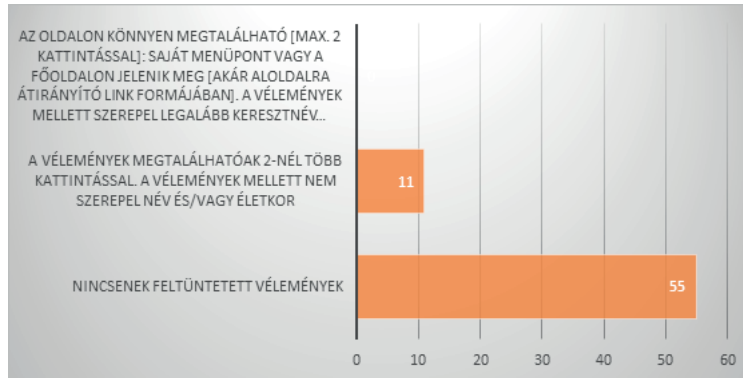
3. ábra: A weboldal blokkjainak ideális elhelyezése, 2020.
A szerzők szerkesztése.

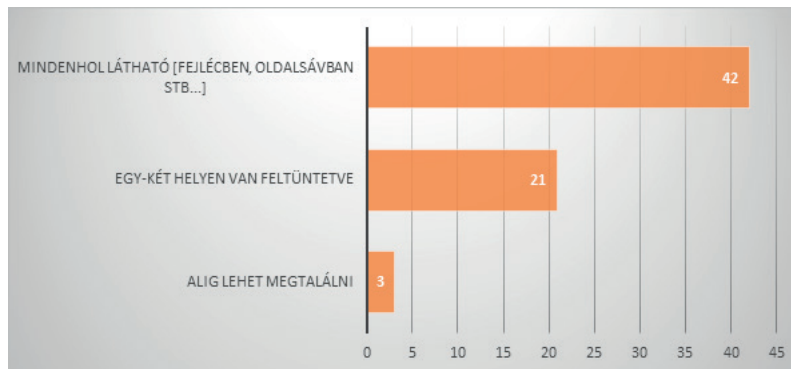
4. ábra: A weboldal menüpontjainak, linkjeinek működőképessége, 2020.
A szerzők szerkesztése.

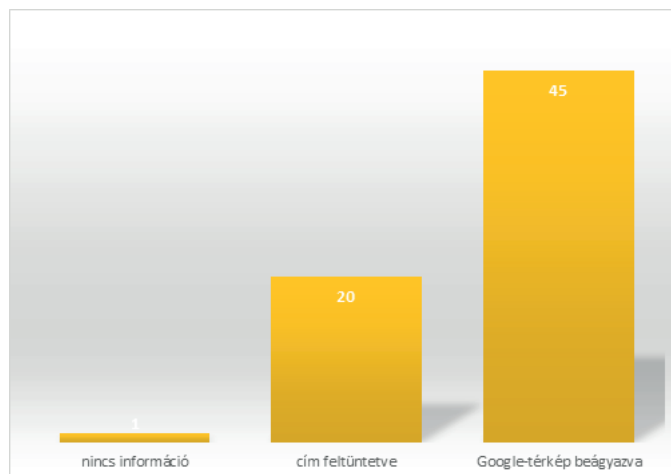
5. ábra: A weboldal mobilkészülök megjelenése, 2020.
A szerzők szerkesztése.

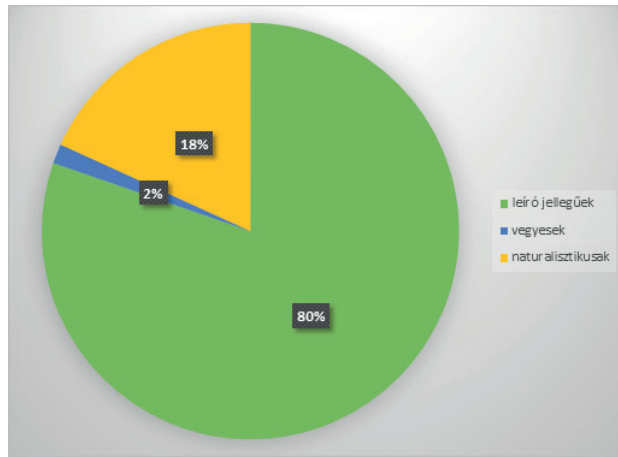
6. ábra: A páciensek véleményeinek megjelenése a weboldalon, 2020.
A szerzők szerkesztése.

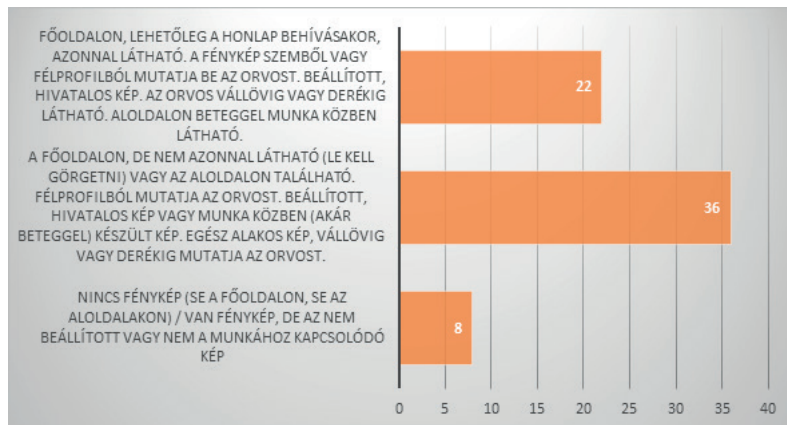
7. ábra: Az elérhetőségek feltüntetése a weboldal kialakításában, 2020.
A szerzők szerkesztése.

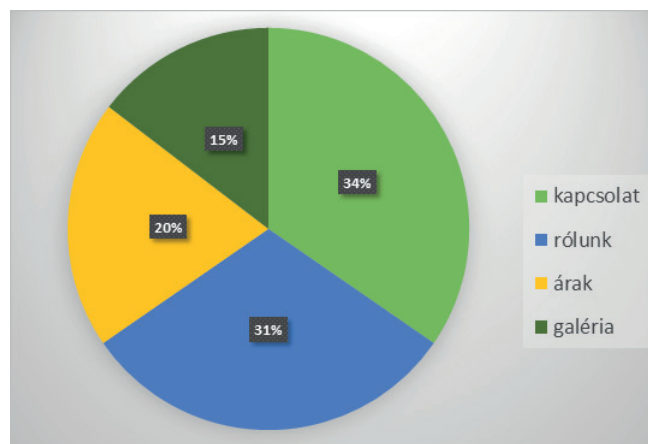
8. ábra: A magánrendelő megközelítésére vonatkozó információk, 2020.
A szerzők szerkesztése.

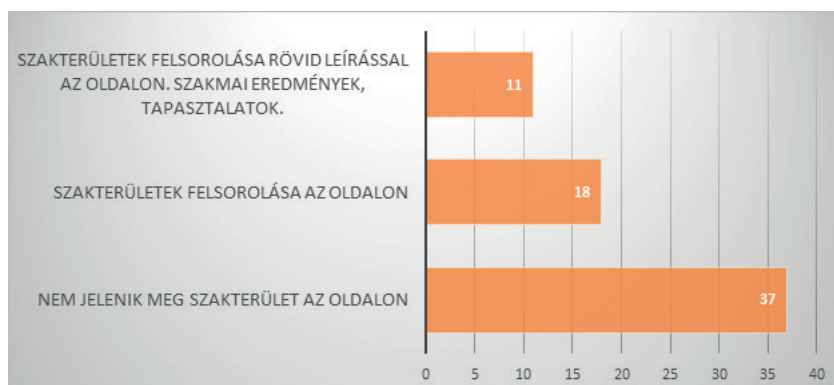
9. ábra: A weboldal illusztrációinak leíró vagy naturalisztikus jellege, 2020.
A szerzők szerkesztése.

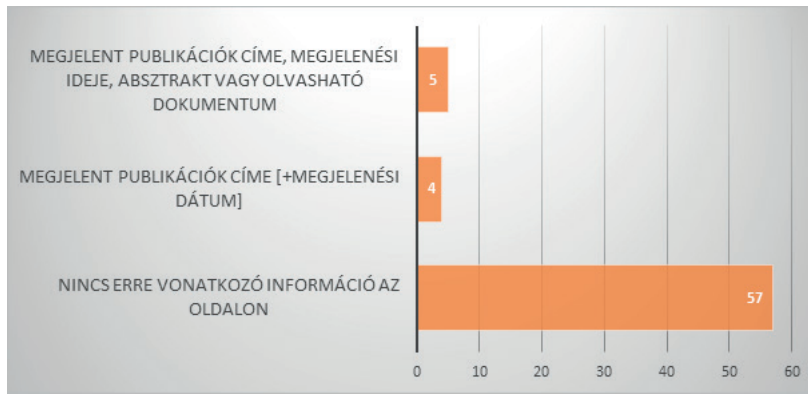
10. ábra: A magánrendelő orvosainak fotói, 2020.
A szerzők szerkesztése.

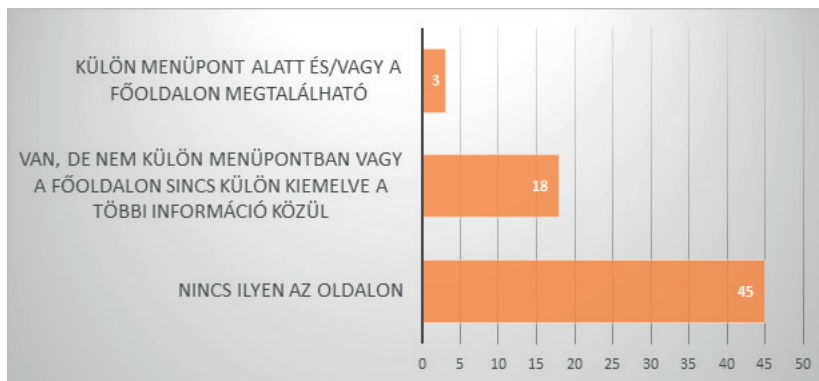
11. ábra: A weboldal hangsúlyos menüpontjai, 2020.
A szerzők szerkesztése.

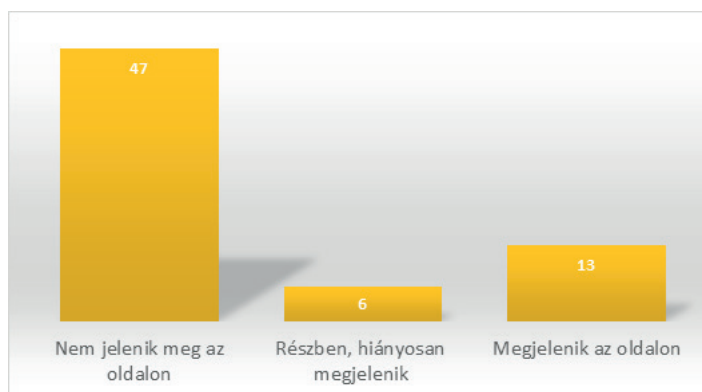
12. ábra: Az orvos(ok) speciális szakterületeinek feltüntetése a honlapon, 2020.
A szerzők szerkesztése.

13. ábra: A szakmai publikációk feltüntetése a weblapon, 2020. A szerzők szerkesztése.

14. ábra: Szakmai cél, szakmai elhivatottság megjelenése a weboldalon, 2020. A szerzők szerkesztése.

15. ábra: Tudományos tisztégek, szakmai eredmények, elismerések, kitüntetések a magánrendelést végző orvosok tekintetében, 2020. A szerzők szerkesztése.

IRODALOM

- Barbis, Dina (2012): Brand model creation for a small healthcare service. In: HAAGA-HELIA *University of Applied Sciences*. Elérhető: https://pdfs.semanticscholar.org/0bd2/f113268b87e396e14e734e4ac8c77cc82749.pdf?_ga=2.138952826.818872203.1579034342-1910930756.1579034342 Letöltés időpontja: 2020. március 5.
- Chikán, Attila (2008): *Vállalatgazdaságtan*. Budapest: Aula Kiadó Kft.
- Devers, K. J. – Brewster, L. R. – Casalino, L. P. (2003): Changes in hospital competitive strategy: a new medical arms race? In: *Health services research*, 2003/38, 447-469. p.
- DeVries K. – McKeever J. (2008): Constructing a Better Brand. In: *Marketing Health Services*, 2008/4, 15-19. p.
- Elrod, J. K. – John L. Fortenberry Jr. (2018): Target marketing in the health services industry: the value of journeying off the beaten path. In: *BMC Health Services Research*, 2018/3, 17-21. p.
- Farquhar, P.H. (1989): Managing Brand Equity. In: *Marketing Research*, 1989/1, 24-33. p.
- Grensing-Pophal, L. (2011): Practice branding starts from inside. In: *Medical Economics*, 2011/14., 36-38. p.
- Janal, D. S. (1998): *Online marketing kézikönyv*. Budapest: Bgolyvár Kiadó.
- Kay, M. J. (2007): Healthcare marketing: what is salient? In: *International Journal of Pharmaceutical and Healthcare Marketing*, 2007/3, 247-263. p.
- Kim, Kyung Hoon – Kang Sik Kim – Dong Yul Kim – Jong Ho Kim – Suk Hou Kang (2008): Brand equity in hospital marketing. In: *Journal of Business Research*, 2008/1., 75-82. p.
- Kotler, P. – G. Armstrong – V. Wong – J. Saunders (2008): *Principles of Marketing*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice Hall.
- Kotler, P. – R. N. Clarke (1987): *Marketing for health care organizations*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.
- Laing, Angus – Fischbacher, Moira – Hogg, Gillian – Smith, Anne (2002): *Managing and marketing health services*. London: Thomson Learning EMEA.
- Lassar, W. – Mittal B. – and Sharma A. (1995): Measuring Customer-Based Brand Equity. In: *Journal of Consumer Marketing*, 1995/4., 11-19. p.
- Randall, G. (2000): *Márkázás a gyakorlatban*. Budapest: Geomédia Szakkönyvek.
- Rossiter, John R. – L. Percy (1997): *Advertising Communications and Promotion Management*. Boston: McGraw-Hill.
- Sirisha, B. – M. Kishore Babu (2014): Branding of hospitals – through tangible factors by Selected hospitals. In: *International Journal of Multidisciplinary Management Studies*, 2014/3., 227-237. p.
- Shepherd, C. D. – Daniel Fell (2003): Hospital Marketing and the Internet: The Adoption of an Innovation. In: *Journal of Hospital Marketing & Public Relations*, 2003/1., 19-30. p.
- Simon, Judit (2010): *Marketing az egészségügyben*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Stevenson, J. (2006): Getting the message? In: *Business West*, 2006/18., 30-33. p.
- Straub, F. (2017): *A magánpraxis-marketing kézikönyve*. Budapest: Praxis Akadémia.
- Thomas, R. K. (2008): *Health services marketing: a practitioner's guide*. New York: Springer-Verlag.
- Valjak, A. – Nikola Draskovic (2011): A literature review of public relations in public healthcare. In: *International Journal of Management Cases*, 2011/1., 251-260. p.

JEGYZETEK

¹ Jelen kutatás során a PR-t a 4P egyik elemének részeként értelmezzük.

Healing Communicated. Public Relations Activities of Private Medical Practices in Szeged

Anita Hegedűs –Viktor Bene – Anett Kiss – Kinga Kotroczó

Our study focuses on the relationship between Public Relations and health care in terms of private practices. The online appearance of a private practice can greatly influence the success of a given practice, as in the 21st century, in most cases, potential patients can find private practices based on Internet searches. Therefore, the appearance, usability and information content of the website of a private clinic, private practice determines how reliable it is considered by the users – as trust is one of the most important foundations of doctor-patient relations.

In the course of our present research we examined the websites of private practices in Szeged on the basis of PR aspects: we scored and evaluated the selected pages according to a 44-point system of criteria. Our goal was to map out what typical problems we encounter and if these pages are user-friendly ones or not.

Beszélő holtak – Történeti helyszínelők: egy kiállítás elő- és utóélete

Szilágyi Kata *, Berezki Zsolt **

* Móra Ferenc Múzeum, ** Szegedi Tudományegyetem, TTIK, Biológia Intézet, Embertani Tanszék

Kulcsszavak

embertani-régészeti kiállítás és
forgatókönyv
multidiszciplináris kutatás
kurátori koncepció
együttműködési mechanizmus

anthropological-archaeological
exhibition and its scenario
multidisciplinary research
curatorial concept
cooperation mechanism

Absztrakt

Egy olyan embertani-régészeti kiállítás áll cikkünk középpontjában, amely sokrétűen kapcsolódik Szegedhez, Csongrád megyéhez, a szegedi Móra Ferenc Múzeumhoz, a Szegedi Tudományegyetem Embertani és Régészeti Tanszékeihez, s nem csupán jelenünkben, hanem az elmúlt közel 120 év kutatástörténetében is szoros szálak fűzték össze e két tudományt. A kiállításkoncepció kialakítása közel két évet vett igénybe, ennek során témérdek ötlet, megvalósíthatósági szempont, újabb kutatási eredmény, valamint számos már elhunyt vagy még élő személy ide kapcsolódó egyéni története merült fel. Ezek közül elsősorban azokat kellett kiválogatnunk, amelyek a múzeum szempontjai és a látogatói közönség érdeklődésének képzeletbeli metszetébe esnek.

A cikket Ferkéné Dr. Lajkó Orsolya szeretett kollégánk emlékének ajánljuk.

Bevezetés

A szegedi Kultúrpalotára, a Móra Ferenc Múzeumra sokan úgy emlékeznek, mint „az a múzeum, amelybe ha belépünk, egy sír látható az aulában”. Egy régi, igen markáns vizuális emlék, amely sokak elméjébe beleégett az elmúlt évtizedekben. Ebben az emlékből keveredik az izgatottság, a meghatározó élmény, a képzet, hogy karnyújtásnyira helyezkednek el egy egykoron élt személy földi maradványai és a sírjába helyezett tárgyak, és csupán egy üveg választja el a látogatókat attól, hogy megérintsék őket. Sokakban nagy kíváncsiságot kelt fel egy múzeumban látható in situ sír vagy annak rekonstrukciója. Ezekben az installációkban láthatóvá válik az emberi lét véges volta, a temetés, a végső elbúcsúzás mozzanata a maga misztikumával. A gyerekeket sokszor jobban érdekli az emberi csontok látványa, mint a bemutatott régészeti tárgyak, de ez gyakran nem csak a fiatalabb generációkra érvényes.

Természetesen a temetkezés mint téma, a földi maradványok bemutatása egy nagyon vékony, éles határon egyensúlyoz, amikor a látogatók megítélik a kiállított anyagot. Sokan etikátlannak vagy kegyeletsértőnek tartják annak ellenére is, hogy időben tőlünk nagyon távol álló, akár 4000–5000 éves temetkezésekről van szó. Ugyanakkor ez a régészeti kontextus (egyéni-, vagy többes temetkezés, tömegsírok, családi kripták, hamvasztásos temetkezés, stb.) jelenti az archaeológusok és antropológusok nagyon izgalmas, szerteágazóan szövevényes tudományos kutatásainak a kiindulási pontját. Az emberi temetkezés voltaképpen egyszerre a munkánk alapja, esszenciája és szimbóluma.

A kiállítás kurátorainak ennek fényében kellett megalkotnia egy embertani-régészeti tárlatot, amelyben az etikai szempontokat tisztelve és szem előtt tartva kalauzolják el a látogatót, hogy bemutassák a történeti embertani munka alapjait, valamint az embertan és a régészet területének együttműködését és egymást kiegészítő jellegét. Célunkként tűztük ki, hogy a látogatók „gyermeki” kíváncsiságának hevét katalizátorként használjuk, csontok és régészeti tárgyak garmadáján át vezessük az érdeklődőket, megismertetve közben őket a két tudomány

kutatási módszereivel. Itt csatlakozunk vissza a kezdetekhez, a sokáig és sokak által az aulában látott sírhoz. A „Beszélő holtak – Történeti helyszínelők” című kiállításban ugyanezt a markáns élményt szeretnénk volna nyújtani a látogatóknak, amelynek eléréséhez a bemutatott csontokon és tárgyakon kívül felhasználtuk a két terület összefonódásairól és helyi együttműködéséről szóló valós történeteket is.

A kiállítás koncepció formálásának időszaka

Az embertani-régészeti kiállítás ötlete 2016 végén kezdett kialakulni, amikor a SZTE TTIK Embertani Tanszék dolgozói bekapcsolódtak a Móra Ferenc Múzeum egyik régészeti kiállításának a létrehozásába. A Kincsek-Titkok-Aranyak című kiállítás a nagyszentmiklósi kincslelet muzeális értékű másolatainak bemutatása mellett az avarok és a honfoglaló magyarok kutatásának sok aspektusával is foglalkozott. A csonttani bemutatóegységek tervezésekor merült fel, hogy érdemes lenne létrehozni egy olyan kiállítást is, amely nem kifejezetten korszakhoz vagy kultúrához kötődik, hanem metodikai szempontból mutatja be az embertan és a régészet együttműködését.

A tervezett embertani-régészeti tárlat 2017 tavaszára létrejött kezdeti koncepciója igen sokat változott a megvalósításig. Több korábbi névváltozat után ekkor még „Csontokba kódolva...” munkacímet emlegettünk. A kiállítás végleges elnevezése („Beszélő holtak – Történeti helyszínelők”) viszont nem ezekkel a koncepcionális változásokkal függ össze. Az elnevezéssel mindvégig olyan popkulturális jelenséget próbáltunk bevonni a tárlat gondolatvilágába, amely könnyen felkelti a potenciális látogató érdeklődését, valamint rövid, jól kommunikálható, ismerős és „fülbemászó” hívószavakat ad a közönségszervezés kezébe. Ez a jelenség pedig a helyszínelőkről, nyomozókról és igazságügyi antropológusokról szóló amerikai tévésorozatok hihetetlen népszerűsége lett, amelyet a nemzetközi siker mellett Magyarországon is jól lehetett érezni.

A kiállítás tervezése közben, valamint a kivitelezés kényszerű változásai (ld. később) alatt ragaszkodtunk bizonyos sarokpontokhoz és tételmondatokhoz, amelyekből nem engedhettünk annak érdekében, hogy a kiállítás alapkonceptiója ne módosuljon. Itt azokat a kritériumokat (szakmai, társadalmi, pénzügyi, kivitelezhetőség, stb.) kívánjuk ismertetni, amelyek aktívan és passzívan is befolyásolták a forgatókönyvet:

- Az emberi testből megmaradt csontanyag kapcsán az antropológia egy-egy alapvető kutatási témakörét kívánjuk bemutatni. Emellett cél az antropológia és régészet sokszínűségének érzékeltetése, valamint annak demonstrálása, hogy a múlt biológiai és demográfiai törvényszerűségei ma is megfigyelhetők. Ezáltal a régmúlt tudományos alapjainak eredményei a jelenkori társadalomra is alkalmazhatók és aktualizálhatók. Az ember biológiájának és kultúrájának vizsgálata ma is fontos tudományterület, amely nem feltétlenül termel közvetlenül profitot, hiszen nem innovatív alkalmazott kutatási irányvonal, de eredményeinek széleskörű interpretálásával hozzájárulhatunk a mai társadalom fejlődéséhez is.
- Tegyük jobban elfogadhatóvá az emberi csontokat a kevésbé nyitott látogatók számára is, akik kezdetben akár félelemmel, vagy viszolygással gondoltak a kiállításra. Jelen korunk társadalmában sajnos nincs gyakorlata az elmúlás megélésének, levált a hétköznapjainkról, így sem az elengedés folyamata (pl.: virrasztás, siratás, stb.), sem a halott látványa nem szokványos esemény. Sőt, ma az öregedés folyamata is egyenlő az értéktelenné válással. Megpróbálják megállítani, lassítani, nem törődve a korral együtt járó testi és lelki változásokkal és az azzal párhuzamosan változó társadalmi státusszal. A halottak maradványainak elemző, de nem tola-kodó bemutatásán keresztül szeretnénk volna hozzájárulni ahhoz, hogy a látogatókban enyhüljenek ezek a sajnálatos modern reflexek is (Carr 2014).
- Törekedni kell az ismeretek történetbe ágyazására, amely a pusztán szakmai tények mellett egy arcot, egy személyt, egy egyedi életutat is megjelenítve tovább mélyíti a látogatóban az együttérzést a régi idők emberével. A történetek segítenek az ismeretek megjegyzésében és megőrzésében is (Leitman 2015).
- A kiállítás végkicsengése az emberi közösségek végtelen sokszínűsége és az egyenlőség körül kell forogjon, amely a történeti időszakától függetlenül az emberiség alapvető fizikai, biológiai vonásainak hasonlóságát és a változatlan emberi habitust hangsúlyozza, ezáltal közelítve egymáshoz a régmúlt idők és a ma emberét.

Elsősorban olyan tárlat megalkotása volt a célunk, amely az összetett antropológiai és régészeti kutatási spektrumot egyetlen logikai láncra fűzve képes bemutatni, ugyanakkor a látogató választása a témák között vagy azok sorrendjében teljes körűen szabad, az ismeret- és hatásbefogadás különböző intenzitású lehet.

A látogató a maga életkorának, ízlésének, erkölcsi, etikai érzékenységének vagy hangulatának függvényében választhatja meg azt is, hogy az adott témával milyen mélységben ismerkedik meg. A kiállításra kiválasztott leletanyag látványában is érdekes, ugyanakkor a feliratok olvasásával már egy mélyebb betekintést kap a néző. Aki pedig komolyabban érdeklődik bizonyos részterületek iránt, az elolvashatja a témához tartozó szöveges tablókat. Ezek az eltérő nézői stratégiák mind önmagukban is értelmezhető élményt nyújtanak, hierarchikusan pedig egymásra is építhetők. A megismerés és a befogadás eltérő egyéni szintjei ellenére az üzenet befogadása valamilyen szinten minden részvevőben megvalósul, intenzitásában alkalmazkodik az egyén igényeihez (bővebb irodalom ld.: Koltai 2011, Kárpáti – Vásárhelyi 2013, Vasáros 2010).

Jelentős hangsúlyt fektettünk arra, hogy az antropológia és a régészet területén kiemeljük a szegedi gyökereket. Erre két tökéletes karaktert találtunk, Móra Ferenc régész, legendás múzeumigazgató, a kultúrpalota névadója, és Bartucz Lajos antropológus, a szegedi Embertani Tanszék megalapítója, akadémikus antropológia professzor személyében (Kürti 2002). A Móra Ferenc által feltárt Szeged-környéki ásatások emberi csontleletein Bartucz Lajos is dolgozott, így nem csak a két tudományágat képviselték a tárlatban, hanem együtt demonstrálták, mennyire gyümölcsöző és egyben magától értetődően törvényszerű a régészek és antropológusok közös munkája, amelyre Szeged egy igen korai és iskolateremtő példát jelent (Fári – Nagy 2002, Trogmayer 2008).

A kiállítás „előélete”

A cikk címadása kapcsán sokat gondolkoztunk azon, hogyan értelemszerű: a 2016 óta eltelt időszak mely szakaszai tartoznak a kiállítás elő- és utóéletéhez és mi is voltaképpen a kiállítás valódi élete. Az ötletelés, az előkészítés és a fizikai felépítés szakaszai átfedték egymást. A kiállítás tanulságai és a bontás utáni sorsa is hamarabb kezdett láthatóvá válni, minthogy az utolsó látogató is elhagyta volna a termeket. Amennyiben teljesen lecsupaszítjuk ezt az „élettörténetet”, akkor a kiállítás nyitó- és zárónapja közé eső időszak számít a tárlat életének, az egész megalkotási folyamat „csak” előélet és a levonható következtetések és visszajelzések, pusztán látogatói statisztikák, valamint a későbbi helyszínek kalkulálhatók az „utóélethez”. Ezzel ellentétben úgy véljük, hogy a tárlat előélete egy sokkal hosszabb folyamat, amelyben érik, csiszolódik, formálódik a gondolat a tárlat minden tárgyi, látvány-, interaktív és egyéb más tartalmi elemeivel együtt. Tagadhatatlan, hogy az alkotóknak ez a folyamat talán a leggyötrelmesebb, mindamelllett a legédesebb is. Ugyanakkor le kell szögezni azt is, hogy a kiállítás megnyitását követően nem vonulhatnak ki ebből a történetből a kurátorok és maga a stáb sem, hiszen ahogyan a családi ház körül, itt is mindig akad tennivaló (napi szemrevételezés, technikai javítások, a játék folyamatos pótlása, rendezvényszerzés, stb.). Ebből a megfontolásból a szerzők itt a kiállítás elő- és utóéletére helyezik a hangsúlyt.

Az intézményközi együttműködés mechanizmusa a megvalósítás során

2017 augusztusában már egy kész forgatókönyvvel rendelkezünk, amelyet sikerült megvalósítanunk szinte teljesen. A „szinte” szó kifejezett jelentőséggel rendelkezik, ugyanis a kiállítást eredetileg közel 280 m² alapterületű, két nagy, egymásból nyíló terembe terveztük, majd a forgatókönyv lezárását követően ez alapvetően módosult, mivel a kiállítást másik helyiségekbe kellett áthelyezni. Végül három, egyenként 30 m² alapterületű, egymáshoz közvetlenül nem kapcsolódó kiállítóterembe került át a tárlat, amely a kiállításkonceptió és ezzel együtt a forgatókönyv jelentős átdolgozását követelte meg.

A kurátori munka hónapokon keresztül tartó intenzív, napi kapcsolatot jelentett a Móra Ferenc Múzeum és az SZTE TTIK Embertani Tanszék munkatársai között. Számptalan, akár napi többszöri telefonbeszélgetés, üzenet- és emailváltás tette lehetővé, hogy az ötletek, az elkészülő szövegek tükrözzék a kurátori koncepciót és megfeleljenek a két közreműködő intézmény kívánalmainak is.

A téma és a bemutatott anyag válogatása

A tárlat fejlesztésének lényeges fázisa volt a bemutatandó leletanyag kiválasztása. Muzeológiai körökben régóta folyik diskurzus azzal kapcsolatban, hogy a nagyközönségnek szóló kiállításokon csak ép, illetve teljesen restaurált (értsd: kiegészített) vagy töredékes tárgyakat is érdemes kiállítani. Igyekeztük arra törekedni, hogy főleg teljesen ép, „szép” tárgyakat és kevésbé töredékes humán csontanyagot mutassuk be. Ugyanakkor határozott kurátori irányelv volt, hogy a hiányos, rosszabb állapotú anyagot is szemléltessük, hiszen célunk a kutatói gyakorlat megismertetése volt, amely jelentős részben erősen fragmentált anyagokkal történő munkát jelent. Mindamelllett fontos, hogy a látogató értse és érezze, hogy a „történetek” ezernyi kis részletből,

ismeretből, képkockából, mozaikból állnak össze, és lássa, milyen szisztematikus kutatási módszerrel kell ezeket összeilleszteni és szóra bírni.

A megvalósítás során fontos tényező volt az is, hogy egyes antropológiai kutatási területek tárgyi anyagban szinte teljesen bemutathatatlanok (pl.: archaeogenetika, mikrobiológia, stb.), illetve illusztrálásukhoz olyan komoly és költségigényes interaktív multimédia megjelenítés szükséges (akár saját szoftver fejlesztése is), amely jelen esetben – és valószínűleg a legtöbb magyarországi vidéki, megyei múzeumban – jelentősen meghaladja a kiállítás költségvetését. Ezeket a tudományterületeket sajátos módon, a tárgyak által bemutatott témakörökhöz közvetlenül kapcsolódó aspektusokon keresztül tablókön jelenítettük meg, főleg képi és szöveges anyaggal.

A kiállítási anyag összeválogatása során előkerültek olyan kincsek is, mint Bartucz Lajos eredeti üvegdiái, amelyek az általa meglátogatott feltárásokat és megvizsgált leleteket örökítették meg. Ezeken látható többet között pl. a kivégzett magyar jakobinusok exhumálása (1914) és azonosítása is, ami önmagában is kutatástörténeti szenzációnak minősül (Bartucz 1960). Az üvegdiák anyagából Donka Gergely egy koponyaformájú montázst készített, amely nagyon nagy sikert aratott a látogatók körében.

A kiállítás termeinek tematikája

Első terem – A temetkezések fajtái

Itt mutattuk be azokat a temetkezéstípusokat, amelyek leggyakrabban fordulnak elő a Kárpát-medencében. A tárlókban látható volt számos tárgytípus, amelyeket a csontvázas temetkezések gyakori mellékleteiként tartunk számon (1. kép). Felállítottunk egy bronzkori halotti máglyát utánzó installációt, amelyet Fülöp Kristóf (ELTE BTK RI) által készített videófilm egészített ki. A film rekonstruálta azt a folyamatot, ahogyan a bronzkorban megépítettek és leégettek egy halotti máglyát, valamint ahogyan összegyűjtötték a hamvakat és a tárgyakat az égetés helyszínén. A hamvasztott temetkezések bemutatását bronzkori halotti urnák és eredeti hamvak elhelyezésével bővítettünk ki (2. kép). Ebben a teremben került bemutatásra egy különleges, egyedi temetkezés is. A Nyárlőrinc-hangár úti lelőhelyen látott napvilágot egy 19. századi sír, amely egy háztartási kerámiaedénybe helyezett, vélhetően 6–7 holdhónapos koraszülött gyermek csontjait rejtette (3. kép). A gyermek kezébe valószínűleg rézkrajcárt helyeztek, ezért a jobb kéz és az alkar mumifikálódott a kioldódó magas réztartalom hatására (Balázs et al. 2018). Erről a leletről korábban a világsajtó is beszámolt a The New York Times interjúja nyomán (St. Fleur 2018). A mumifikálódott maradványok mellett helyett kapott kiállításban a teljes csontváz, az eredeti edény és a mumifikálódást kiváltó rézpénz is.

Második terem – A biológiai nem és az elhalálozási életkor meghatározása

A teremben férfi-női-gyermek koponyák és összeillesztett teljes medencék két sorban, diagonálisan helyezkedtek el posztamenseken és embertani, valamint régészeti részekre osztották a kiállítás terét. A két térfélen a biológiai és társadalmi nem azonosításának módszereivel ismertettük meg a látogatót (4. kép). Kifejezetten fontos irányvonal a gender kutatás, amely a biológiai és szociális nem különbségeivel és hasonlóságaival foglalkozik. Az őskor különböző korszakaiban eltérő temetkezési és mellékletadási szokások figyelhetők meg, amelyek sokszor erősen kötött, szabályszerű rítusról árulkodnak. Régészeti értelemben csupán körvonalakban lehet felvázolni, hogy mely tárgytípusok köthetők a férfiakhoz és a nőkhez, hiszen mindkét nem sírjaiba helyeztek kerámiaedényeket, csak úgy, mint karperecet vagy más ékszereket és eszközöket. Éppen ezért nincs egy általánosan elfogadott törvényszerűség, mégis észrevehető rendszeresen visszatérő jellegzetességek, amelyeket egy-egy tárlóban mutattunk be. Az elhunyt életkorának megállapítását a korábban említett koponyasor mellett a koponyavarratok elcsontosodási fázisait és a combcsont növekedésének különböző szakaszait (újszülött kortól egészen a felnőtt korig) szemléltető vitrinnel demonstráltunk (5. kép). A tárlatot kísérő „nyomozó játékhoz” kapcsolódó segédlet egészítette ki az elhalálozási életkor megállapításában alkalmazott eljárás részleteit (pontos metrikus kategóriák, képekkel illusztrált jellegzetes azonosítási jegyek, stb.). Ezzel is erősítettük azt a tényt, hogy a múzeumpedagógiai elemek markánsan kapcsolódó szerves részei a mai tárlatoknak, valamint ismeretadási eszközként nem csupán iskolások, hanem felnőtt egyéni látogatók is ugyanúgy használják azokat.

Harmadik terem – Régi korok betegségei

Az emberi csontvázak különféle betegségeinek nyomai szinte minden embertani leletegyüttes vizsgálata során előkerülnek. Valójában azonban a betegségeknek csak egy kis hányada érinti a csontokat, a régi maradványokon

észlelhető tünetek így csak részleges információkkal szolgálhatnak a korabeli egészségügyi viszonyokról (Ortner 2003). A tárlat fizikai keretei csak a szabadszemmel jól látható csontokon észrevehető betegségek szemléltetését engedték meg, amelyeket további traumás (sérülések, erőszakos cselekmények) és ízületi elváltozásokkal egészítettünk ki. A betegségek közül a szifilisz, a lepra és a TBC okozta, Szeged-környéki „híres esetekre” összpontosítottunk, amelyek a szegedi Embertani Tanszék egyik fő kutatási irányát is jelentik. Kutatási eredményeiknek hála egyéni élettörténetek szintjéig merülve lehetett történeteket közvetíteni a látogatók számára (6. kép).

Az egyik legfontosabb „eset” a szegedi vártemplom leletei közül előkerült szifilisz fiatal nő koponyája, amely a betegség evidens morfológiai tüneteit mutatta. A koponyát CT vizsgálatnak vetették alá, amely a paleopatológiai diagnosztikai szerepén túl lehetőséget teremtett a koponya hiteles 3D rekonstrukciójára és másolatának 3D nyomtatására is, amelyet a Varinex Zrt. készített el erre a kiállításra. A szegedi középkori szifilisz eset nem csupán paleopatológiai érdekesség, hanem az elhalálozás bizonyítható időszakára tekintettel is fontos járványtörténeti, tudománytörténeti jelentőséggel bír, ugyanis a radiokarbon vizsgálat eredménye ellentmond annak a dogmának, hogy a vérbajt Európába Kolumbusz Kristóf matrózai hurcolták be. A leletek Amerika felfedezésénél korábbiak, vagyis a vérbaj már azelőtt is ismert volt Európában (Ősz 2009).

A szifilisz hölgy korai halála mellett talán az egyik leginkább szívbemarkoló eset Sükösd–Ságod lelőhelyről származott, ahonnan egy avar kori (Kr.u. 6–9. század) fiatal TBC-s nő csontváza került elő. A gerince nagyon súlyos púpot formálva deformálódott, ami egyúttal a lábak bénulását is okozta. A combcsontjai a medencéjéhez rögzültek, ami hosszú, mozdulatlan állapotra utalt. Valószínűleg évekig magatehetetlenül, ülő pozícióban tölthette napjait és a környezete, vélhetően családja ápolta korai haláláig. Az eredeti sírbeli pozíciónak megfelelően bemutatott csontváz és a vitrin feletti illusztráció – amelyen a rekonstruált testhelyzet volt látható – tagadhatatlanul megdöbbentő története a tárlatnak (7. kép). Ekkor szembesülhetett a látogató azzal, hogy egy közel 1000 évvel ezelőtti társadalom mennyire elfogadó és segítőkész volt rászoruló tagjaival.

A betegségek mellett a koponyamodifikációk szerepeltek még a terem csontanyagában. Itt a trepanált (lékelt) koponyák változatairól, különböző készítési módjairól és okairól kapott információt a látogató. Emellett a koponyatorzítás biológiai háttere, történeti és társadalmi okai kerültek bemutatásra. A teljesség igénye nélkül felsorolt részletek egy nagyon szűk keresztmetszetét adják vissza a teremben bemutatott témaköröknek, de talán érzékeltetik, mennyire sokrétűen sikerült bemutatnunk az antropológusok és régészek érdekes munkáját és alkalmazott módszereit, amelyből a látogató bőven válogathatott korának, érdeklődésének vagy éppen idejének megfelelően.

Vizuális megjelenítés

Egy nagyközönségnek szóló tudományos jellegű kiállítás esetén nagyon fontos feladat a vizuális megjelenítés tervezése, melynek minden részletét aprólékosan előre érdemes végiggondolni a falak színétől a tárlók kialakításán át a terek berendezésének ergonómiájáig. A vizuális koncepciót esetünkben Szabó Róbert (Móra Ferenc Múzeum) tervezte. A kék különböző árnyalataival betöltött térben jól érvényesült a tárlók fémes felülete, az emberi maradványok sárgás-barnás színe. A kicsi termekre tagolt kiállítási teret sikerült olyan módon megtölteni objektumokkal, hogy elkerültük a zsúfoltság érzetét, érvényesült a tematikus csoportosítás, és egyszerre viszonylag sok látogató is tartózkodhatott a kiállításban anélkül, hogy ez zavarta volna az élmény befogadását.

Rendkívül fontos látványelemeket adtak a tárlathoz Kis Luca biológia-rajz szakos hallgató grafikái, amelyeket a mumifikált csecsemőmaradványok és a tuberkulózisban szenvedő avar kori nő csontjai alapján készített, utóbbihoz élő modelles fotótanulmányokat is felhasznált (Kis et al. 2017). A grafikákon a csecsemő elhelyezése látható a kisméretű kerámiaedényben, illetve a magzatpózban magatehetetlenül fekvő nő életének utolsó hónapjaiban állandósult testtartása volt megfigyelhető. Ezek a grafikák nagyban segítettek közel hozni a nézőhöz az egykor élt személyt és megpróbáltatásait, fizikai és mentális szenvedéseit, amelyek a maradványok puszta látványával nem feltétlenül hatottak volna ilyen erőteljesen. Hasonló hatást keltett Lónárt Adrienn rekonstrukciója a kun vezér arcvonásaival. Szintén rendkívül fontos volt a kiállítás marketing anyagainak grafikai tervezése. Ezeket a sötét-világos átmenetekkel és dinamikus, ferde törésvonalakkal operáló elemeket

Donka Gergely és Magyar Milán (Móra Ferenc Múzeum) grafikusok alkották meg.

A kiállítás designjának kiemelkedően fontos része volt az íjász figurája, amely nagyon sok látogató számára a tárlat egyik legmeghatározóbb vizuális elemét jelentette. A reflexíjat feszítő férfi háta fedetlen, az ideget húzó jobb kar és a hát bőre a bal oldalon kipreparált izomkötegek látványába fordul át, az íjat támasztó bal karon pedig már a csontok anatómiáját lehet megfigyelni. A figura kivitelezéséhez több szakember közös munkájára volt szükség. Sokáig kerestük azokat a részvevőket, akik meg tudták valósítani azokat a részfeladatokat, amelyekből összeállt ez a különleges végeredmény. Az íjász élő modellje Maróti Levente fitnesszedző volt, aki Rómer János fotográfus kamerája előtt állt modellt a saját íjával. Rómer János az instrukciók alapján úgy készítette el a fotókat, hogy a létrejött műtermi képekhez digitális technikával később hozzá tudjuk illeszteni Kis Luca színes szabadkézi rajzait az izmokról és a csontokról (8. kép). Szintén lényeges vizuális elem volt Fekete Brigitta (Móra Ferenc Múzeum) antropológiai tárgyú képregénye, amelyet egy kitalált fiatal antropológus kutatómunkájáról készített, valós helyszíneken, valódi antropológusokról készült fotók alapján. A képregény végig kísérte a látogatót a termék során.

A kiállítás múzeumpedagógiai része

A kiállításba belekomponáltunk több játékos elemet, amelyek a különböző életkorú gyermekeket és felnőtteket egyaránt lekötik. Létrehoztunk egy antropológia nyomozó játékot, ahol a részvevők egy-egy kártyát húznak, amelyen egy hipotetikus emberi maradvány látható. Ennek különböző tulajdonságai rövid szöveggel és képekkel vannak dokumentálva. Az eltemetett egyén „élettörténet” megismeréséhez fel kell használni azokat az ismereteket, amelyek a három különböző tematikájú teremben gyűjthetők össze a kiállított tárgyak leírásaiból és a kihelyezett lapozható segédkönyvekből. Ezeket az információkat összerakva a látogató maga derítheti ki, hogy az általa választott kártyán hány éves, milyen nemű ember maradványai láthatók és esetlegesen milyen betegségben szenvedhetett. A játék viszont megköveteli, hogy a látogató a teljes kiállításban végig figyeljen és összegyűjtse azokat az információkat, amelyek a vizsgálat sikerességéhez szükségesek. Így a látogató tulajdonképpen leegyszerűsített módon végigjárta azt a tudományos folyamatot, amely egyébként az antropológia kutatómunkára is jellemző.

A legkisebbeket a rajzos-színezős csontváz feladatlapokkal céloztuk meg, amelyeket egy alulról megvilágított rajzoló asztalon készíthettek el hiteles sírrajzok alapján. Szintén a fiatalabb látogatóknak szántuk a forgatható memóriajátékot, amely rácsrudakra fűzött, festett kockákból állt különböző emberi csontok képével és nevével. Ugyanazon képek összepárosítása során a gyerekek játékos módon ismerkedtek meg a csontváz elemeivel és sikerélményre is szert tettek a használat során. A memóriajátékot meglepetésünkre nagyon sok felnőtt is örömmel használta (9. kép).

A tárlatban felállítottunk egy olyan „röntgengépet”, amely mögé beállva kicsik és nagyok egyaránt lefényképezkedhettek, mintha a saját csontvázuk vált volna láthatóvá. Ez a csontvázmintát vetítő, hátulról megvilágított plexilap valójában semmilyen radiológiai átvilágítást nem végzett, de sokak számára biztosított vidám pillanatokat (9. kép).

A kiállításban elhelyeztünk egy olvasósarkot is, ahol az érdeklődők a tárlat anyagához kapcsolódó tudományos publikációkat böngészhettek kényelmes babzsákokon ülve. Reméljük, hogy néhányan megjegyezték ezeket a lapcímeteket, és később is kinyitnak majd néhány tudományos folyóiratot. Emellett a tárlatban közzétettük a közkönyvtárakban elérhető alapirodatmat is a régészet és az antropológia témakörében.

A kiállítás „élete”

Mint cikkünk elejében kifejtettük, a tárlat „fizikai, gyakorlati” élete a legrövidebb az alkotók számára, így néhány tényadatok ismertetünk jelen rövid bekezdésben. Tévedés ne essék, nem osztjuk azt a véleményt, amely egy erősen meggyökeresedett gondolat muzeális intézményekben: ha a kiállítás kész, az „alkotó” pihen, majd a „közművesek” szerveznek közönséget és programokat a tárlatban. Határozottan az ellenkezőjét véljük, ugyanis a „közműves, múzeumpedagógiai” vagy olykor csak „játéknak” titulált részek nem kizárólag könnyed szórakoztató részei egy tárlatnak, azokat igenis különböző életkornak megfelelő tartalmakkal szükséges feltölteni játékos formában. Ezek kialakításában és fenntartásában pedig ugyanúgy részt kell vennie a kiállítás

alkotóinak, akárcsak a későbbi ismeretterjesztő programokon. A teljesség igénye nélkül megemlítünk néhány eseményt, ahol az „alkotó stáb” különféle módon tevékenykedett a múzeumi programokon.

A „Beszélő holtak – Történeti helyszínelők” című tárlat 2018. március 29-én nyílt meg a szegedi Móra Ferenc Múzeumban és közel egy éven át, 2019. január 31-ig volt megtekinthető. A tárlatot sok tízezren látták és a vendégkönyvi bejegyzések alapján is elmondható, hogy a „kritikus tömeg” egyértelműen jól fogadta a kiállítást és az élmény határozottan nyomot hagyott a látogatókban.

Rengeteg iskolás csoport tekintette meg a kiállítást. Voltak, akik kulturális kikapcsolódásként, és voltak, akik biológia óra keretében látogattak el a múzeumba. Továbbá egyetemi kurzus keretében is felhasználták a kiállítást, így a tárlat tananyagként szerepelt orvostan, kommunikáció, régészet és történelem szakos hallgatók kurzusaiban.

Mindemellett számos múzeumi rendezvény során is különböző nézőpontból is hasznosításra került a kiállítás, így a Múzeumok Éjszakáján, további előadásokon és tárlatvezetésekben is bemutatták a tárlatot, amelyeken a múzeumi önkéntesek és a biológia szakos egyetemi hallgatók, PhD hallgatók kaptak fontos szerepet. Az Embertani Tanszékre érkező külföldi kutatók is megtekintették, más szegedi látványosságok mellett (10. kép).

A kiállítás „utóélete”

Visszacsatolások

Kissé morbid viccnek tűnik, de a megnyitót követően az első vendégkönyvi bejegyzés valóban a következő volt: „Ígényes és szakszerű kiállítás volt. Nagyon köszönöm az élményt, végre erőt vettem magamon, hogy elmenjek egy nemibeteg gondozóba.” Egy érdekes tanulmány témáját jelenthetné, hogy miről árulkodnak a látogatókönyvi bejegyzések. Az elmúlt években jelentősen változott mind a tartalom (a bejegyzések durván 70%-a alig vagy szinte egyáltalán nem kapcsolódik az adott tárlathoz), mind az írás jellege (szimbólumok, emoji-jelek domináns megjelenése, nagyon ritka a névvel, foglalkozással vagy lakóhellyel ellátott bejegyzés). Úgy véljük, hogy a vendégkönyv valamilyen formában a tárlat tükré is egyben és mindenképpen érdemes súlyozni annak jelentőségét. A bejegyzések alapján egyértelműen látszódik, hogy ma már csak többnyelvű tárlatokban szabad gondolkodni, és minimum elvárásnak tekinthető az angol nyelvű fordítás.

A Magyar Nemzet utolsó nyomtatott számában (Emberi csontokba kódolt történetek, 2018. április 10., Balogh Roland írása) egy nagyon érdekes kiállításismertető jelent meg a tárlatról. A cikk kezdő mondata is fontos visszacsatolás volt számunkra azzal kapcsolatban, hogy a sarokpontjaink érvényesültek. „A lepráról, a szifiliszről és a tbc-ről is mesél a Móra Ferenc Múzeum Beszélő holtak – Történeti helyszínelők tárlata”. A cikk írója részletesen taglalta, valójában végig járta a kiállítást és erősen érződött, hogy a cikk írója végig olvasta a tablókat és többlet információt is gyűjtött az írás elkészítéséhez. Szintén fontos visszajelzés számunkra a cikk utolsó mondata is: „A végén csak azt sajnálhatjuk, hogy nincs több régészeti törvényszéki eset, mert belemelegedve az ember könnyen elfelejti, hogy a tárlat sajnos véges” (Balogh 2018).

A tárlat vándoroltatása Marosvásárhelyre

A szegedi helyszín után Marosvásárhelyen a Maros Megyei Múzeumban mutatták be a tárlatot 2019 október és decembere között, ahol immáron magyar, angol és román nyelveken volt olvasható. Fontos kapcsolódási pontot jelentett a helyi Török Aurél Embertani Egyesület, amely ezer szállal kötődik a szegedi Embertani Tanszékhez. A kiállítás megnyitója egyben egy az egyesület három napos nemzetközi antropológiai konferenciájának az első eseménye is volt, amely jelentős diplomáciai eseménnyé nőtte ki magát, tekintettel a számos francia, horvát és más nemzetiségű kutató jelenlétére. A marosvásárhelyi helyszín apropóját az adta, hogy a kiállításban fontos szerepet kapó Bartucz mestere az egyesület nevét adó Török Aurél volt, akit Bartucz Lajos a budapesti tanszék katedráján is követett, aki kutatási szemléletben és irányokban mindenképp Török utódának tekinthető. A marosvásárhelyi kiállítást rengeteg iskolai csoport látta és dolgozta fel biológia óra keretében. Figyelembe véve, hogy a város közművelődési vérkeringésében a Kultúrpalota számít a főútóérnek, nagyon jó eredménynek tekinthető a többes látogatottság a Várban található múzeumi épületben (11. kép).

Zárszóként szeretnénk hangsúlyozni, hogy a tárlat utóéletéhez olyan visszacsatolások is tartoznak (szakmai

visszajelzések, konferenciaprogram elemeként történt bemutatás, vendégkönyvi bejegyzések, stb.), amelyek a látogatottsági mutatóknál, múzeumpedagógiai foglalkozásokon túl nem fejezhető ki számokban. Ilyenek például azok a kialakult, vagy éppen megszüllődött emberi és intézményi együttműködések, amelyek kétségkívül nem finansziális értelemben jelentenek profitot, hanem annál sokkal hosszabb temporalitású szakmai párbeszédre alapuló kapcsolatokat.

Köszönetnyilvánítás

Végezetül ebben a cikkben is szeretnénk köszönetet mondani a következő személyeknek és intézményeknek, akik jelentős szerepet vállaltak a kiállítás létrejöttében.

Tudományos tanácsadók: Dr. Pálfi György, Dr. Molnár Erika, Dr. Pap Ildikó

Az SZTE TTIK Embertani Tanszék munkatársai: Tihanyi Balázs, Dr. Balázs János, Dr. Spekker Olga, Váradai Orsolya, Dr. William Berthon, Dr. Boros Józsefné, Dr. Marcsik Antónia, Dr. Paja László, Rovó János, Dr. Pintér Zoltán, Mócza Krisztina, Kis Luca, Király Kitty

A kiállítás és a kutatások szakmai partnerei: Dr. Bálint Erika, Falk György, Falk Judit, Meinhardt Linda, Dr. Galbács Gábor, Prof. Dr. Palkó András, Prof. Dr. Olivier Dutour, Dr. Helene Coqueugnot, Prof. Dr. Jean-Pierre Brun, Prof. Dr. Michael Schultz, Prof. Dr. David Minnikin, Dr. Helen Donoghue, Dr. Mark Spigelman, Dr. David Hunt, Dr. Karlinger Kinga, Dr. Négyesi Lajos, Dr. Szabó Árpád, Ósz Brigitta, Dr. Kustár Ágnes, Szikossy Ildikó, Dr. Muriel Masson, Dr. Pósa Annamária, Dr. Wicker Erika, Dr. Szalontai Csaba, Dr. Mende Balázs, Dr. Márk László, Dr. Szekeres András, Prof. Dr. Deák Judit, Dr. Urbán Edit, Dr. Terhes Gabriella, Dr. Zádori Péter, Vandulek Csaba, Dr. Török Tibor, Dr. Neparáczki Endre, Dr. Lovász Gabriella, Hajnal Krisztina, Dr. Szentgyörgyi Réka, Prof. Dr. Albert Zink, Dr. Frank Maixner, Prof. Dr. Andreas Nerlich, Dr. Maczel Márta, Prof. Dr. Kósa Ferenc, Prof. Dr. Farkas L. Gyula, Prof. Dr. Józsa László†, Prof. Dr. Donald J. Ortner†, Dr. Hajdu Tamás, Dr. Kristóf Lilla Alida, Dr. Patonay Lajos, Prof. Dr. Anne-Marie Tillier, Dr. Révész László, Bencsik Attila, Dr. Kocsis S. Gábor, Dr. Vellainé Takács Krisztina, Dr. Just Zsuzsanna, Dr. Hegyi Andrea, V. Székely György†, Bölkei Zoltán

A kiállítás építésében közreműködtek: Juhász István, Nyilas István, Rudner József, Szabó Róbert

Grafikusok: Donka Gergely, Magyar Milán

Rekonstrukciós rajzok: Kis Luca

A kun nemes férfi rajza: Lónárt Adrienn

Fotó: Rómer János, Markos Anna

Íjászmódel: Maróti Levente

A kiállítás rendezésében közreműködtek: Czukor Péter, Ferkéné Dr. Lajkó Orsolya†, Hegedűs Anita, Kerekes Ágnes, Király László, Kovács-Krassói Anikó, Dr. Medgyesi Konstantin, Osváth Zsófia, Szatmári Csilla, Újszászi Róbert, Dr. Vörös Gabriella, Zoltán Sándor Péter

Restaurátorok: Borbíró Márta, Dobó Bernadett, Juhászné Gajdács Marianna, Boér Tünde, Vidovics Teréz

Informatikai munkatársak: Palyov Tamás, Sólyom Péter

Angol fordítás: Vad Zsolt, Dr. Bereczki Zsolt, Dr. Szilágyi Kata

Közreműködő intézmények: SZTE ÁOK Anatómia- Szövet- és Fejlődéstani Intézet, SZTE ÁOK Igazságügyi Orvostani Intézet, SZTE BTK Régészeti Tanszék, SZTE TTIK Ásványtani, Geokémiai és Kőzettani Tanszék, SZTE TTIK Szervetlen és Analitikai Kémiai Tanszék, Magyar Természettudományi Múzeum, Varinex Zrt., Katona József Múzeum, Kecskemét, Meritum Egyesület, SOTE Radiológiai és Onkoterápiás Klinika

IRODALOM

- Balázs, János – Bereczki, Zsolt – Bencsik, Attila – V. Székely, György – Paja, László – Molnár, Erika – Fogl, Ágnes – Galbács, Gábor – Pálfi, György (2018): Partial mummification and extraordinary context observed in perinate burials: a complex osteoarcheological study applying ICP-AES, μ XRF, and macromorphological methods. In: *Archaeological and Anthropological Sciences* 2018/10, 685–695. p.
- Balogh, Roland (2018): Emberi csontokba kódolt történetek. In: Magyar Nemzet, 2018. április 10. Elérhető: <https://magyarnemzet.hu/archivum/mult-ido/emberi-csontokba-kodolt-kortortenetek-3846365/> Letöltés időpontja: 2018. április 11.
- Carr, Nicholas (2014): *Hogyan formálja át az internet az agyunkat?* Budapest: HVG Könyvek.
- Fári, Irén – Nagy, Ádám (2002): A szegedi múzeum rövid története. In: Lengyel András (szerk.): *A hagyomány szolgálatában*. Szeged: Móra Ferenc Múzeum, 9–61. p.
- Kárpáti, Andrea – Vásárhelyi, Tamás (2013): *Kiállítási kommunikáció. Tudomány – kiállítás – kommunikáció*. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Bartucz, Lajos (1960): Személyazonossági vizsgálatok a magyar jakobinusok csontvázain. In: *Antropológiai Közlemények* 1960/4, 59–84. p.
- Kis, Luca – Marcsik, Antónia – Spekker, Olga – Tihanyi, Balázs – Berthon, William – Palkó, András – Pap, Íldikó – Molnár, Erika – Bereczki, Zsolt – Pálfi, György (2017): Paleopathological study and graphical reconstruction of a 7–8th century spinal TB case. In: Gál, Szilárd Sándor (ed.): *THE TALKING DEAD 2 – Proceedings of the 2nd International Conference of the Török Aurél Anthropological Association from Târgu Mureş 13–15 October 2017*, 65–74. p.
- Koltai, Zsuzsa (2011): *A múzeumi kultúráközvetítés változó világa. A múzeumi kultúráközvetítés pedagógiai és andragógiai szempontú vizsgálata*. Veszprém: Iskolakultúra.
- Kürti, Béla (2002): A régész Móra. In: Lengyel András (szerk.): *A hagyomány szolgálatában*. Szeged: Móra Ferenc Múzeum, 78–81. p.
- Leitman, Margot (2015): *Long Story Short: The Only Storytelling Guide You'll Ever Need*. Paperback: Sasquatch Books.
- Ortner, Donald J. (2003): *Identification of Pathological Conditions in Human Skeletal Remains*. San Diego: Academic Press.
- Ősz, Brigitta (2009): Preliminary report on the paleopathological research of the skeletal material from the Szeged medieval castle excavation. In: *Acta Biologica Szegediensis* 2009/2, 125–138. p.
- Trogmayer, Ottó (2008): A régészeti gyűjtemény. In: Zombori István (szerk.): *A Móra Ferenc Múzeum 125 éve*. Szeged: Móra Ferenc Múzeum, 26–36. p.
- Vasáros, Zsolt (2010): *Kiállító-tér. Múzeumi tárlatok kézikönyve*. Szentendre: Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Múzeumi Oktatási és Képzési Központ [Múzeumi iránytű 7].
- St. Fleur, Nicholas (2018): The Baby's Hand Was Mummified. Why Wasn't the Rest of Its Body? *The New York Times*, 18 May 2018. Elérhető: <https://www.nytimes.com/2018/05/18/science/mummified-baby-hand.html>. Letöltés időpontja: 2018. május 18.

1. kép: A temetkezések fajtáit bemutató első terem, 2018. Szilágyi Kata felvétele.

2. kép: A halotti máglya installációja, mellette urnákkal, 2018. Szilágyi Kata felvétele.

3. kép: A nyárlőrinci részlegesen mumifikálódott csecsemő maradványai, 2018. Szilágyi Kata felvétele.

4. kép: A nem és elhalálozási életkor meghatározását bemutató terem központi látképe, 2018. Szilágyi Kata felvétele.

5. kép: A combsont növekedésének méretarányos bemutatása, 2018. Szilágyi Kata felvétele.

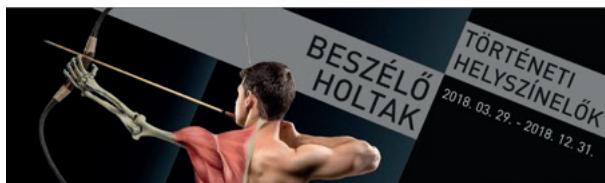
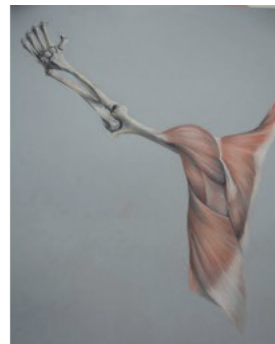
6. kép: A paleopatológia témakörét bemutató vitrinek, 2018. Szilágyi Kata felvétele.

7. kép: A TBC-ben elhunyt fiatal nő csontváza, felette a testtartás rekonstrukciójával, 2018. Szilágyi Kata felvétele.

Fotó: Rómer János, modell: Maróti Levente.

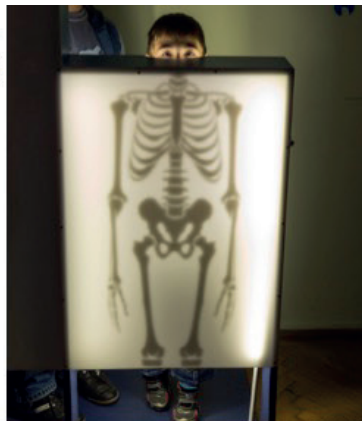

8. kép: A kiállítás megfontosabb arculati elemének készítési folyamata és hasznosítása, 2018. A fotót Rómer János, a rajzot Kis Luca, míg a digitális grafikát Donka Gergely és Magyar Milán készítették. A modell Maróti Levente.

Combsont sor gyakorlati hasznosítása
Fotó: Marica Mlinarič

A „röntgen-gép”
Fotó: Marica Mlinarič

Memória játék

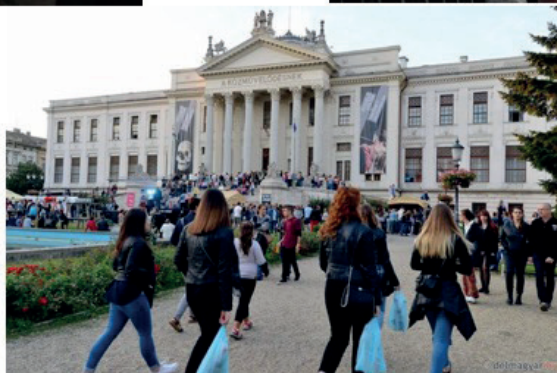
9. kép: Múzeumpedagógiai elemek a kiállításban, 2018. Marica Mlinarič és a Móra Ferenc Múzeum felvételei.

Dr. Bereczki Zsolt
tárlatvezetése

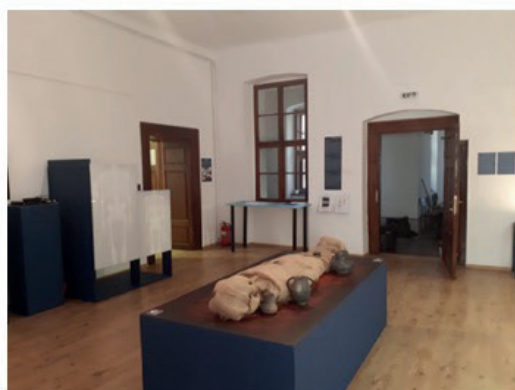

Király Kitty
ismerteti a tárlatot

Múzeumok
éjszakája 2018

10. kép: Az Embertani Tanszék munkatársainak tárlatvezetése a Múzeumok Éjszakáján, 2018. A Móra Ferenc Múzeum felvételei.

11. kép: A kiállítás bemutatása Marosvásárhelyen a Maros Megyei Múzeumban, 2019. A Maros Megyei Múzeum és Szilágyi Kata felvételei.

Talking Dead - Historical CSI: The Pre- and Post-Life of an Exhibition

Kata Szilágyi, Zsolt Bereczki

This paper discusses an anthropological-archaeological exhibition, deeply connected to Szeged, Csongrád county, the Móra Ferenc Museum of Szeged, the Department of Biological Anthropology and the Department of Archaeology in the University of Szeged in various ways. The connection between these two sciences is apparent not only today but also in the research history of the last 120 years. The creation of concept for this exhibition took almost two years, during which many ideas, feasibility criteria, new research results and a lot of related personal stories from contemporary and deceased individuals have surfaced. We had to choose those to be included primarily that matched the requirements of the museum and the interest of the visitors at the same time.

„Ó, azok a dudari napok!” Az Institute of Sociology magyarországi falukutatásának emlékezete

Szűcs Norbert*

* SZTE JGYPK Művelődéstudományi Intézet

Kulcsszavak

Buday György
Dudar, falukutatás
Institute of Sociology
Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma
Tomori Viola

György Buday
Dudar, village research
Institute of Sociology
College of Arts of Szeged Youth
Viola Tomori

Absztrakt

A recenzió Lencsés Gyula Angolok a Bakonyban című kötetét mutatja be. 1937. szeptember 7-17. között az Institute of Sociology kutatói a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának tagjaival és további magyar kutatókkal együttműködve falukutatást végeztek Dudaron. Lencsés Gyula Angolok a Bakonyban című kötete ennek az együttműködésnek a történetét dolgozza fel, korábban feltáratlan forrásokat is elemezve. A kötet bemutatja az Institute of Sociology történetét, a kutatás megszervezésének folyamatát, megvalósítását és utóéletét. Elemzi és közli az érintett kutatók levelezését, valamint rekonstruálja a kutatás eredményeit összefoglaló (tervezett) kötetet.

LENCSEŠ, GYULA (2019): Angolok a Bakonyban. Az Institute of Sociology 1937-es dudari falukutatásának története és dokumentumai. Budapest–Veszprém, Gondolat Kiadó – A Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára.

„[...] örökre úgy marad meg bennem, mint valami egészen valószerűtlen élmény” (Lencsés 2019: 592) – írta Gwendolyn Shand levelében édesanyjának. „[...] kerek élmény volt nekünk, amiben minden benne van, feledhetetlen szép percek és kínos, utálkozó dolgok, tanulságok pozitív és negatív értelemben, multságok és izgalmak, kellemes és kellemetlen emberek, ostobaságok és okos dolgok. [...] volt valami európai levegője a dolognak, és nem voltak jelen azok a magyar izgalmak, melyeket jól ismerünk” (Lencsés 2019: 606–607) – összegezte tapasztalatait Reitzer Béla Erdei Ferencnek. „Nem tudjuk eléggé megköszönni, hogy ilyen csodálatos élményben lehetett részünk [...] Ha tudtam volna, hogy ennyire jó lesz, alighanem már az utazás előtt belebetegedtem volna az izgalomba, de így most csak annyit tudok mondani, hogy »Ó, azok a dudari napok!«” (Lencsés 2019: 600) – lelkendezett Dorothea Farquharson. Az 1937-ből származó idézetek ugyanarról az eseménysorozatról szólnak.

Milyen élmény köti össze a kanadai szociális munkást, a magyar szociálpolitikust és az angol szociológust?

Mindannyian részt vettek az Institute of Sociology és a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának közös tudományos vállalkozásában, az 1937-es dudari falukutatásban. Lencsés Gyula *Angolok a Bakonyban. Az Institute of Sociology 1937-es dudari falukutatásának története és dokumentumai* című, 2019-ben megjelentett kötete ennek az együttműködésnek a páratlanul alaposan, 684. oldalon keresztül dokumentált bemutatása.

Az első pillanatra meglepőnek tűnő tanulmányút szervesen illeszkedik az Institute of Sociology, illetve a szervezetileg vele szorosan összefonódó Le Play House gyakorlatába, hiszen 1921 és 1951 közötti három évtizedben közel 20 országban körülbelül 90 terepkutatást szerveztek. A kelet-európai térségből Magyarországon kívül Csehszlovákiában, Jugoszláviában és Lengyelországban is végeztek vizsgálatot. Az általában két hetes, 20-30 fős csoportokból álló terepmunkák hatékonysága a vezető személyétől és a résztvevők – részben véletlen – összetételétől függően változott. Egy részük jelentős tudományos eredményeket hozott, míg másik részük inkább oktatási célú útnak minősíthető, mely során a Le Play House módszertanát sajátíthatták el a csoporttagok.

A Lencsés által részletesen bemutatott Regional Survey mozgalom kutatási tevékenységének az alapját a holisztikus megközelítést adta, így a Patrick Geddes és Victor Branford által megalapozott elméletük szerint a vizsgált közösséggel kapcsolatos eredményeket egymással összefüggésbe helyezve érdemes értelmezni. A kutatásokat három fő irányra: a hely (pl. geológiai adottságok, klíma, vízrajz, növénytan, állattan), a munka (vagyis a gazdasági élet, pl. termelés, javak elosztása, fogyasztás, pénzügyek) és a nép (vagyis az emberek életének pl. demográfiai adatoknak, emberi kapcsolatoknak és szervezeteknek, pszichológiai tényezőknél, hagyományoknak, történelmének) vizsgálatára bontották, további részletes szempontrendszerrel kidolgozva. Az 1920-30-as években a Francis Galton vezette eugenikai és a Leonard T. Hobhouse nevéhez köthető etikai irányzat mellett a Geddes-féle regionális és civil irányzat volt a brit szociológia meghatározó iskolája. Az 1930-as években fénykorát élő *Institute of Sociology* szorosan együttműködött a *Sociological Review*-vel, melynek egyik szerkesztője, Alexander Farquharson egyben az intézet egyik vezetője is volt.

A magyarországi terepmunka ötlete az Institute of Sociology által 1936-ban Londonban megszervezett Szociális Munka 3. Nemzetközi Konferenciájához (3rd International Conference on Social Work) köthető. Farquharson és munkatársai 1935-ben Budapestre utaztak, hogy egyeztessenek a konferenciáról a szociális munka magyar szaktekinetelyeivel. A magyar fél komolyan vette a nemzetközi eszmecsere lehetőségét. A Magyar Vöröskereszt alelnökének, Lukács Saroltának a vezetésével egy bizottságot hoztak létre a felkészülés érdekében, ötnapos elő-konferenciát szerveztek és közel húszfős csoportot delegáltak Londonba. Már ebben az előkészítő munkában is többen érintettek voltak a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának tagjai közül, s a magyarországi terepmunka során végképp kulcsszerepbe kerültek.

Az 1932-ben létrejött Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma különböző szakterületekhez tartozó tagjait közös témájuk, a parasztság megismerésének és felemelésének szándéka, falukutató tevékenységük kötötte össze. Jelentőségüket jelzi, hogy ezen a területen később többen meghatározó tudományos, illetve politikai szerepet töltek be.¹ A dudari terepmunka során végzett tevékenységük egyben a Kollégium utolsó jelentős teljesítménye volt. A csoport felbomlását a működés dinamikáján, az egyéni karrierek széttartó útján túl a politikai helyzet, majd a 2. világháború is befolyásolta.

Mind az Institute of Sociology kutatói, mind a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma kutatásban érintett tagjai igényelték volna a csoport vezetőjének, Buday Györgynek a személyes jelenlétét és nagyobb bevonódását. Ő azonban nem szakította meg római művészeti ösztöndíját, így lényegében Tomori Violára hárult az angol kutatók fogadásának megszervezése. Ő választotta ki a vizsgált települést, szervezte meg a kutatók utazását, elszállásolását, tolmácsok biztosítását. Koordinálta a magyar résztvevők bevonását, akik egy része a terepmunkán is részt vett, míg mások csak egy-egy területhez kapcsolódó összefoglaló tanulmányokat küldtek. Előbbiek közül kiemelésre érdemes a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának tagjaként Reitzer Béla és Gáspár Zoltán, de Veress Sándor népzene-kutató dudari gyűjtése is meghatározó eredménye a terepmunkának. A műhely tagjai közül Ortutay Gyula és Buday György készített a kutatáshoz kapcsolódóan tanulmányt, melyek angol fordítását távollétükben felolvasták. Tomori szervezőképességét jól érzékelteti, hogy Veress Sándoron keresztül Bartók Béla is küldött egy szöveget a terepmunka résztvevői számára, illetve Viski Károly, a korszak meghatározó néprajztudósa is tanulmányt küldött a résztvevőknek.

Bár az Institute of Sociology terepkutatásai gyakran az érdeklődő, de elmélyült elméleti és módszertani ismeretekkel nem rendelkező, amatőr társadalomkutatók, egyetemi hallgatók számára szerveződött, a dudari kutatás csapata – talán a viszonylag alacsony, 7 fős létszáma miatt is – az átlagosnál kvalifikáltabb volt. A terepmunkán részt vett Alexander Farquharson, az Institute of Sociology meghatározó vezetője. Felesége, Dorothea Farquharson fontos szerepet vitt a Tomori Violával folytatott kapcsolattartásban, angol részről gyakorlatilag ő volt az út szervezője. Gwendolyn Shand kanadai szociális munkás a London School of Economics-en folytatott tanulmányait zárta le a tanulmányúttal. Willy Gierlichs a kölni egyetem szociológia tanszékén volt oktató. Tomori hívására csatlakozott a csapathoz Richard Thurnwald berlini etnológus professzor, valamint tanítványból lett munkatársa és felesége, Hilde Thurnwald. A terepmunka 1937. szeptember 7-17. között valósult meg.

A kutatásról nem feledkezett meg a magyarországi tudománytörténet (Csaplár 1971; Lengyel 1985; Lengyel – Simon 1986; Boross – Márkusné 2000; Lencsés – Feleky 2013), sőt: a kutatás 60. évfordulójára a magyar szakértők által készített előadások magyar és angol nyelvű verzióban is megjelentek (Trencsényi

1997). Lencsés Gyula, a Szegedi Tudományegyetem Szociológia Tanszékének oktatója azonban új dimenzióba helyezte a téma vizsgálatát azáltal, hogy feltárta: a Keele University Special Collections and Archives-ben, a Le Play House és az Institute of Sociology dokumentumai között közel másfél ezer lapos, elfeledett iratanyagot őriznek a dudari kutatásról. Az *Angolok a Bakonyban* című kötet ennek a felfedezésnek a megosztása érdekében jött létre.

A könyv első része, 100 oldal terjedelemben a dudari falukutatás folyamatát, társadalmi-tudományos kontextusát, szereplőit mutatja be. Elhelyezi a Le Play House-t és az Institute of Sociology-t, illetve főbb teoretikusait a brit szociológiában, bemutatja a regionális kutatások módszertani vázlatát, külföldi terepmunkákkal kapcsolatos gyakorlatát. A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma tagjai közül Tomori Viola megismertetésére fókuszál, majd vázolja a kutatás megvalósításának folyamatát, az előkészítéstől kezdve egészen a kutatás utóéletéig. Lencsés ezekben a fejezetekben kitér a résztvevők bemutatására, viszonyuk jellemzésére, munkarendjükre. A kutatók további életéről – s többek között, tragikus, háborúhoz kapcsolódó haláláról – is megemlékezik a szerző, továbbá beszámol a dudari kutatás tudománytörténeti feldolgozásáról.

Az első rész végén bemutatja, hogy a Keele University Special Collections and Archives-ben talált kéziratokat milyen döntési logika mentén szerkesztette össze egy lehetséges kötet a könyv második részében. Fő vezérfonalként Dorothea Farquharson kéziratok tartalomjegyzékét használta. Az ő logikája szerint az angol kutatók anyagai a magyar kollégák előadásaival és gyűjtéseivel vegyesen, szerves egységet alkotva állnak össze egy tervezett, de végleges formában el nem készült kötet. Néhány fennmaradt, de Farquharson tartalomjegyzékében nem szereplő szöveget Lencsés e logika szerint illesztett be a tanulmányok közé.

A kötet második részében közel 400 oldalon, 40 íráson keresztül ezt a lehetséges Dudar-könyvet ismerheti meg az olvasó. A kötet-a-kötetben hatást csak az csökkentti, hogy Lencsés minden írás elé rövid, egy-két bekezdésből álló bevezetést írt, amelyben az adott írás tárgyával, szereplőivel, szerzőivel, esetleges megjelenésével vagy előadásával kapcsolatos ismereteket, illetve szerkesztési, formázási döntéseket oszt meg az olvasókkal. Ezek a kiegészítések természetesen növelik a szöveg értékét, segítik értelmezését. Az írásokat épületek, porták alaprajzaival, fényképekkel, térképekkel, kottákkal egészítette ki.

Számszerűen a legtöbb írás Reitzer Béla és Theodora Bremner nevéhez köthető. Ez részben annak köszönhető, hogy Bremner kisasszony a kutatótársai hazatérte után is Budapesten maradt még néhány napig, hogy udvarlójával, Reitzerrel együtt dolgozhasson az írások véglegesítésén. Szövegeik egy része interjúk megörökítése volt. A kézirat eredeti szerkesztőjeként Dorothea Farquharson is számos írással szerepel a könyvben. Őt írásán kívül Lencsés függelékben szerepeltette a dudari kutatásról szóló visszaemlékezéseit, előadását.

Lencsés véleménye szerint – mellyel egyetérthetünk – a vendégek közül Gwendolyn Shand kutatási eredményei a legértékesebbek. A tehetséges fiatal kanadai hölgy izgalmas család tanulmányokat készített. Különösen értékes az emigrációról írt tanulmánya, illetve az emigrációval kapcsolatos egyéb megjegyzései, melynek egyediségét az adja, hogy korábban az Egyesült Államokban is kutatta a témát. Volt tehát viszonyítási alapja, például az egyik dudari férfival közös pittsburghi ismereteket tudtak felidézni. Shand kutatás során készített fotói szerencsésen fennmaradtak a hagyatékában, a kanadai Nova Scotia Museum-ban, így ezeket Lencsés fel tudta használni a lehetséges kötetet összeállításakor.

A harmadik, 160 oldalas részben a dudari kutatáshoz fűződő levelezést jelentette meg Lencsés, kronológiai sorrendbe rendezve. A Keele University Special Collections and Archives-ből származó leveleket teljes terjedelmében közli. A többi levél esetében azonban több esetben csak részleteket hoz nyilvánosságra, mivel azok magánlevélként személyes információkat is tartalmaznak.

Az első levelet Tomori Viola és Buday György írta Alexander Farquharsonnak 1936. szeptember 3-án – lényegében kapcsolatfelvétalként. A 128 levélből 61 a terepmunkát megelőzően született. 1940-től a releváns levelek gyakorlatilag a Farquharsonék és Buday között lezajlott kommunikációból származnak. Nemcsak szakmai kérdésekben értekeztek, hanem háborús időszak lévén a kutatásban érintettek sorsáról is egyeztettek. E tematikán belül kiemelten érdekesek Farquharsonék és az őket elszállásoló Jakab család levélváltásai, melyek fordítását Buday György végezte el. 1947-et követően még egy 1956-os és három 1970-es datálású releváns levél szerepel a gyűjteményben.

A legtöbb levél – az összegyűjtöttek közel fele – Dorothea Farquharson, György Buday és Viola Tomori levélváltásából maradt fent. Ez összefügg szerepükkel, hiszen a kutatást megelőzően Tomori mind Budayval, mind Farquharsonnal intenzíven kommunikált az előkészítési feladatokból adódóan. A két hölgy levelezése 1937 után megszakadt, ám Buday és Farquharson között éppen ekkortól válik intenzívebbé. Buday kevéssel a dudari kutatás után, még 1937-ben az Egyesült Királyságba költözött, Dorothea Farquharson pedig több alkalommal kérte a segítségét szakmai kontroll nyújtásában és fordítás elkészítésében.

A kötet egy CD-mellékletet is tartalmaz, melyen három adatbázis szerepel. Az első a tervezett kötet tanulmányainak a kéziratait tartalmazza. A második mappában a résztvevők kutatással kapcsolatos levelezésének faksimile gyűjteménye található. Végül a könyv digitális mellékletében Veress Sándor dudari népzenei gyűjtésének a dokumentációja is tanulmányozható.

Lencsés Gyula, a kötet szerzője kiemelkedő alaposággal és alázattal végezte munkáját. Összesen 1109 jegyzete átszövi a kötet lapjait, rengeteg információval ellátva az olvasót. A jegyzetek is egyértelművé teszik, hogy teljes egészében átlátja az általa (újra)felfedezett másfélezer oldalas kéziratot, a témához tartozó szakirodalmat, a kutatáshoz kapcsolódó személyek szakmai és privát életútját, egymáshoz való viszonyuk dinamikáját, további kapcsolatrendszerüket. Lencsés kritikai szemlélettel dolgozik, számos hibára, pontatlanságra rávilágít. Azt érezhetjük, jobban ismeri a kutatási anyagot, mint maguk a kutatók. De a nagyszámú jegyzet nemcsak pontosításra alkalmas: érdekes sorsok bontakoznak ki a sorok között.

Lencsés több mint 160 fényképpel, rajzzal és kéziratképpel illusztrálta a kötetet, melyek segítségével nemcsak a terepkutatás eredményeit, de a kutatás módszertanát és a kutatókat is jobban megismerheti az olvasó. A könyv biztosan értékes olvasmány lehet a néprajz, szociológia, történelem, művészettörténet, tudománytörténet iránt érdeklődőknek, kiemelten az Institute of Sociology, a Le Play House és a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumának munkáját, illetve a falukutató mozgalmakat tanulmányozók számára.

A kötet igényessége a nyomdai megjelenésben is tetten érhető. A könyv első előzéklapján Buday György azon fametszetének egy színezett változata látható, amit a kutatók mappájának a designjaként készített el. A rajz Dudart ábrázolja, a falu felett, sugárzó napként egy krisztusi stigmával megjelölt, megsebzett kézfejjel. Buday fametszetének ilyen szerepeltetése egyben a kötet szimbóluma is. Esztétikus megoldás, mely tisztelettel emlékezik a dudari kutatás résztvevőire, felidézi a kutatás egyik attribútumát és bemutatja az egyik érintett alkotását. Emellett tájékoztatja az olvasót a vizsgált falu térszerkezetéről, a beavatottak számára pedig utal Tomori Viola és Buday György levelezésére, az előkészítő munkálatokról, a szervezéssel kapcsolatos nehézségekről, a kutatásról és az életükről szőtt álmokról, kételyekről – a mindent felforgató világháborút megelőző utolsó békeévek egyikében. Ekkor még nem tudhatták, hogy nemcsak a kutatási eredmények kiaknázásával kapcsolatos tudományos terveik és karriercéljaik foszlanak szét, hanem az egész életük gyökeres fordulatot vesz.

IRODALOM

- Csaplár, Ferenc (1967): *A Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiuma*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Csaplár, Ferenc (1971): Bartók és a szegedi fiatalok. In: *Tiszatáj*, 1971/3., 252–255. p.
- Boross, István – Márkusné Vörös, Hajnalka (2000): *Dudar*. Budapest: Száz magyar falu könyvesház Kht.
- Lencsés, Gyula (2019): *Angolok a Bakonyban. Az Institute of Sociology 1937-es dudari falukutatásának története és dokumentumai*. Budapest–Veszprém: Gondolat Kiadó – A Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára.
- Lencsés, Gyula – Feleky, Gábor (2013, szerk.): *Múlt és jelen. Szegedi társadalomkutatók Dudaron 1937 – 2012*. Szeged: Belvedere Meridionale.
- Lengyel, András (1985): *A szegedi fiatalok dudari falutanulmányozása*. Szeged: Móra Ferenc Múzeum.
- Lengyel, András (2004): A Szegedi Fiatalok mozgalma és Bálint Sándor. In: *Tiszatáj*, 2004/8., 57–68. p.
- Lengyel, András – Simon, János (1986, szerk.): *Dudar 1937*. Budapest: Országos Közművelődési Központ.
- Trencsényi, Imre (1997, szerk.): *Dudar 1937. Változó falu a Dunántúlon. A változások kutatói Magyarországon*. Budapest: Magyar Népfőiskolai Társaság.

JEGYZETEK

¹ A teljesség igénye nélkül, a tagok egy részének névsora: Buday György, Baróti Dezső, Erdei Ferenc, Gáspár Zoltán, Hont Ferenc, Ortutay Gyula, Radnóti Miklós, Reitzer Béla, Tomori Viola. Lásd: Csaplár 1967., Lengyel 2004.

Lencsés Gyula

ANGOLOK A BAKONYBAN

GONDOLAT

AZ INSTITUTE OF SOCIOLOGY
1937-ES DUDARI FALUKUTATÁSÁNAK
TÖRTÉNETE ÉS DOKUMENTUMAI

Magyarország felfedezése

1. kép: Lencsés Gyula: Angolok a Bakonyban. Az Institute of Sociology 1937-es dudari falukutatásának története és dokumentumai c. kötet borítója. Gondolat Kiadó – A Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára, 2019.

"Oh, those Dudar days!" The memory of the Hungarian village research of the Institute of Sociology

Norbert Szűcs

The review introduces Gyula Lencsés's book titled 'English Researchers in the Bakony Wald'. Between 7-17 of September in 1937 researchers of the Institute of Sociology in cooperation with the members of the College of Art of Szeged Youth and further Hungarian experts conducted a village research in Dudar. Gyula Lencsés in his book titled 'English Researchers in the Bakony Wald. The History and Documentation of the Field Work of the Institute of Sociology in Dudar, Hungary' summons the story of this cooperation analysing unrevealed sources. The book introduces the history of the Institute of Sociology, the preparation process of the research, its implementation and afterlife. It analyses and publishes the letters of the researchers and reconstructs the unpublished book about the results of the research.

LENCSÉS, GYULA (2019): English Researchers in the Bakony Wald. The History and Documentation of the Field Work of the Institute of Sociology in Dudar, Hungary. Budapest–Veszprém, Gondolat Kiadó – A Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára.